

VIGILIA

47. évf. 5. szám

1982. május

A VIGILIA SZABOLCS-SZATMÁRBAN

A lépésváltás esztendei • Részt kérni az emberek napi gondjaiból

Katolikus papok Szabolcsban • Riport Tiszaszalkáról

Művészek, műhelyek – lehetőségek • Színházi bemutatók Nyíregyházán

Cserháti József
Párbeszéd a világgal

N. V. Gogol
A hívők liturgiája

A Vigilia beszélgetése
Ratkó Józseffel

François Biot
Francia keresztények

Hegedüs Géza verse,
Ölbey Irén meséje

Kerényi Grácia
regényrészlete

Balassa Péter
Kerényi Gráciáról

**Précis: français, deutsch,
English, italiano**

*** Számunk elé	321
H. HADABÁS ILDIKÓ: Ez is a XX. század (vers)	323
CSERHÁTI JÓZSEF: Párbeszéd a világgal	324
TOMKA FERENC: A krisztusi közösség teológiája	330
N. V. GOGOL: A hívők liturgiája	334
HEGEDÜS GÉZA: Karácsonyi himnusz (vers)	338

A Vigilia Szabolcs-Szatmárban

GYÚRÓ IMRE: A lépésváltás esztendei	339
CSEPÁNYI FERENC: Részt kérni az emberek napi gondjaiból	341
CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR: Faekével; eszméink (versek)	343
HOLCZER GYULA: Katolikus papok Szabolcsban	344
FRANÇOIS BIOT: Franciaország keresztényei a politikai küzdőtéren	349
MAGYAR JÓZSEF: Konokul remél, A képiró karácsonya (versek)	351, 356
BACSÓKA BÉLA: Felújítva és megújulva	352
KASSA LÁSZLÓ: Egy falusi lelkipáztor gondolatai	354
BURGET LAJOS: A fejlődés ellentmondásai. Tiszaszalka	357
ÖLBÉY IRÉN: A csodatükör (mese)	363
TÓTH SÁNDOR: Művészek, műhelyek – lehetőségek	365

A Vigilia beszélgetése

Ratkó Józseffel (Bálint B. András)	367
RATKÓ JÓZSEF: Rákóczi földjén	372
BALI BRIGITTA: stáció, Megfenyített (versek)	375
BODNÁR ISTVÁN: Égnek sem tetsző, Ha a Mester, Reményem ives magassága (versek)	376
BALASSA PÉTER: Egy lélek topográfija. Kerényi Grácia művei	377
KERÉNYI GRÁCIA: Szigligeti balázsolás (vers)	380
Éva (regényrészlet)	381

Napló

Roger Schutz, Taizé priorja (Paleta Éva)	384
Színház Nyíregyházi bemutatók (Cenner Mihály) – 386; Irodalom Lágerek népe (Erdődy Edit) – 389; Teológia Népek nagy nevelője . . . (Reisinger János) – 391; Tudomány A játék (Gál Ferenc) – 393; Képzőművészet Három kiállítás (Kovács Péter; A. G.) – 394; Zene Luciano Berio szerzői estje a Zeneakadémián (Váczai Tamás) – 396; Idegen nyelvű tartalomjegyzék – 398; A Vigilia postájából – lapunk hátsó belső borítóján; Könyvjelezőink – a 364., 383. és a 397. oldalon.	

KÉPEK: Huszárik Zoltán grafikája a címlapon és a 371. oldalon, Tóth Sándor érme a 329. oldalon.

Főszerkesztő: HEGYI BÉLA

Felélős kiadó: VÁRKONYI IMRE

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-933, 177-246. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Laptulajdonos: Actio Catholica. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk-számlaszáma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutálható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk-számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 20.- Ft. Előfizetés: negyedévre: 60.- Ft, félévre: 120.- Ft, egy évre: 240.- Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024. Készíti a Petőfi Nyomda, Kecskemét (20053). Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (828624/09)

Számunk elé...

Századunk eddigi története két tekintetben is csúcspontja az emberiség történetének. Bebizonyosodott, hogy az emberi szellem szinte csodákra képes, hallatlan eredményeket produkált a technika és az elméleti tudományok valamennyi területén; néhány évtized alatt olyan fejlődés tanúi lehettünk, ami korábban – épp a műszaki eszközök fejletlensége folytán – elképzelhetetlen volt. Ugyanakkor rá kellett s rá kell döbbernünk arra – szomorú rekord –, hogy az ember tudása és éthosza között soha nem tártongott akkora szakadék, mint manapság; hogy a megtermelt javakat élvező kisebbség mellett a többség szegényletes nyomorban él; hogy a tudást birtokló kisebbség nem a nélkülözők fölemelésén, hanem szellemi és fizikai hatalmának megőrzésén fáradozik. Mindennek következménye az állandó összecsapás, a háború, amely századunkban eleddig ismeretlen méreteket és formákat öltött.

A hívő embernek mindenkinél nagyobb felelősséget kell éreznie a földi világ békéjéért és biztonságáért: hite belső rendjéből következik a külső – erkölcsi – rend igénye. Keserves történelmi tapasztalatok után, saját, több évszázados hibáikkal szembenézve felismerték ezt az egyházak képviselői is, ezért csatlakoznak a különböző békemozgalmakhoz, ezért kísérik figyelemmel a világpolitika alakulását, s ezért igyekeznek maguk is tevékeny részt vállalni abból, hogy a viszonylagos nyugalom tartós békévé szilárduljon, és – ami ezzel szorosan összefügg – az emberiség zömének anyagi és szellemi nyomora enyhüljön.

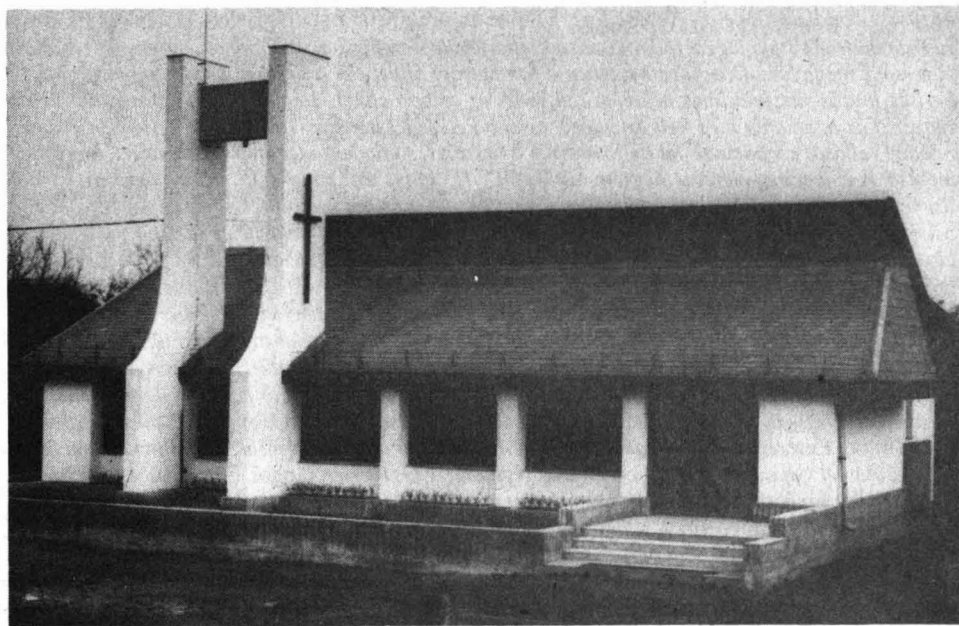
Ebben a hónapban kerül sor Moszkvában az egyházak-vallások világtalálkozójára, amelynek központi témája a béke megőrzése lesz. Filaret, az előkészítő bizottság elnöke, Minszk és Bjeloruszlia metropolitája joggal nyilatkozta a konferencia összehívása alkalmából, hogy a fegyverkezési verseny meggyorsulása következtében olyan helyzet állott elő, amelyben közvetlenné vált az emberiség totális pusztulásának veszélye. „A hívők az emberi életet Isten értékes adományának tekintik, s ezt az adományt meg kell őriznünk, tovább kell fejlesztenünk – mondogta. – Minden hívőnek, minden vallásos csoportnak fel kell ismernie a veszélyt, s mindent meg kell tennie azért, hogy megmentsse az emberiség életét a megsemmisüléstől.” II. János Pál pápa a 15. békevilágnapra küldött üzenetében a béke erkölcsi szerepét hangsúlyozta. „A béke nem valami felszínes egyensúly a különböző anyagi érdekek között, hanem mély valóság, az emberi rend lényegéhez tartozó jó, amely racionális és morális természetű. Az igazság és az erény gyümölcse. A szabad akaratok dinamizmusából ered, amelyeket az értelem a közjó felé vezet. Ezt akarja megvalósítani igazságban, igazságosságban és szeretetben. Ez a racionális és morális rend az emberi lények lelkiismeretére támaszkodik, akik keresik a harmóniát kölcsönös kapcsolataikban, tiszteletben tartva a mindenkinek kijáró igazságosságot és az alapvető emberi jogokat.” Szólt a keresztények aktív felelősségéről, amellyel az éhezés, a tömeges megbetegedések, a társadalmi igazságtalanságok, azaz a hamis béke ellen küzdenek. A béke ügyével foglalkozik e számunk vezető írása, Cserháti József pécsi püspök tanulmánya, Tomka Ferenc professzor, aki a keresztények szeretetközösségéről ír, s az ökumenikus összefogás sikeréért ajánljuk a nagy orosz író, Nyikolaj Vasziljevics Gogol liturgikus elmélkedéseit.

De a béke ügyének kérdéséhez kapcsolódik számunk további része is. A Vigília alapításától kezdve rendszeresen foglalkozott a világ s benne hazánk alapvető társadalmi problémáival; tette ezt, vagy igyekezett megtenni azokban az időkben is, amikor bizonyos politikai erők arra próbálták szorítani, hogy kizárólag vallási kérdésekkel foglalkozzék, és – úgymond – a sekrestyeirodalom műveit publikálja. Meggyőződésünk azonban, hogy a békét akkor szolgáljuk leginkább, ha működésünket a legszélesebb értelemben vett magyar valóságban folytatjuk, a társadalmi-politikai élet mozgásaitól kezdve a szociális és morális kérdéseken át a szellem – az irodalom, a művészet, a tudomány – megnyilvánulásáig mindent figyelemmel kísérve, ami kihatással lehet mindennapjainkra, közeli és távoli jövőnkre.

Most új sorozatot indítunk. Első összeállításunk címe: A Vigilia Szabolcs-Szatmárban. Választásunk nem véletlenül esett Kelet-Magyarországra. Hazánknak ez a területe évszázadokon át rop-pant elmaradott volt, s itt a legszembetűnőbbek azok a változások és ellentmondások, amelyek az utóbbi egy-két évtized Magyarországot jellemezték. Másrészt itt olyan partnerekre akadtunk – mind az egyházban, mind az állami vezetésben, mind a helyi értelmiség körében –, akik értik és át-érik törekvéseink őszinteségét, s a maguk munkájában a lehető legtöbbet végzik azért, hogy Szabolcs sok szempontból még mindig hátrányos helyzete megváltozzék. Teszik ezt a legkülönfélébb eszközökkel: a tanácsi vezető szervezéssel; a pap lelkipásztori tevékenységének kiszélesítésével, békemozgalmi erőfeszítéseivel, melyek itt nem merülnek ki általánosságokban és szólalásokban; az író a művelődési fórumok megteremtésével, közösség alakításával, okos és felelős kritikával. Öröm és megtiszteltetés számunkra, hogy gondolatainknak teret nyújthatunk.

A szociográfia alapszabálya, hogy a jellemző társadalmi problémák a vizsgálható legkisebb egység keresztmetszetében is kimutathatók; mint a mikroszkóp alá helyezett szövetben a vírus, sejtben az élet. Ellátogattunk falvakba, városokba, gyárakba, iskolákba, s megpróbáltunk hű képet festeni a látottakról. Mindenütt segítségünkre voltak a megyeiek, őszinte rokonszenvvel és barátsággal fogadtak bennünket. Tanúsítva a lelkiület békéjét, amely alapja a hazai párbeszédnek és a nemzeti egyetértésnek is. E számunkkal is az egyén harmóniáját és a társadalmi békességet kívánjuk szolgálni, a belső békét, amely nélkül a külső – elképzelhetetlen. S elképzelhetetlen maga az élet.

Vigilia

A kisvárdai esperesi kerület immár negyedik újonnan épült templomát szentelték fel Záhonyban. Az első ünnepi szentmisét 1981. november 29-én mondta el Kádár László egri érsek. A hét-nyolcezer lakosú szabolcsi nagyközség korszerű imaházát Árpádházi Szent Erzsébetről nevezték el.

Ez is a XX. század

*Micsoda jövőbe,
emlékbe, álomba,
imádságba menekülhet
arcunk mosolya,
ha nem halljuk, értünk mint
hull le drága vére,
abba a reménytelenül sötétbe,
honnán naponta visszajárunk
hitetlenül? és hitre várunk
ott, hol a Föld is kinyitja
remegő, vérző poklát,
s az ember nyomorult szégyenét
pirulva elsiratják
a fák, a madarak?*

*Tiszta kezekbe, szeretetbe,
áldozásra váró szavakba kellene kötni
a vándorok pogácsáját most!
Mert vannak . . . !
Leszállnak éjjelente
az emlékező idő
keresztjéről,
kinyitogatják a zárkózott mosolyokat,
a görcsbe merevült öklöket,
a szitkozódó szavakat,
a gyűlölséget, hazugságot,
és hitet rejtenek beléjük.*

*Majd visszatérnek
a Golgoták hegyeire,
a csendbe
a nyájak közé,
s a múltba, jövőbe,
emlékbe, álomba,
dacokba, háborúba
menekült világunk arcán
széttört mosolyt
furulyaszóval békévé szelidítik.*

H. HADABÁS ILDIKÓ

PÁRBESZÉD A VILÁGGAL

Egyre inkább belátjuk, hogy a keresztény egyházakat szétválasztó teológiai ellentétek nem oldhatók meg a hagyományos, már régen meddőnek bizonyult „kontroverzia-vitákkal”. Az 1981-es dániai Második Ökumenikus Találkozó arról győzte meg a résztvevőket, hogy az emberiség egységproblémája, a biztonság és az együttműködés, a felfegyverkezés és fegyveres konfliktusok eleni küzdelem már régen életkérdéssé lett, és mint ilyen, átlépi a felekezeti határokat. Észre kellett vennünk, hogy ma nemcsak a keresztények egységéért illik sikraszállni, hanem elő kell mozdítani a világ minden népének, nemzetének, minden vallásos és nem vallásos ember lelki összefogását, hogy közösen szembenézhessünk a mai világhelyzet aggasztó tüneteivel: az éhséggel, a túlnépesedéssel, a környezetszennyeződéssel, a társadalmi igazságtalanságokkal, a kis népek elnyomásával, vagyis a háború és a béke kérdésével.

Az ökumenikus indításokból elindult párbeszéd elvileg és gyakorlatilag már túljutott a keresztény felekezetek közti vitaterületeken, és nemcsak a keresztények és más vallások képviselőivel, hanem a jóakarató emberek legkülönbözőbb csoportjaival együtt korunk nagy problémái felé fordul. „Nem lehet csupán az egységért imádkozni, hanem a közös szolgálatban meg kell találunk és át is kell élnünk az egységet, ama határozatok és lépések azonosságában, amelyek a társadalmi igazságosság, a szegények, az elnyomottak érdekében történő fellépésekben lesznek láthatóvá.”¹ Az önmagában és önmagáért levő egyház fogalma csak a középkori klerikális kultúrában létezhetett. Egyre világosabb lesz, hogy az egyháznak fel kell adnia eme zártságát és az egész világgal levő egyházzá kell válnia.

Az egyház és a változó világ

Bonhoeffer mondja: „Jézus Krisztus a többi emberért való ember”. E kijelentés igazságából következik, hogy a Krisztus művét folytató egyház létében és rendeltetésében szintén másokért, minden emberért van. Az egyház mindig gondosan őrizte különvalóságát, pontosan körülhatárolta életének forrásait és feladatait, és ma is csak ezt teheti, ha lényegét megőrizve, sértetlenül akar a holnapba lépni. Identitás, belső azonosság nélkül az egyháznak nincsen jelene és nincsen jövője.

Az egyház akkor éli meg sajátos azonosságát, ha üdvösségi megbízatását a történelmi követelményeknek megfelelően úgy tudja vállalni, hogy alapadottságaiban önmagát fejti ki; azaz állandóan önmagát valósítja meg. Az egyház elsődleges feladata mindig az ember lelki üdvösségének biztosítása és ápolása marad, nem tévesztve szem elől, hogy minden emberi felemelkedés alapja és feltétele az anyagi kiegyensúlyozottság, vagyis a gondnélküliség, az ember testi-szellemi életfeltételeinek biztosítása. Az evangéliumi igazság fényében ne csak az üdvösségre rendelt embert lássuk személyi és közösségi vonatkozásaiban, hanem az őt körülvevő világot, annak alakulását és fejlődését is. „Az idő sodrásában fuldoklókat – hangsúlyozza Karl Rahner – nem valamilyen fajta elképzelt »örökkévalóság« partján mentjük meg, hanem csak úgy, hogy ha a sodrásban mi magunk is a többivel együtt úszunk.”²

Az ember világa: az embert körülvevő természeti környezet, a mai természettudományos vértetű technikával állandóan alakított világ, egyszóval az ember a maga összes természetrendi, egyéni és társadalmi kapcsolataival. E világ legszembeütőbb vonása a változás, melyben fejlődést, kibontakozást kell látnunk.

A teológiai keresés egyik alapja és háttere a jelen világhoz való helyes viszony keresése. A *Gaudium et spes* konstitúció, a mai ember helyzetével foglalkozó zsinati elemzés a római katolikus egyházban fordulópontot jelentett: tudomásul kell venni, hogy a régi világ megváltozott, bizony-

talanság, határozatlanság és biztonságihiány járja át a mai emberiséget. Krízisek követik egymást, régi gondolkodási formák, hagyományos értékrendszerek omlanak össze, korábbi értelmezések gyökerüket veszítik. Mintha kísérleti stádiumba került volna az egész világ! Az egyik oldalon hiszünk a változások értelmében és kibontakozásában, a másik oldalon inkább lemondás, reménytelenség, belső nyugtalanság és dac jellemzik a mai ember útkereséseit. Szeretnénk tudni, mi áll a mozgás hátterében? Miért e nagy változás a lelkekben?

Ha ma azt vizsgáljuk, mi teszi szükségessé az egybekötő evangéliumi igazságok, az úgynevezett „közös egyházi elemek” keresésén túl a felekezetek összefogását és az új alapokon történő eligazodást, akkor a következőkre hivatkozhatunk: a korábbi társadalom átalakulása kézenfekvő, a „kibernetikus”, a racionális társadalom felé halad a fejlődés; a történelemtudományok hatalmas fejlődési folyamatokon mentek át, befolyással vannak a Szentírás és a hagyomány értelmezésére; a statikus társadalmi képlet a társadalmi mobilitás irányába tolódik el; a közösséghez való tartozás pontos meghatározása már szinte lehetetlen; politikai és szociális területen az egyház befolyása és hatalma szemlátomást rohamosan gyengül. Egyre gyakrabban hangoztatjuk: az egyházaknak nem szabad többé hatalmat birtokolniuk és gyakorolniuk, hanem szolgálniuk kell. A szolgáló egyház gondolata ma korszerű, talán az egyik legkorszerűbb jelensége a világnak.³ Gondolkodásunk mindinkább pluralista lesz; nemcsak a társadalmi összetétel, a különböző történelmi alakulatok komplexitása mutat erre, hanem a hatalmas méretű sokszerűség mögött az egyének és népek emancipálódása is. Mindezek láttán egyre gyakrabban halljuk: „Az egyházban az organikus egység keresése meddő lesz és halálra van ítélve, ha az úgynevezett proegzisztenciális területen az egység keresése nem tapasztalható. Az egyháznak tehát a világért tevékenykedő, a világért sikraszálló, a világ gondjait magáévá tevő közösségnek kell lennie.”⁴

Dialógus az emberiség szolgálatában

A dialógus fogalmát itt a lehető legtágabb értelemben kell vennünk. Nemcsak egyszerűen párbeszédet, vitázó eszmecsere-t, elméleti találkozást vagy ennek akarását jelenti, hanem közös tevékenységet, együttes kiállást, együttes mérlegelést és munkát. Ma a szolgáló egyháznak ezt a kérdést tesszük fel: Hogyan lehet az egyház a mai átalakuló, új utakat, több igazságot, nagyobb igazságosságot és maradandóbb értékeket kereső világ segítségére?

Az emberi túlélés dilemmája: az egyház béke- és életszolgálat. – Egzisztenciális gondjaink között az első helyen a béke áll. Kantnak igazza volt: a technikai fejlődés egyszer majd olyan tökéletességben tetőzik, hogy a háborúnak már a gondolata is halálra van ítélve, vagyis mai szóhasználatl a világ felfegyverkezési túltelítettsége folytán egy eljövendő háborúban csak vesztesek maradnának a porondon, a termonukleáris háború civilizációjuk és az egész emberiség végpusztulását jelentené. Az utolsó három évtized fegyverkezési hajszája, az atomfegyverek mérhetetlen felhalmozódása, a nagyhatalmak fokozódó politikai szembenállása, a háborús technológia továbbfejlődése még pusztítóbb fegyvereket konstruált, s ez az emberiség nagy részét félelemmel és szorongással tölti el. Tudósok, társadalombölcselek, költők, politikusok nemegyszer drámai hangon igyekeznek felróni lelkiismeretünket, s e kiáltók közé állnak az egyházak és a világvallások is. Nehéz lenne felsorolni, hány helyen és hányszor hívták fel az egyházak a tömegeket és a vezetőket a béke megőrzésének, a háború kiküszöbölésének erkölcsi kötelességére.

A jelenkori béketörekvések felvilágosítással, tudományos érvekkel igyekeznek felhívni a tömegek figyelmét a katasztrófa lehetőségére. Az egyházak és a világvallások mindezen kívül még a vallásos motívumok hatására az erkölcsi akarásra, az igazért és a jóért lelkesedni tudó lelki erőre is rávilágítanak. Az evangélium, a nyolc boldogságról szóló hegyi beszéd, az értelmi belátáson túl még azt az utat is elénk tárja, amely legbensőbb vágyaink beteljesedéséhez vezet, ahhoz a boldogsághoz, amelyet nem számításokkal, harci bevetésekkel, hanem éppen lemondással és áldozattal tudunk csak elérni. „Boldogok a szegények –, a szomorkodók –, az irgalmasok –, a békeségesek.” A vallások általában tanításuk legközpontibb magvára hivatkoznak a meggyőzésben, ebben különböznek a tisztán társadalmi vagy politikai szinten mozgó békeakcióktól. A vallási indokok nem érzelmekre építenek, hanem inkább igaz belső élményekre, a szív logikájára, a földi boldogság valóságának és ígértének átélésére.⁵

„A boldogság béke” – a régi mongol közmondás e két szót egynek tekinti, a velük kifejezett tartalom a boldog földi élet elérhető teljességét ragadja meg. Valóban, ha e két fogalom valamilyen fajta azonosságából indulunk ki, azonnal rájövünk, milyen békét kell a vallásoknak megvédeniük. Nem arról a békés állapotról van szó, amelyben nincsen háború, amelyben a békét úgy biztosítják, ahogy a rómaiak mondták: „Ha békét akarsz, készülj a háborúra”. A mai divatos szlogen hasonlót hirdet: fegyverkezzünk, hogy senkinek se jusson eszébe háborút kezdeni. A rómaiak jelszavát ma úgy próbálják követni egyesek, hogy minden elképzelést meghaladó árnyokban olyan háborús potenciált teremtenek, amely az ellenség megfélemlítésére, a másik fél elfojtására szolgál.

A vallások által szorgalmazott békedialógus erkölcsi erényeken, egyenességen, őszinteségen és kölcsönösségen nyugszik. Az egész békemunkában mindennél előbbre valók a vallások spirituálisában, lelki tartalmában található elemek: a békés lelkület, a megértés, a megbocsátás, az összefogás és az együttműködés keresése. Ezt a békét kínálja az egyház, ennek evangéliumi gyökereit tárja fel hívei előtt, erre kívánja nevelni az ifjú generációkat is. A béke sürgető gondolata az egyház központi életmegnyilvánulása, mivel a kérdés a kereszténység lényegét érinti.

A béke fogalmának összetettsége megköveteli, hogy tekintetünket ne csupán a békére, mint állapotra, hanem a békére mint folyamatra és történetre irányítsuk. Ezért az egyház által képviselt békemunka és békeprogram a béke összes előfeltételeit vagy biztosítékait is e fogalomba vonja; s mivel már egyszer azonosítottuk a békét és a boldogságot, a béke fogalmának körével fogjuk át mindazt, ami az ember boldogságát elősegíti és kibontakoztatja. Ha ezt a mindennél fontosabb emberi ügyet az egyház feladná, önmagát tagadná meg. Az egyház békemunkája akkor hiteles, ha már a béke előfeltételeiért is sikraszáll, és nem engedi magát befolyásolni az ilyen vagy olyan politikai színezetű békevágytól.

Az említett békeelőfeltételek az élet biztosításában és megvédésében röviden az alábbiak: egység, egyensúly, az élethez és a munkához való jog, küzdelem az elszegényedés, a betegségek és a környezetszennyeződés ellen. Ahhoz, hogy az emberiség elégedett és boldog lehessen, nemcsak a magunk, hanem a másik boldogulását is elő kell segítenünk. Az egyház imádkozik a békéért, de előbb imádkozik az egységért, mert az emberi egység az egyház tevékenységének Krisztus akaratából jövő, az örök üdvösség rendjéből folyó elsőrendű küldetése. A Zsinat ezt újból érthetően és meggyőzően megfogalmazta: az egyház a Krisztusban hívő emberek egysége Istennel és egymással.⁶ Íme az egyház béketevékenységének dogmatikus megalapozása! Az egyház tehát lényegében „egységet teremtő funkció”, minden egyes hívő, keresztény mivoltánál fogva, eme egységetremtés hordozója.⁷

Az egyház etikai szolgálata. – Az egyház dialógusszolgálatának másik két területe etikai és világnézeti kérdéseket ölel magába. Ezek a fenti leírás értelmében egyúttal mint béketeremtő előfeltételek is számításba jönnek.

A nyitányt mindig az emberi jogok kérdés-komplexuma jelenti. A helsinki konferencia „biztonság és együttműködés” programjában leírt és azóta a belgrádi találkozóra, majd a madridi fórumig eljutott ismert kérdések együtteséről van szó. A helsinki kiáltvány az egyházak legmesszebbmenő támogatásában részesül. Az előbbre lépés nehézségei elsősorban onnan erednek, hogy megosztott világunkban nemcsak politikai, hanem társadalomszemléleti koncepciók is szembenállnak egymással: mire építsük a jövő világot, az emberek egyéniségére, vagy az új életstílus dinamikáját hordozó közösségekre? Mindkettőnek megvan a maga igazsága, ezért is bízhatunk a kölcsönös erőfeszítések eredményében.

Már nem egészen azonos a társadalmi igazságosság vitái körül kialakult bizonytalanság: „előbb élni kell”, biztosítani az ember alapvető jogát az élethez, a munkához, és csak ezután beszélhetünk szemléleteltérésekről. Az egyháznak e téren sokkal könnyebb a dolga, mint a század elején. A nagyvilág ma már a szegényeknek ad igazat! Lankadatlan lendülettel folyik a harc a társadalmi egyenlőtlenség, az elnyomás, a kizsákmányolás és a gyarmatosítás ellen. A munka és a munkás áll előtérben. Az utóbbi évek egyházi megnyilatkozásai mind egyértelműben és elismerő hangon szólnak – természetesen az ismert elvi fenntartásokkal – a szocializmus eredményeiről, az egyházakat a szocializmustól többé nem választják el az egzisztenciális alapkérdések és a társadalmi igazságosság különböző értelmezései. Az egyházak be tudtak rendezkedni a szocialista Magyarországon saját elveik és gyakorlatuk megőrzésével. Ami elválaszt bennünket, az a

materialista világnézet és a természetfölöttibe vetett hitszemlélet össze nem egyeztethető volta. Ez az ellentét viszont semmiképp sem oldható fel.

Az evangéliumból vett etikai tartalommal az egyházak igehirdetésükkel az élet teljességét kívánják bevilágítani. Az individualista polgárból ma közösségi embert kell nevelnünk, akinek eszménye a közös boldogságra született emberiség víziója. Alapkövetelmény a ma emberével szemben, hogy ne legyen önző és anyagias, hanem a szó teljes jelentése szerint „az értelem és a szív” embere legyen. Biztatnunk és támogatnunk kell az olyan családokat, akik igazi otthont tudnak teremteni. Olyan nevelés kell az iskolákban, amely nem elégszik meg csupán az ismeretek, a tudomány átadásával, hanem a tudást életalakító erővé is tudja tenni. Életre nevelni: kezdeményezésre, eszmei tervezetésre, természetszeretetre és emberszeretetre biztatni. A közérkölcseről politikailag vélekedni, vagy elmarasztaló ítéletet mondani nem az egyházak közvetlen feladata, de hallatniuk kell a szavukat, ha az egész társadalmat érintő égető kérdések merülnek föl e téren.

Etikai szempontból a társadalom alapja a család, és a társadalom jövője az ifjúság. Hihetünk kormányunk jó szándékában és erős elhatározásában: erőszak és hazugság nélküli társadalom felépítésén fáradozik. A magyarság megőrizte hitét saját értékében és megmaradási akaratában.

Az egyházak világnézeti szolgálata. – A világnézetről beszélnünk kell, mert ebben különböznek egymástól az emberek. A világnézeti sokszínűségben felismerjük az emberiség sokszínűségét, az egyetlen igazság többretegűségét, és mivel korunk általában a személyi állásfoglalásra épít, a pluralista szellemi helyzet nem szétesség, hanem gazdagodást jelent. Az emberi értékek sokszínű skálájának felbecsüléséről van szó; ezért az egyház – éppen transzcendentális világnézete megvédése végett – a humánus, az emberi lét tisztán evilági célszerűségét megvalósító törekvéseket is elismeri. Az Isten valóságára építő vallásos világszemlélet és az evilági látásmód, a materialista világnézet egymásmellettségéről beszélünk. Világméretűvé vált a szekularizáció. Világnézeti pluralizmusban élünk, és az egyház a Zsinaton az együttélés és az együttműködés mellett foglalt állást.⁸

A vallással kapcsolatban felmerülő konkrét kérdések ott válnak problematikussá, ahol a hívő tömegek materialista világnézetű társadalomban élnek, és ahol az államvezetés és a közélet sajátjának vallja az ateizmust. Az iskolában a vallásos szülők gyermekei is materialista szellemben nevelődnek. Itt a mindenkori párbeszédre vonatkozó elveket kell követni: mindig jobban megismerni egymást, mélyíteni az értékeket, az általános emberit, kölcsönösen támogatni az előbbre vivő törekvéseket. Azt hiszem, hazánkban e téren példamutató eredmények születtek. A különböző elvi alapokból származó nehézségek ma is fennállnak, de már mindkét oldalon tudják, hogy az egymáshoz való közeledés és kölcsönösség még tökéletesebb lehet, különösen a közös, nagy emberi célokért vállalt összefogásban.

Szocialista demokráciában élünk. A demokrácia többségi véleményt, objektivitást, a közösen élt valósághoz közelálló tárgyilagos döntések összességét feltételezi. Ehhez az egyházaknak is van hozzáadnivalójuk: belátásra, türelemre, kivárára tudják inteni híveiket, és mindig képesek evangéliumi alapon a közérdeket, az egymásért levést, a szocialista demokrácia legnagyobb társadalmi célkitűzéseit alátámasztani. Az egyház történelme folyamán eddig aligha került olyan helyzetbe, hogy a világi hatalom által képviselt eszmei háttér lelki munkája számára biztosítva lett volna: az önzetlen, a közösségért élő ember és társadalom eszméje.

A személyiség mindig veszélybe kerül, ha a szocializáló modellek elgyengülnek. Biztosak vagyunk abban, hogy a szocializmus a mai ifjúság előtt fel tudja ragoztatni egy objektív szocialista társadalom vízióját; ehhez az szükséges, hogy a mai ifjúság értékekre alapozott személyi struktúrát tudjon magában kiépíteni, amelynek egyik feltétele az is, hogy erős akarattal kezébe vegye a saját sorsát. A múlt neveléséből ránk maradtak azok az erények, amelyek nélkül társadalmi közösséget és prosperitást ma sem alakíthatunk ki. Ezek a szorgalom, a józanság, a mértékletesség, az önfegyelem, és a takarékoság erényei. E polgári erényeknek nevezett, de alapjukban véve vallásos eredetű meghatározók változatlanul hatnak az emberi személyiségre, és nemcsak átmenetileg jelentenek segítséget, mert örök emberi érvénnyel bírnak.

A mai kultúrkrízisben új tudatformálásra van szükség, a lelkeknek kell megváltozniuk, átalakulniuk. Az egyházak és a világvallások képviselői ezt prédikálják szerte a világban. Hazánkban megszüntettük az ember hatalmát a másik ember felett; kérdés azonban: vajon nem él-e tovább az emberek lelkében valamilyen önző, polgári csökevény? A vallást mint társadalomépítő erőt és

funkciót korábban ki akarták küszöbölni, de egyrészt semmilyen erkölcsi erőt nem tudtak a helyébe állítani, másrészt mégiscsak bebizonyosodott, hogy az egyházak fontos szerepet töltenek be a szocialista társadalomban is. Csak olyan kereszténység tud eredményesen közreműködni, amely tudatos, és tudatosan épít a keresztény hitigazságokra, az emberi értelemre, a humánus értékeire és a felelősséget vállalni tudó emberi szabadságra. Az egyház világnézeti szolgálata abban foglalható össze, hogy saját maga világnézete tudatában a személyiség és a közösség új társadalomalakító perspektívájában keresi a más világnézetekkel való kapcsolatot, nem azért, hogy versenyre keljen velük vagy gyengítse őket, hanem azért, hogy önmaga is és azok is különállásukban megerősödjenek, és így létrejöhessen a világgal folytatandó tartós párbeszéd.

Felelősségvállalással és reménységgel a jövő felé

A hívőknek – minden más emberrel együtt – fel kell vetniük a kérdést: honnan erednek a mai világ bajai? Ezúttal csak a legtávolabbi okra szeretnék rámutatni, és ez nem más, mint a mindent ígérő, a mindent megoldani tudó technika, amely romlásunkká lett, mert nem tudtunk neki lelket adni. Bergson mondotta: „A mai embernek nagyobb lett a szeme, többet hall, a keze át tud szinte mindent alakítani, de kicsiny maradt a lelke.” Optimista vagyok a technika megítélésében; a múltban nemegyszer elhangzott, hogy az egyház ellensége a technikának. Gondolom, ezt nem szükséges cáfolnom. Nem a technikát kell elmarasztalnunk vagy feladnunk, hanem meg kell szabadulnunk a korábbi káros velejáróitól.⁹

A világot egyensúlyában kétségtelenül a természettudományok nyomában fellépő technika ingatta meg azáltal, hogy létrehozta az ipari társadalmat, és ezzel együtt a tőkés és a munkások szétválasztott világát. A munka mélyebb értékelemzése nyilvánvalóvá tette, hogy az osztálytársadalom, vagyis inkább az osztályharc az egész dolgozó világ sorsává lett.

A technika az eddigi legnagyobb kihívás az ember számára, mert az embert is saját tárgyává tette, elrabolta szabadságát, elfidegenítette saját magától és felbontotta a természet egyensúlyát is. A technikára fogható az ember túlélését veszélyeztető három fenyegetés: az atombombában kulmináló technológiai fejlődés, a népeség növekedés, és innen erednek egész kultúránk téves értékkezzei is. A technika rontotta el kapcsolatainkat a külső világgal és az emberekkel, érzelmi és értékelési rendszerünk felbomlott, mert környezetünket tisztán a kizsákmányolás és az átalakítás szempontjából nézzük. Minden manipulálhatóvá vált, még az ember is.

Hogyan szabadítsuk meg az embert a technika rabszolgaságától? Az emberi egyént mint személyt kell néznünk, és nem csupán a termelésben részt vevő s bármikor kicserélhető csavart. Nemcsak a tudatot kell keresnünk és a tudást aktivizálnunk, hanem a lelkiismeretet is. A megoldás csak az lehet, hogy a technikát ismét alávetjük az embernek, az értelemnek és a szívnek. Elemi erkölcsi elvekre van szükségünk, az életnek fokozatosan új minőséget kell adnunk. Az ipari társadalom belső alkatánál fogva anyagias természetű; ma már azt érezzük, hogy az anyagi jólét szemléletén túli világ felé kell haladnunk. Arra régen rájöttünk, hogy a tudomány nem old meg mindent, a társadalom alapja mindig erkölcsi kérdés: az emberi fejlődés igazi mozgatója az erkölcsi felemelkedés. Valljuk a vallás erkölcsformáló képességét és erejét.

Az ipari társadalom indulásának és terjeszkedésének két világnézeti velejárója volt: a szekularizáció és az ahhoz kapcsolódó ateizmus. A vallás háttérbe szorult, az ateizmus életgyakorlattá vált. Az európai országok többsége elveszítette kapcsolatát a kereszténységgel. Nekünk, hívőknek nem a materialista világnézet mint ilyen ellen van kifogásunk: olyan világért küzdünk, amelyben erkölcsi alapon a személy primátusát biztosíthatjuk a dolgok felett, és a szellemi világot, az értelmet az anyag fölé helyezzük. Ismét hangsúlyoznunk kell az erkölcsi cselekvés két követelményét: a szabadságot és a felelősséget. A materialista világszemléletben levő igazságot meg akarjuk ismerni, de más dolog, hogy elfogadjuk-e mint saját életünk eligazító elvét. Az emberi szabadság nem korlátnélküliséget vagy feltételnélküliséget jelent; csak akkor van értelme, ha objektív értékekhez kötjük. Az emberi szabadság és függetlenség inkább feladat és adomány, mint birtoklás. A közös igazságokat mindig elfogadjuk, még akkor is, ha a materialista világszemléletben találjuk meg; erre tanított bennünket a II. vatikáni zsinat. A vallás mindenkori ereje abból adódik, hogy küzd a rossz, a bűn ellen, felveszi a harcot az ember önző énjével, és a saját ma-

gától megszabadtított s megnemesített személyiséget állítja eszményként. Eszmei érték nélkül nem tudunk élni.

A jelen fő kérdése a jövő emberének és társadalmának sorsa. Eldöntése attól a választól függ, miben remélhetünk és hogyan biztosíthatunk lehetőséget reményeink beteljesedésének. Annyit mondhatunk: ha az emberiség képes szolidáris egységet kialakítani, akkor meg tudja oldani a világ átalakulásával járó problémákat is. Ilyen egységesítő folyamat már régen megindult az egész világon; a Zsinat korszerűségét semmi sem igazolja jobban, mint hogy az új társadalmi értékek megjelenését előre jelezte és előre érzékeltette. Az ipari társadalom rabságából mindenütt szabadulni akarnak, az új társadalmi szerveződésben még mindig előtérben állnak a termelés és a fogyasztás kérdései, de ezeken túl az emberi szuverenitás és szolidaritás új világot teremtő feladatai is nyilvánvalóvá lettek. A remény egyik nagy biztosítója a dialógus: mindent közölni, a nehézségeket mindenki tudomására hozni, az idealisztikus, utópisztikus elképzeléseken és vágyalmokon túljutva állandóan rámutatni a társadalomromboló hibákra is. Az egysúly helyreállításának végül az is reményt adhat, hogy a megoldást elsősorban saját magunkba szállva, „emberi elmélyüléssel kívánjuk siettetni. Senki sem tagadhatja, hogy ma a felelősség elveire kell építenünk gondolkodásunkat és cselekvésünket.

Mindenki több emberiség, emberi melegség után vágyódik. E reményünk a közösségért vállalt nagyobb áldozatban, az összemberiségért való cselekvő felszabadulásunkban és az egyetemes békeakarásban teljesedik. Kant egyik intelme így szól: „Úgy kell cselekedned, hogy cselekvésed következményei az elkövetkezendő emberi élet lehetőségeit ne hozzák veszélybe; légy tudatában annak, hogy te mindenért, az egészért és a jövőért vagy felelős.” Íme a felelősségvállalás imperativusza.

„A béke Isten ajándéka, melyet az emberekre bízott” – ez az 1982. év békenapjának mottója. A béke bölcséleti értelemben magától értetődő, de nem adatik meg magától; eleven vágyódással, szüntelen reménykedéssel kell megküzdenünk érte. A béke ma minden emberinek a foglalatja, a békét minden előfeltételével együtt valljuk. Tudatosítani kell híveinkben e feltételek életjelentőségét. Jelszavunk legyen: „Ha békét akarsz, készülj a békére!”

Jegyzetek: ¹ Yves Congar: Machen die neuen Probleme der säkularen Welt den Ökumenismus überflüssig? Concilium, 1970. April – ² K. Rahner: Handbuch der Pastoraltheologie, Bd 1., Freiburg, 1964, 224. – ³ A magyarországi protestáns testvérek, a reformátusok és az evangélikusok egyaránt „szolgáló egyházzal” és „diakóniai teológiáról” szeretnek beszélni. Pröhle Károly: Együttműködés és együttgondolkodás, Lelkipásztor, 1981. december – ⁴ Ippo Broer: Die Christen und der Friede, Diakonia, 1981. November – ⁵ Albert van Heuvel: Stellung zur Welt, Kofessionelle Momente, Concilium, 1970. April – ⁶ Richard Friedli: Frieden wagen, Ein Beitrag der Religionen zur Gewaltanalyse und zur Friedensarbeit, Universitätsverlag Freiburg, 1981 – ⁷ Lumen gentium: 1.1. ⁸ Medard Kehl: Kirche in der Sorge um ihre Identität oder Kirche für die anderen, Lebendige Seelsorge, 1981. Juli – ⁹ Rolf Breitenstein: Die grosse Hoffnung. Lebensqualität und Erfolgchancen in der nachindustriellen Gesellschaft, Econ: Düsseldorf, 1980.

Tóth Sándor nyíregyházi szobrász emléklakettje

A KRISZTUSI KÖZÖSSÉG TEOLÓGIÁJA

A Szentírás a krisztusi közösség két olyan új jegyét adja meg, amely döntően megkülönbözteti az egyéb közösségektől. (Az alábbiakban szándékosan teszünk különbséget a „krisztusi közösség” és a „keresztény közösség” fogalma között. Mert sok közösség nevezi magát keresztény közösségnek anélkül, hogy azokkal az alapvető tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyeket Krisztus az ő közösségei jellemzőjének tartott.)

A krisztusi közösség Isten szeretetének, a Szentháromság egységének, *Jézus jelenlétének jele* a világban: Jézus azt mondta, hogy ha közösségének tagjai egyek lesznek Istenben, ebből megismeri a világ, hogy Jézust az Atya küldte (*Jn 17,23*). Jézus még az eucharisziáról sem ígérte azt, hogy abban a világ felismeri őt és a Szentháromságot, csupán az Istenben eggyé vált közösségről. A krisztusi közösség *szeretségi valóság*: egy külső cselekedet – a tagok kölcsönös szeretete – által maga Krisztus jelenik meg a közösségben: „Ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (*Mt 18,20*).

A krisztusi jelenlét tudata a keresztény közösségekben változó volt a történelem folyamán. Az ősegyházban, az *atyák korában* ennek a meggyőződésnek központi szerepe volt a keresztények életében. Origenész, Tertullianusz, Cesareai Eusebiusz, Aranyhajó Szent János, Alexandriai Szent Cirill, Szent Atanáz, Nazianzi Szent Gergely és mások ismételtlen írják a keresztény közösség titkáról, erőforrásáról – aki maga a hívek között megjelenő Krisztus (vö. 7). Hasonlóan ír Nagy Szent Vazul a szerzetességre vonatkozóan. Szabályzatának egyik visszatérő gondolata az – amellyel a szerzetesség lényegét, a szerzetesi élet különböző pontjait megvilágítja –, hogy Jézus ott van a nevében összejött közösségében. A későbbi korok tudatában és teológiájában olykor mindez feledésbe ment. A *II. vatikáni zsinat* azonban, amint oly sok kérdésben, úgy ebben is visszatért a Szentíráshoz és az ősegyház tapasztalatához, újra azok szellemében beszélt a közösségről. A Zsinat fontosnak tartotta foglalkozni a keresztény közösség jelentőségével a különböző rendelkezésekben. Ismételtlen szót arról – a Máté 18,20-at idézve –, hogy a keresztény közösség *természetfeletti valóság*, és éltetője a benne megjelenő Krisztus (pl. Liturgia 7; Ökumenizmus 8; Szerzetesek 15; Világiak 18 stb.). Arról is beszélt, hogy az egyház termékenységének forrásai a krisztusi közösségek lehetnek (pl. Világiak 9, 10, 11, 17, 18, 30; Papok 6, 8; Missziók 15 stb.), illetve hogy az egyház éppen ilyen krisztusi-közösségi voltában lesz „az Istennel való bensőséges egyesülés jele” és új reménység forrása az egész emberiség számára. A Zsinat jelentős indítást adott arra, hogy korunk mélyedjen el a közösség teológiájában a Szentírás és az atyák írásai alapján.

MIT MOND A SZENTÍRÁS A KRISZTUSI KÖZÖSSÉG FELTÉTELEIRŐL? A jézusi alapító szavak két szempontot említenek mint a krisztusi közösség kegyelmi létrejöttének feltételét: 1. akik összejönnek, legyenek egyek Istenben („Legyenek egyek mibennünk” – *Jn 17,21*), és 2. Jézus nevében jöjjenek össze (*Mt 18,20*).

Kik „egyek” Istenben? – Jézus a hívek egységének ideális megvalósulását a Szentháromság egységéhez hasonlítja. „Legyenek mindnyájan egy, amint te Atyám bennem vagy és én Tebened, úgy legyenek ők is egy mibennünk...” (*Jn 17,21*) – mondja. De hogyan lehet a Szentháromság egységét bármilyen (analóg) értelemben megközelíteni? A Szentháromság benső életének titka az „adás”, a szeretet. Krisztus földi életében a szentháromságos élet titkára tanította az embereket, azt mondta, hogy aki ennek megfelelően él – aki szeretetben él –, az Istenben él és Isten él benne (vö. *Jn 14,23*; *1Jn 4,16*). A szentháromságos életforma az embereket is elvezeti a szentháromságos egységhez. Minél teljesebben él két emberben ugyanaz az egy Isten, annál teljesebben egyek Istenben, annál teljesebben valósul meg Jézus vágya: „Legyenek ők egy mibennünk”. És annál inkább válhat valóra, hogy a világ felismeri az Atyát.

Kik jönnek össze Jézus nevében? – Az egyházatyák ismételten felteszik a kérdést, mi a feltétele annak, hogy Jézus valóságosan jelen legyen egy közösségben? Válaszaikat többek közt összefoglalja *Aranyaszájú Szent János* megfogalmazása: A keresztények sokszor összejönnek, de „ritkán jönnek össze Jézus nevében” – írja. Jézus nevében összejönni azt jelenti, hogy Jézus lelkiülete van bennünk, azaz úgy próbáljuk szeretni Istent és embertársainkat, ahogyan Jézus szeretett. A jézusi emberszeretet alaptörvényét ő maga határozta meg: „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket. Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Ha ebben a szeretetben jövünk össze, akkor Jézus ott lesz a közösségben (in. Math. Hom. 60,3, P.G. 58,587).

A mondottakból következik, hogy a krisztusi közösség létrejöttének konkrét *feltételei* vannak (a lelki egység – a krisztusi szeretet). S nyilván ez az oka, hogy sok keresztényekből álló közösség nem termi meg azokat a gyümölcsöket, amelyeket Krisztus az általa elképzelt közösségeknek megígért.

MIÉRT NEM VÁLIK SOK KERESZTÉNY KÖZÖSSÉG KRISZTUSI KÖZÖSSÉGGÉ? Mikor nevezhetünk egy közösséget „keresztény” közösségnek? Akkor, ha tagjai – vagy legalábbis azok többsége – hisznek Istenben, Krisztusban, az egyházban, és ha a közösség létrejöttében vagy létében meghatározó szerepe van kereszténységüknek. Más szóval, ha a közösség célja valamilyen keresztény cél: „keresztény együttlét”, lelki-vallási elmélyülés, apostoli-lelkipásztori munka stb. A keresztény közösség sajátos dialektikája, hogy a közösségben megjelenhet Krisztus, és így ő maga lesz a közösség természetfeletti céljának megvalósítója.

Annak, hogy egy keresztény célokkal elinduló közösség végül is nem válik krisztusi közösséggé – nem válik jellé, a megtérések elindítójává – *egyetlen alapvető oka* van: A legtöbb keresztény közösség – mint minden természetes közösség – konkrét célt tűz maga elé (pl. közös apostolkodás, közös ima stb.), és nekilendül, hogy e célt elérje. A célért való munkálkodás közben sokféle emberi eszközt felhasznál, de – ha külön nem tudatosítja – elfelejtheti, hogy a krisztusi cél nem érhető el csupán természetes eszközökkel. Minél nagyobb mértékben határozza meg a konkrét cél a közösség létét, annál nagyobb a veszélye, hogy a közösség tagjai között a célért való munkálkodás közben előbb-utóbb véleménykülönbségek lépnek fel, feszültségek, szakadások támadnak: hiszen a célt és a célhoz vezető utat is különbözőképpen lehet elképzelni. És ha a feszültségek szeretetlenséget szülnek, a közösség – egy vallásos célon való vitatkozás közben – megszűnik szeretetközösség lenni, ott Isten már nem tud jelen lenni. Lehetséges tehát, hogy egy vallásos közösség (vagy akár egy szerzetesrend) tagjai a legszentebb apostoli vagy keresztény célért dolgoznak, s még sincs közöttük Jézus. Mert elfelejtették, hogy nem az általuk kitűzött cél a legfontosabb, hanem a Jézus által kitűzött cél: hogy ők egyes legyenek, és Jézus közöttük lehessen.

Az első századok keresztény közösségei vonzottak, Isten jelei voltak a világban. Hasonlóan vonzó jelek voltak az egyháztörténelem folyamán egyes keresztény közösségek. Azért voltak jelek, mert minden feszültség ellenére mégis az volt jellemzőbb rájuk, hogy egyesek voltak Jézusban, mert arról lehetett megismerni őket, hogy „hogyan szeretik egymást”; mert – ahogyan az Apostolok Cselekedetei írja – tagjaiknak „egy volt a szívük-lelkük” (ApCsel 4,32). Így Jézus ott volt közöttük, és ő maga tett tanúságot az Atyáról.

A KRISZTUSI KÖZÖSSÉG LEGFŐBB CÉLJA – JÉZUS JELENLÉTE. Ha egy közösség tagjai megértették, hogy Jézus megjelenhet közösségükben, akkor – legyen bármilyen egyéb sajátos céljuk – fontosabb céljuk nem lehet, mint hogy Krisztus közöttük legyen. Ha hisznek Krisztus valóságában, akkor vágniuk kell jelenlétére. S biztosak lehetnek abban, hogy minden más céljukat éppen azáltal tudják majd a legtokéletesebben elérni, ha Krisztus jelen van közöttük.

– Ha apostoli célt tűztek maguk elé, ha embereket akarnak elvezetni Krisztushoz, tudniuk kell, hogy a világ a közösség egysége, illetve a közösségben jelenlevő Krisztus által jut el majd Jézushoz („erről ismernek meg benneteket”).

– Ha a teológiai ismeretekben vagy az imádságban akarnak elmélyülni, tudhatják, hogy ezekbe senki sem tudja úgy bevezetni őket, mint Krisztus – ha közöttük van.

– Ha egyszerűen csak keresztényi testvéri közösséggé akarnak összejönni, mert krisztusi békére, szeretetre vágnak – az igazi testvéri közösség soha nem valósulhat meg másként, mint a közöttük megjelenő Krisztus révén.

A KRISZTUSI KÖZÖSSÉG TÖRVÉNYEI. Ha egy közösség tagjai megértették, hogy Jézus megjelenhet közösségükben, akkor ez a felismerés fogja meghatározni a közösség életműködését, törvényszerűségeit és szociológiai szerkezetét egyaránt.

1. *A közösség benső törvényei.* – Ha a közösség elsődleges célja a lelki egység és Krisztus jelenléte – Krisztus pedig a szeretet által jelenik meg –, akkor a közösség tagjait nem a másikkal szembeni várokozás motiválja, hanem kialakul bennük az *ajándékozás magatartása*. Mert megsejtik – amit *Az egyház a mai világban* című konstitúció is kifejt –, hogy egy közösség tagjai csak akkor lehetnek egyek Istenben, és hogy „az ember csak akkor találhat teljesen magára, ha őszintén ajándékol adja önmagát” (24. pont; vö. 38. pont).

Ha a közösség elsődleges célja a lelki egység, akkor a közösség tagjainak törvénye nem a szubjektív igazság (az „én igazságom”) lesz, hanem a szeretet. Ez azt jelenti, hogy a tagok képesek lesznek arra, hogy szükség esetén – az egyetértés fenntartásának kedvéért – lemondjanak saját akaratukról, mert tudják, hogy „a szeretet több, mint az én igazságom, / az egység értékesebb, mint az én okosságom”. Hiszen a szeretet és a lelki egység megvalósulásakor maga Krisztus jelenik meg a közösségben, s a közösség eredményes életének ő a legnagyobb biztosítéka. Ezért mondhatja Szent Pál a keresztyény közösségek tagjainak, hogy saját igazságuk védelmezése helyett az egység fenntartásának kedvéért „inkább viseljék el az igazságtalanságot, inkább tűrjék el a károsodást” (1Kor 6,7; vö. Fil 2,2; 1Kor 1,10; Ef 4,2; Lk 6,27; Mt 26,53 stb.).

Ha a közösség tagjai készek arra, hogy ne a maguk, hanem a mások javát keressék, ha készek arra, hogy lemondjanak mások kedvéért saját akaratukról, akkor szükségképpen találkoznak a kereszti titkával. De éppen a keresztre feszített Krisztusban találják meg erőforrásukat és életformájuk zálogát. Az akaratáról a halálig lemondani kész Krisztus *erejében* lesznek képesek arra, hogy a hétköznapi kis eseményeiben lemondjanak saját elképzelésükről – és tegyék ezt a szeretet szabadságában (Papok 15; Az egyház a mai világban 38). És a keresztre feszített Jézus lesz a *biztosítékuk* arra is, hogy ő – aki jelen van közösségükben – e „kis meghalások” útján elvezeti valamennyiüket a feltámadásra, és diadalra viszi az objektív igazságot, amelynek abszolút érvényesítéséről talán most szeretetből le kellett mondaniuk.

2. *A közösség személyessége.* – A közösségek mindig valamilyen célt akarnak megvalósítani. Ez a cél tartja össze a tagokat, teremt meg a kapcsolatot közöttük. *A természetes közösségeket anyagi cél* tartja össze: valamilyen „anyagi” céljukat közösen jobban el tudják érni, mint egyedül.

A krisztusi közösség tagjai is közös célt tűznek maguk elé, közös cél tartja össze őket, teremt meg a kapcsolatot közöttük. A krisztusi közösség azonban azért *lényegileg új minőségű*, mert célja nem egy matéria (anyagi cél), hanem egy személy – Krisztus személye. A tagok tevékenysége nem materiális irányultságú, hanem magára Krisztusra összpontosít. A személyek között nem anyagi érdek a közvetítő, hanem Krisztus szeretete. A keresztyény közösség tehát *szociológiailag* egyedülálló módon lehetővé teszi a közösség *személyessé válását*.

A keresztyény közösségben a *testvéri szeretet nem melléktermék*, hanem Krisztus jelenlétének, az elsődleges cél elérésének feltétele. A legtöbb közösségben a személyes kapcsolat és szeretet elmélyülése valamiképpen a közös célért végzett munka mellékterméke –, és többnyire csak hosszú idő múltán alakul ki. Még az apostolkodás vagy a közös ima is lehet egy közösség számára „anyagi cél”. Azaz megtörténhet, hogy az együtt apostolkodók vagy imádkozók számára a társ csak az apostoli munka, vagy a közös ima „eszköze” lesz. A közös cselekvés természetesen a krisztusi közösségben is hozzájárul a testvéri kapcsolatok elmélyüléséhez. De itt a testvéri szeretet kezdettől fogva feltétele a közösség krisztusi létének, működésének. A keresztyény közösségnek tehát *alapszabálya a személyes szeretet* – a másikban élő szépség, a másikban jelenlévő Krisztus felfedezése és tisztelete (az „amit egynek tettetek . . . nekem tettétek” szellemében).

3. *A közösség struktúrája.* – Ha a keresztyény közösség célja Krisztus jelenléte a közösségben, s ennek feltétele a kölcsönös szeretet, akkor a közösség tagjai között valódi egyenlőség uralkodhat. Hiszen a szeretetre – Krisztusnak a közösségben való „megtartására” – mind képesek. Ha viszont egy közösség célja az, hogy konkrét feladatokat teljesítsen, akkor egyes tagjai annál értékesebbek, minél használhatóbbak a feladatok megoldásában. A krisztusi közösség szemléletében írhatja Szent Pál, hogy a lelki adományok vagy a megbízások különfélék, de a test tagjai mind egyenlőek. Mindegy, hogy ki milyen természetes vagy természetfeletti ajándékokkal rendelkezik,

az fontos az, hogy mennyire szeret (1Kor 12,12–13,13). (A test tagjainak egyenlőségéről szóló tanítás elméletben ismerős a keresztény közösségekben, de gyakorlatilag olyan mértékben nem tudjuk komolyan venni, amilyen mértékben nem elsődleges célunk a kölcsönös szeretet, vagyis hogy Krisztus jelen legyen közöttünk.)

A közösség vezetői új szereppel rendelkeznek a közösségben. Egyrészt helyzetük biztonságosabbá válik, mint az egyéb közösségekben, másrészt mégis egyenlők maradnak a többi tagokkal. Egy materiális célra irányuló közösségben a vezető a cél sikeres végrehajtásáért felelős, és olyan mértékben nevezhető jó vezetőnek, amilyen mértékben el tudja vezetni a csoportot a kívánt materiális célhoz. Helyzete így az *eredményesség függvénye*. Ha ellenben a közösség elsődleges célja az, hogy az egység által Jézus közöttük legyen, akkor a vezető első feladata, hogy egységesítse, összefogja a közösséget, tehát kristályosodási pont legyen a tagok számára. A közösségvezető újfajta stabilitáshoz jut, de ugyanakkor helyzete megérteti vele azt is, hogy *ő nem több a társainál*, hiszen feladatának lényegi részét – az egységesítést – a krisztusi közösség bármely tagja meg tudná valósítani. A közösség más tagjai erettebb szeretetükkel talán nálánál teljesebb mértékben járulnak hozzá ahhoz, hogy a lényegi cél – Krisztus közöttük való jelenléte – megvalósuljon.

4. *A közösség tartóssága.* – Ami a feszültségeket, a közösség törékenységét illeti, erről már szóltunk. Ha egy közösség elsődleges célja materiális cél, akkor a célt illetően számos vitás kérdés merülhet fel, s ezek a közösség szétszakadását idézhetik elő. Ha viszont a közösség elsődleges célja Krisztus jelenléte, akkor tartóssága egyedülálló biztosítékot kapott. A célja mindenkinek a kölcsönös szeretet lesz, s ezzel elhárulnak a feszültségek is.

A keresztény közösségekben lévő ellentétek, szakadások gyökere többnyire az, hogy a közösség tagjai nem a krisztusi közösség elsődleges céljára figyelnek, hanem egy másodlagos, „anyagi” célra, és azon különböznek össze.

KRISZTUS ÚJ TEMPLOMAI. A mai kor magányos embere közösségre vágyik. Azt a lelki biztonságot, amelyre az ember szomjazik, a krisztusi közösség adhatja meg. Korunk lelkipásztorokodásának *legnagyobb feladata* a krisztusi közösségek kialakítása. E közösségek célja és világméretű jelentősége nem elsősorban az akció (noha természetesen ez is következik létükből), hanem az, hogy Krisztust jelenítik meg, hogy Isten jelei a világban. Kialakításuknak alapvető feltétele tehát, hogy tagjaik mindenekelőtt *elmélyüljenek a krisztusi életben*.

Az egyház a világ végéig fejlődik a kinyilatkoztatott igazságok megértésében (I. A kinyilatkoztatásról, 8). A történelem egyes korszakaiban új fény vetődik egy-egy isteni igazságra. Amikor a XIII. század táján az egyházban új módon tudatosult Jézus valóságos jelenléte az eucharisztiaiban, az *eucharisztia új kultusza indult meg* világszerte. Új templomok, katedrálisok épültek, s a már meglévőeknek is újszerű rendeltetésévé vált, hogy az eucharisztikus Krisztussal való találkozást biztosítsák.

A II. vatikáni zsinat után az egyházban *új módon tudatosult* Jézusnak évszázadokon át kevésbé hangsúlyozott, de valóságos jelenléti formája: *Jézus jelenléte a nevében összegyűltek közösségében* (Mt 18,20). Korunk egyházának új – nem kézzel épített – templomokat is kell emelnie Jézus számára az egyházi közösségek által. Csak ha ezek a nem kézzel épített templomok is megépülnek, akkor fognak újra megtelni üresedő templomaink. Hiszen Jézus nem az eucharisztiairól, hanem övéinek szeretetközösségéről ígerte, hogy a világ erről fogja felismerni az Atyát. A mai kor emberének általában előbb a krisztusi közösség templomába kellene belépnie ahhoz, hogy utána beléphessen az egyház és az eucharisztia templomába (vö. 8).

Irodalom: ¹ Boff L.: Die neuentdeckung der Kirche – Basisgemeinden in Latein-Amerika. Mainz 1980 – ² Cserháti J.: Az egyházi kisközösségek teológiája. Vigilia, 1981/3. – ³ Eberts G.: Ahol közösen törekednek a mélyebb evangéliumi életre. Mérleg, 1977, 229–241. – ⁴ Gyökössi E.: A csoportdinamikai lelki gondozás. Teológiai Szemle, 1976, 336–339. – ⁵ Hankiss E.: Közösségek. Válság és hiány. Valóság, 1980, 12–26. – ⁶ Koncz L.: A feltámadt Krisztus megtapasztalása a plébániai közösségben. Teológia, 1978, 256 k. – ⁷ Luvich Ch.: Dove due o tre. Roma 1976 – ⁸ Ordo Initiationis Christiane Adulorum. Vatican 1972 – ⁹ Szennay A.–Tomka F.: Egyházi kisközösségek. Teológia, 1977, 118–123. – ¹⁰ Tomka F.: Arról ismerjenek meg benneteket... Teológia, 1975, 184–187.

A HIVŐK LITURGIÁJA

A X. században Vlagyimir kijevi nagyfejedelem vezetésével keresztény hitre tért az orosz nép. Amikor eljutott ehhez a döntő fordulóhoz, választást elélt állott: Rómától kérjen-e híthirdetőket vagy Bizánciótól. A Laurentius-krónika elbeszélése szerint a nagyfejedelem követeket küldött az egyes országokba azzal a megbízatással, hogy nézzék meg az ottani népek vallását és válasszák ki a legmegfelelőbbet. A követek visszatérésük után így számoltak be útkükről:

„Elmentünk a bulgárokhöz, és láttuk, miként imádkoznak mecseteikben. Felővezetlenül állnak, meghajolnak, leülnek, mindenféle úgy tekintenek, mintha megszállottak lennének. Nem volt ott öröm, csak gyász. . . Nem jó az ő törvényük. – Elmentünk a németekhez, és láttuk különféle istentiszteleteiket a templomban, de semmi szépséget nem találtunk benne. – Elmentünk görög földre is. Elvezettek minket oda, ahol istenüknek szolgálnak. Nem tudtuk, hol vagyunk: a mennyben-e, vagy a földön. Az biztos, hogy ilyen szép látvány nincs sehol másutt a földön. Szavakkal elmondani nem lehet. Azt azonban tudjuk, hogy ott jelen van az Isten az emberek között. Istentiszteletük jobb minden más ország istentiszteleténél. Szépségét elfeledni sosem tudjuk. Aki egyszer megízlelte az édeset, a keserűt nem kívánja többé. Nem maradhatunk tovább a pogányságban!”

A mennyei liturgiának ezt a csodálatosan szép földi visszfényét ismerteti meg olvasóival Gogol könyvecskéje, az Elmélkedések az isteni liturgiáról.

Az Úr Vacsorájának, az Eucharisziának ünnepléséről szóló emlékek a kereszténység történetének első három évszázadából még lényegében egységes liturgiáról tanúskodnak. Nem beszélhetünk ekkor még keleti és nyugati liturgiáról. Az ünneplés nyelve általában a görög, az akkor használt köznyelv, de más népnyelvek is szerepelnek. A IV. századtól világosabb már az eltérés. Ennek oka a római birodalom nyugati és keleti részre szakadása, a két rész között fennálló politikai, műveltségi, nemzetiségi, gondolkodásbeli, egyházfegyelmi különbség – s ez a liturgia ünneplésében is mindinkább kifejezésre jut.

Az Eucharisztia ünneplésének, a keresztény közösség imádságának különböző hagyományai a még osztatlan kereszténység közös kincsét jelentik. A magyarországi görög katolikus templomok liturgiája és az ortodox egyházak liturgiája ugyanazt a bizánci hagyományt őrzi, amire az idézett Laurentius-krónika részlete utalt.

N. V. Gogol 1842-ben, tíz évvel a halála előtt elhatározta, hogy elzarándokol az Úr sírjához a Szentföldre. Ez az utazás nagy lelki vigasztalást nyújtott neki. A Revizor, a Holt lelkek írója 1843-ban Rómában jár, három hónapot tölt ott. Ugyanez év októberében egyik barátjának így ír: „Ha szomjúságomat csillapítani akarod – és az olvasás iránti szomjúságom ekkora még sosem volt –, a következő könyveket szeretném megkapni: Dmítrij Rosztovszkijtól a Nyomozást, Lazar Baranovicstól a Szócsövet és a Lelki kardot, aztán Javorszkij műveit. Szeretnék még hozzájutni az Orosz Évkönyvekhez is. . .” Ebben az időben a zsoltárok olvasásával és magyarázataival is foglalkozik. Egyik ismerősének 1844-ben elküldi a Krisztus követésé-t, és hozzáfűzi: „Ennél jobb könyvet nem ismerek”. Olvassa Szent Efrém írásait is, és ismeri Egyiptomi Makariosznak az imádságról szóló meditációit.

1845-ben Párizsba utazik, hogy meglátogassa ismerőseit. Ez a világváros számára a befelé fordulás helye. Egyháznak istentiszteletén gyakran részt vesz. Azt tanácsolja egyik rokonának, hogy keressen lelki megnyugvást az istentiszteletekben, az ortodox liturgiában. A válaszlévlében köszönetet mond a rokon, hogy fölhitva figyelmét a liturgiára, amely elmélkedésre készítet és megpihenteti a szívet. Valószínűleg ekkor születik meg Gogolban a gondolat, hogy önálló írásban mutassa meg az ortodox liturgia mélységét, belső összefüggéseit, amint könyve célját a bevezetőben megjelöli.

Párizsi barátai között volt egy moszkvai egyetemi tanár, a görög nyelv professzora, aki jól ismer- te az egyházi szláv nyelvet is. F. N. Beljajev komoly segítséget adhatott Gogolnak, aki ekkor kez-

dett foglalkozni mélyebben Aranyaszájú Szent János és Nagy Szent Vazul liturgiájával. Feljegyzései arról tanúskodnak, hogy görög, latin és ószláv szövegekkel dolgozott.

Az Elmélkedések (*Razmisljenija o bozsesztvennoj liturgii*) első kiadása Pétervárott jelent meg, P. A. Kulisev adta ki 1857-ben. Két év múlva a könyvecske újabb kiadást ért meg. A kéziratban önálló címe nincs a műnek, az Elmélkedések az isteni liturgiáról címet a kiadótól kapta.

A magyar fordítás, amelyből A hívők liturgiája című részletet közöljük, a Moszkvában 1889-ben megjelent Szocsinyenyija N. V. Gogolja IV. kötete alapján készült. A liturgia szövegeit Berki Feriz liturgia-fordítása szerint idézzük (Liturgikon, Bp. 1955).

Korzenszky Richárd

A pap a csukott szentélyben kiteríti az oltáron az antimenziont, a terítőt, mely Krisztus halotti leplét jelképezi. Ráhelyezi a proskomidiaiban előkészített szent kenyeret és a borral és vízzel megtöltött kelyhet, amelyet most a hívők szeme láttára hoznak át ünnepélyesen az előkészületi asztalról. A kiterített antimenzion a keresztényüldözések idejére emlékeztet, amikor nem volt állandó templom, és nem vihették magukkal az oltárt sem, ezt az ereklyével ellátott terítőt használták. Figyelmeztetésül szolgáljon most is: az egyház nincs meghatározott épülethez, városhoz vagy helyhez kötve. Olyan, mint egy hajó, amely dacol ennek a világnak a hullámaival, de horgonyát sosem szedi fel: horgonya a mennyben van. – Miután tehát kiterítette a pap az antimenziont, odaáll az oltár elé, mintha először lépne oda, mintha csak most készülne a szent cselekmény megkezdéséhez. Az őskereszténység idejében csak most tárult fel a szentély, idáig a katekumenek jelenléte miatt be volt csukva és el volt függönyözve, és csak most kezdődött meg a hívők imája. A pap a még becsukott szentélyben meghajol, az oltárhoz lép és a hívők két imájában saját megtisztulásáért könyörög. Azért fohászkodik, hogy ártatlanul léphessen a szent oltárhoz, hogy méltó legyen arra, hogy az áldozatot tiszta lelkiismerettel mutathassa be. A diakónus, aki a templom közepén az ambón áll, imára felhívó angyalt jelképezve, három ujjával fogva magasra tartja az oráriot, és a híveket ugyanazokra az imákra szólítja fel, amelyekkel a katekumenek liturgiája kezdődött.

Arra törekedve, hogy szívüket a békesség kiegyensúlyozott állapotába helyezték, amely most különösen is kívánatos, így könyörögnek a hívők: „Uram, irgalmazz!” Még bensőségebben könyörögnek a fentről való békességért, lelkük üdvösségéért, az egész világ békéjéért, Isten egyházainak jólétéért és a mindenek egyesüléséért. Könyörögnek Istennek ezért a szent hajlékáért, és mindazokért, akik abba hittel, áhitattal és istenfélelemmel járnak; könyörögnek azért, hogy mentse meg őket az Isten minden bánattól, haragtól, veszedelemtől és szükségtől. Még hathatósbabban száll szívükből a fohász: „Uram, irgalmazz!”

A szentély mélyéről szól a pap: „Bölcsesség!” Ezzel tudomásra hozza, hogy az igazi Bölcsesség, az örök Fiú, aki az evangélium alakjában közénk jött, hogy elvesse az ígét, amely megtanít bennünket, hogyan kell élnünk, most majd a szent kenyér alakját veszi fel, áldozatul az egész világgért. A hívek erre a felszólításra irányítják figyelemmel minden gondolatukat, és felkészülnek a legszentebb szertartásra és istentiszteletre. A liturgiát végző pap csendesen imádkozik. Meghajol az oltár előtt, és a következő fenséges imát mondja:

„Azok közül, akiket testi vágyak vagy gyönyörök kötve tartanak, senki sem méltó arra, hogy Hozzád járuljon vagy Hozzád közelítsen vagy Néked szolgáljon, dicsőség királya: mert Néked szolgálni nagy és félelmetes dolog még maguknak az égi hatalmaknak is. Ám az emberek iránt való kimondhatatlan és mérhetetlen szeretetedért hiánytalanul és változatlanul emberré lettél s főpapunkként szolgáltál, és ennek a liturgikus és vértelen Áldozatnak szertartását reánk bíztad, mindeneknek Ura. Mert Urunk Istenünk, ki a kerubok trónusán hordoztatol, aki a szeráfok Ura és Izrael Királya vagy, aki egyedül vagy szent, és a szentek között pihensz, egyedül Te uralkodsz égiesen és földieken. Hozzád esedezem tehát, aki egyedül vagy jóságos és szívesen meghallgatsz, tekints reám, bűnös és gyarló szolgálóra, és tisztítsd meg szívemet a rossz lelkiismerettől; és a Te Szent Lelked erejével tégy alkalmassá engem, aki felruháztattam a papi rend kegyelmével, hogy a Te szent asztalod előtt állhassak és áldozatul mutathassam be a Te szent és szepőlötlen Testedet

és drága Véredet. Fejemet meghajtva járulok eléd, és könyörgök Hozzád: ne fordítsd el a Te orcádat értőlem, és ne tagadj ki engem a Te gyermekeid közül, hanem tégy méltóvá engem, bűnös és méltatlan szolgádat, hogy Néked ezeket az adományokat bemutathassam. Mert Te vagy a felajánló és a felajánlott, az elfogadó és a kiosztandó, Krisztus Istenünk, és Néked zengünk dicsőséget a Te kezdet nélkül való Atyáddal és szentséges és jóságos és életető Lelkeddel együtt, most és mindenkor és mindörökkön örökké.”

Az imádság közben feltárul a királyi ajtó: látható a még kitárt karral imádkozó pap. A diakónus tömjénezővel a kezében jön, hogy előkészítse az utat a Királyok Királyának. Az illatozó tömjénezőből sűrű füstfelhő száll fel, melyen majd a kerubokon Trónolót átvizsik. A diakónus arra int mindenkit, hogy tisztítsák meg imádságaikat; arra emlékeztet, hogy mindenki mintegy tömjénező az Úr előtt. Arra figyelmeztet, hogy az Apostol szerint mindenki Krisztus jó illata kell hogy legyen, és tisztának kell lennünk, miként a kerubok, hogy az Úrhoz emelkedhessünk. Az énekkar a kóruson az egész templom nevében ezt a „kerub-éneket” énekli: „Kik a kerubokat rejtelmesen ábrázoljuk, és az életadó Háromságnak a háromszorszent éneket zengjük, tegyünk mostan félre minden földi gondot, hogy a mindenek Királyát fogadhassuk, akit láthatatlanul körülvesznek az angyali rendek”.

A régi rómaiaknál szokásban volt, hogy az újonnan megválasztott imperátort a légiók kíséretében, föléje hajtott kopják árnyékában vitték a nép elé. Ezt az éneket maga az imperátor énekelte, aki egész földi méltóságával porba hullott a mindenek Királyának nagysága előtt, akit a kerubok és a mennyei erők seregei hordoznak. Az ősi időkben maguk az uralkodók is alázatosan a szolgák soraiba álltak, amikor a szent kenyeret behozták.

Ez az ének hasonló az angyalok énekéhez. Annak az éneknek a mása, amelyet a láthatatlan mennyei hatalmak zengenek. A pap és a diakónus megismétli a kerub-éneket, és az előkészületi asztalhoz vonulnak, ahol a proskomidiát végezték. Amikor odalépnek a takaróval befedett szent adományokhoz, a diakónus megszólal: „Emeld föl, uram!” A pap fölemeli a takarót az adományokról és a diakónus bal vállára helyezi ezekkel a szavakkal: „Emeljétek fel kezeteiket a szentségekhez és áldjátok az Urat!” Majd veszi a diszkoszt a báránnyal, és a diakónus a fejéhez emeli, ő maga pedig kezébe veszi a kelyhet, és a gyertyavívóket követve kivonulnak az északi ajtón a nép elé. . .

A mindenek Királyának tekintete előtt, akit a diszkoszon – mintegy pajzson – fekvő bárány alázatos képében visznek, körülvéve a földi szenvedések eszközeivel – mintegy a megszámlálhatatlan és láthatatlan seregek és hatalmasságok dárdáival, mindannyian meghajtják a fejüket és a lator szavait imádkozzák, aki így kiáltott Őhozá: „Emlékezzél meg rólam, Uram, ha majd eljutsz országodba!” – A menet az Isten házában közepén megáll. Ezt a nagy pillanatot arra használja föl a pap, hogy az idehozott adományok jelenlétében megemlékezzék az Úr előtt minden keresztényről. Azokkal kezdi, akiknek vállait a legszentebb és legnehezebb kötelesség terheli, amelynek teljesítésétől sokaknak jóléte és lelki üdvössége függ. Ezekkel a szavakkal fejezi be: „És tirólatok is mindnyájatokról, igazhítű keresztények, emlékezzék meg az Úristen az ő országában mindig, most és mindenkor és mindörökkön örökké”. Az énekesek a kerub-éneket háromszoros allelujával zárják le, amely az Úrnak örök eljövételét hirdeti. Most a menet elindul a királyi ajtó felé. A diakónus, aki elsőnek lép be a szentélybe, megáll az ajtó jobb oldalánál, és ezekkel a szavakkal fogadja a papot: „Papságodról emlékezzék meg az Úristen az ő országában”. A pap válaszol: „Diakónusságodról emlékezzék meg az Úristen most és mindenkor és mindörökkön örökké”. Majd leteszi a szent kelyhet és a Krisztus testét jelképező kenyeret az oltárra: mintegy sírba helyezi. A királyi ajtót becsukják – mintha az Úr sírjának bejárata lenne. Elhúzzák az ajtó függönyét – mintha ez a sírhoz állított őrség lenne. A pap átveszi a diakónustól a fejénél tartott szent diszkoszt, mintha Krisztus testét venné le a keresztről, és ráteszi a kiterített antimenzionra, mintegy a halotti lepelre. Ezekkel a szavakkal kíséri a cselekményt: „A nemes lelkű József, levéve a keresztfáról szeplőtelen testedet, tiszta gyolccsal és illatokkal beborítván azt és eltemetvén, új sírba helyezte el”. És a Mindenütt Jelenlévőre gondol, aki most előtte a sírban nyugszik, és ezt mondja magában: „A sírban testileg, a pokolban lelkileg mint Isten, a paradicsomban a latorral, a trónuson az Atyával és a Lélekkel együtt voltál, mindeneket betöltvén, felfoghatatlan Krisztus”. És arra a dicsőségre gondolva, amely a sirt betöltötte, így szól: „Mily életteljesnek, a paradicsomnál mennyivel gyönyörűbbnek és minden királyi palotánál ragyo-

góbbnak bizonyult valóban, Krisztus, a te sírod, a mi feltámadásunk forrása”. Ekkor a kehelyről és a diszkoszról leveszi a takarót, leveszi a nagy takarót is a diakónus válláról, amely már nem a kisded Jézus pólyáit jelképezi, hanem a halotti leplet, amelybe a holttestet csavarták. A tömjénezés után újra betakarja a kehelyt és a diszkoszt. Ezt mondja: „A nemes lelkű József, levéve a keresztfáról szeplőtelen testedet, tiszta gyolccsal és illatokkal beborítván azt, és eltemetvén, új sírba helyezte el”. A diakónustól átveszi a tömjénezőt, megtömjénezi a szent adományokat, miután háromszor meghajolt előttük, és a közeli áldozatra készülve Dávid próféta szavait mondja: „Cselekedjél kegyesen, Uram, jóakaratedből Sionnal, hogy épüljenek Jeruzsálem kőfalai. Akkor veszed kedvesen az igazság áldozatát, az ajándékokat és égő áldozatokat, akkor tesznek oltárodra borjakat.”

Jeruzsálem falait lelkünk köré nem építi az Úr. Erőinkre van tehát szükség, hogy testi vágyaink ellenére is neki áldozatot, teljesen eléggő áldozatot hozhassunk. Szellemi imánk lángja nem fog a magasba lobbanni, ha tisztátalan gondolatok ide-oda rángatják, ha a szenvedélyek rohamai, a lázadó lélek ostromai felülkerekednek.

Előre tekintve a közeli áldozatra, saját tisztulásáért imádkozik a pap. Visszaadja a diakónusnak a tömjénezőt, leereszti felonionját, és lehajtott fővel szól hozzá: „Emlékezzél meg rólam, testvérem és szolgatársam”. – „Emlékezzék meg a te papságodról az Úristen az ő országában” – válaszolja a diakónus, miközben saját méltatlanságára gondolva ő is lehajtja fejét, majd az oráriót kezében tartva így szól: „Imádkozz értem, szent atyám!” – A pap felel: „A Szentlélek ereje szálljon le rád, és a Magasságosnak ereje árnyékozzon be téged”. – „Maga a Lélek segítsen minket életünk minden napján.” – Méltatlanságának tudatával áthatva hozzáfűzi még a diakónus: „Emlékezzél meg rólam, szent atyám!” A pap feléje fordul, és mondja: „Emlékezzék meg rólad az Úristen az ő országában mindig, most és mindenkor és örökkön örökké”. „Ámen” – válaszol a diakónus. Megcsókolja a pap kezét, és az északi ajtón kimegy, hogy imára szólítsa a körülállókat az oltárra helyezett szent adományokért.

Arccal a királyi ajtó felé az ambóra lép. Három ujjával fogva fölemeli az oráriót, amely az angyal szárnyát jelképezi, aki az előzőktől eltérő imák füzérét a mennybe viszi. Az oltárra helyezett adományokért szóló imára hiv először, majd azok a könyörgések következnek, amelyeket a Krisztusban élő hívők intéznek az Úrhoz.

„Hogy az egész nap tökéletes, szent békességes és büntelen legyen, kérjük az Úrtól!” – kiáltja a diakónus. A hívek az énekesekkel együtt szívből fohászkodnak: „Add meg, Uram!”

„A béke angyalát, hűséges vezetőt, lelkünk és testünk őrzőjét kérjük az Úrtól!” – „Add meg, Uram!”

„Bűneink és vétkeink bocsánatát és elengedését kérjük az Úrtól!” – „Add meg, Uram!”

„Lelkünk számára jókat és hasznosakat, és békét a világnak kérjük az Úrtól!” – „Add meg, Uram!”

„Hogy életünket keresztény módon, fájdalom nélkül, tisztességesen és békességesen fejezhessük be, és arról Krisztus félelmetes ítélőszéke előtt jól adhassunk számot, kérjük az Úrtól!” – „Add meg, Uram!”

„Szentséges, tisztaságos, fölöttébb áldott, dicsőséges Nagyasszonyunkról, Istennek Szülőjéről és örökszűz Máriáról minden szentekkel együtt megemlékezzvén, önmagunkat és egymást és egész életünket Krisztus Istenünknek ajánljuk!”

Őszinte vággyal, hogy önmagukat és egymást és egész életüket Krisztus Istenüknek ajánlják, mindannyian kiáltják: „Néked, Uram!”

Az ekténia fennhangon zárul: „A te egyszülött Fiadnak könyörülete által, kivel áldott vagy a te szentséges, jóságos és éltető Lelkeddel együtt, most és mindenkor és mindörökkön örökké!” – A kórus harsogja: „Ámen!”

HEGEDÜS GÉZA

Karácsonyi himnusz

(Egy vallástalan, de nem hitetlen zsidó,
egy áhitatos, de pártonkívüli kommunista,
egy érzelmes, de nem nacionalista magyar
tisztelgése az Ómagyar Mária-siralom
szüze előtt)

*Hozzád szól próza, ária
karácsonyesti órán,
ó Mária, szűz Mária,
Istent szülő zsidó lány.*

*Téged hív minden földi bú
szemét reád meresztvén,
mert minden zsidó szomorú
és bús minden keresztény.*

*Vigasztalást kér az ima,
mely egybet se kérhet
– ó Mária, szűz Mária! –,
hogy legyen jó az élet,*

*hogy vigasztaljon az igaz
s legyen részünk a szépség.
Hisz minden imádság panasz,
hogy az Egek megértsék:*

*szívünknek ki kell várnia
vágyunk karácsony-éjét:
ó Mária, szűz Mária,
Te árasz végre békét.*

A LÉPÉSVÁLTÁS ESZTENDEI

Elmondja: GYÚRÓ IMRE, a megyei tanács elnökhelyettese

– Érdeemes volna egyszer szisztematikusan megfigyelni a másutt élő emberek arcát, milyenné válik, ha társalgás közben Szabolcs-Szatmárra terelődik a szó. Az ország lakosainak jelentős részében ma is él az a torzkép, amely az 1960-as évek elején, az iparba vándorlás, az ingázás idejének kezdetén kialakult; hazai Távols-Kelet, magyar Ázsia – itt-ott még ma is hallani a lekicsinylő, bántó, sőt durva jelzőket. Nem mondom, a kemény megállapításoknak volt némi alapjuk, hiszen gazdaságilag Szabolcs valóban a legelmaradottabb vidéke volt az országnak, de időközben eltelt két évtized, nem ártana végre figyelembe venni az itt végbement mélyreható változásokat is. S nem ártana ezt tudatosítani a fővárosban, a Dunántúlon és máshol lakókban – legalább olyan intenzitással, ahogy annak idején a fekete vonatokról, a cigánytelepekről vagy Penészlekről tudósították őket.

Megyénk az ország egyik legnépesebb területe, a lakosság száma meghaladja a 600 ezret, s jelenleg is itt a legmagasabb a természetes szaporulat, évi 16,5 ezrelék, aminek nagyon örülünk. Ugyanakkor ez gondokat is jelent, s ez volt elmaradottságunk egyik fő oka a múltban, hiszen az egyre több munkavállalót – ipar híján – nem tudtuk foglalkoztatni. A mezőgazdaság átszervezése után ezért indult meg az elvándorlás, illetve az ingázás; 170 ezer szabolcsi hagyta oda szülőhelyét s költözött Budapestre, Miskolcra vagy a borsodi iparvidékre, 30–35 ezren vállalták a napi ingázást lakóhelyük és távoli munkahelyük között. Az exodus még nem fejeződött be, a végleg elmenők száma most is eléri az évi négyezret, pedig már van ipar, volna elegendő munkahely, sőt – sokan talán el sem hiszik – a túlnépesedettnek tartott megye munkaerőgondokkal küszködik. Régebben ugyanis a szakképzetlen emberek tódultak el, ma viszont a szakmunkások, a középfokú végzettségűek fogják a vándorbotot, s ez óriási veszteség Szabolcs-Szatmárnak. Kit állítsunk a helyükre?

A IV. ötéves terv időszakában, vagyis 1976 és '80 között a megye gazdasági fejlődésének üteme jóval meghaladta az országos átlagot. Lépésváltás tanúi lehettünk, s vagyunk részben ma is. Ipari termelésünk 87 százalékkal emelkedett, s rendre megvalósultak a mezőgazdasági ágazat célkitűzései is. Szabolcs adta az ország gyümölcsstermesztésének egynegyedét, ezen belül a téli almának több mint a felét, a burgonyának egyötödét, a dohánykészletnek 40–45 százalékát. Terveink? Az 1980-as években a foglalkoztatás növelését, az elvándorlás csökkentését, az ipar immár intenzív irányú fejlesztését szorgalmazzuk.

De beszéljünk az emberekről, hiszen – gondolom – a *Vigilia* olvasóit is az életmódváltás kihátásai, a műveltségi szint alakulása érdeklí leginkább. Az aktív keresők 34,4 százaléka elvégezte az általános iskolát; országosan 35,6 százalék az arány. Régebben jóval nagyobb volt a különbség. A szakmunkások aránya pedig egyenesen meghaladja az országosat, a munkavállalók 18,2 százaléka rendelkezik szakmai képesítéssel. A 18. életévét betöltött népességből 67 ezren fejezték be

a középiskolát, és 14 ezren rendelkeznek főiskolai vagy egyetemi diplomával. Két főiskolánk, a tanárképző és a mezőgazdasági intézet nappali tagozatán 2200 fiatal tanul.

Hogy a szellemi gyarapodással egyenes arányban gazdagodott, színesedett-e az életforma? Fogas kérdés – de azt hiszem, igent mondhatok rá. Hat városunkban ezrével épültek a lakások, a falusi házak háromnegyed részét tulajdonosaik felújították, komfortosították. Jórészt kényszerből, az 1970-es árvíz után – a lényeg azonban az, hogy ma már új, vagy teljesen újjáépített házakban élnek. Sokan cicegnek ilyenkor, hogy: igen, igen, de a tisztaszoba megmaradt, a család napközben, sőt este is a konyhában tanyázik, az új ház státuszszimbólum csupán... De – kérдем én – mi mást tehetne az, aki egész álló nap a jószággal foglalkozik, vagy overallban hazatérve a gyárból rögtön a kiskertbe megy? Vonuljon be a rengeteg fáradtsággal és pénzzel előteremtett új lakásba? Nem természetesebb, ha az öt-tízperces pihenőt a nyári konyhában tölti, s csak a munka végeztével, megmosakodva, no és szombaton, vasárnap veszi birtokba azt a bizonyos tisztaszobát? Mert birtokba veszi! Ott a tévé, ott a rádió, s ha együtt akar lenni a gyerekeivel, értesülni akar a világ dolgairól, vagy egyszerűen csak kikapcsolódn szeretne, nem marad a nyári konyhában.

Sokat beszélünk a szabad idő okos kihasználásáról, főleg most, az ötnapos munkahét bevezetése után. Tudomásul kell vennünk, hogy a munkahelyen kívül töltött idő a falusi, de többnyire a városi embernek sem szabad; dolgozik a háztájiban, másodállást vállal, házat épít. Túlzott optimizmus volna azt gondolni, hogy az állandó szabad szombatokat a lakosság művelődéssel, utazással, aktív pihenéssel fogja tölteni. A jövedelmek még korántsem olyan magasak, hogy ne volna szükség a kiegészítő munkára; s a többletmunka termékeit – a gyümölcsöt, a húst vagy a tisztaszolgálatot – várja a társadalom. Ennek ellenére az emberek egyre nagyobb hányada olvas – a megyei könyvtár nemrég megnyerte az országos munkásolvásó-pályázatot –, igényli a kultúrház műsorait, a színvonalas színházi és filmprodukciókat. Ezt az igényt elégítettük ki azáltal, hogy felújítottuk a Móricz Zsigmond Színházat, állandó társulatot szerveztünk, s megnyitottuk a 160 millió forintos költséggel épült megyei művelődési központot.

A színházért, a művelődési otthonért – az általános elismerés mellett – bírálatot is kaptunk. Leggyakrabban azt, hogy ennyi pénzből, ennyi erőfeszítéssel tucatnyi kisközségben épülhetett volna kultúrház: Olyan helyeken, ahol semmilyen művelődési intézmény nincs, még presszó sem, ahol összejöhetnének a helybeliek. A megyei vezetésnek viszont az a véleménye, hogy egy százeres város s egy több mint félmillióos megye nem lehet meg saját színház, színvonalas művelődési központ nélkül. A műsorszerkesztésnek, a programok összeállításának kell rugalmasnak lennie, hogy a magasabb – bár egyáltalán nem elit – kultúra szentélyeiben ki-ki megtalálja a kedvére való szórakozást.

A kistelepülések gondjai közt nem a művelődési otthon hiánya a legégetőbb; ahol van, ott se mindenütt használják ki. A községi tanácsok összevonásával, az iskolák körzetesítésével – ami társadalompolitikai szempontból mindenképp hasznos és kívánatos volt – együtt járt az értelmiség elköltözése az aprófalvakból, s ez károsan hat a faluközösségekre. Hiú ábránd volna persze azt hinni, hogy a székhely-községben tanító pedagógus vagy a tsz-központ agronómusa a közösségért érzett felelősség hatására visszaköltözik a csöndes, száz-kétszáz lelkes településre. Szerintem az értelmiségi munka hatásrendszerét kell megváltoztatni, a falugyűléseket falunappá, huzamos együttlétté kiterjeszteni, ahol a lakosság nyíltan megbeszélheti mindennapi dolgait a község elöljáróival, a helybeli, bár a székhely-faluban lakó vagy a városban dolgozó értelmiségiekkel. Az együttműködésben, a közös feladatok megoldásában komoly szerepe lehet a római és görög katolikus, református és unitárius lelkészeknek is. Különösen az általános emberi erkölcs, a munkakultúra és a művelődési igények formálásában segíthetnének sokat – talán többet is a jelenleginél. S bár a falvakban fogy a lakosság, ezt a folyamatot előbb-utóbb szeretnénk megállítani, bebizonyítva, hogy a falusi élet is méltó lehet a XX. század színvonalához. S ahol megállíthatatlanul csökken a lélekszám, az alapellátást – a vizet, a villanyt, a postai szolgáltatást, a bolti árukínálatot – ott is biztosítani akarjuk, nehogy a helyben maradóknak bármiben is kárt szenvedjenek.

A megye településszerkezete, tájjellege nem egységes. Három különböző részre tagolható: a Nyírségre, Szatmárra és a beregi vidékre. Mindenütt mások a gazdálkodási körülmények, a hagyományok, a népi kultúra jegyei; mások az emberek is. Az országnak ez a tájéka mindig benne

volt a történelmi és szellemi mozgások erőterében; gondoljunk csak a Rákóczi-szabadságharcban Esze Tamás talpasaira, Bessenyei Györgyre, a reformkor Kőlcsey nevével fémjelzett éveire, Krúdy Gyulára, Móricz Zsigmondra, a megye zenei és néprajzi jellegzetességeire. A Beregben a famunka és a szóttos, Szatmárban az irodalom, a Nyírvidéken a muzsika dominált. Tájékozottaink – Kisvárdán, Mátészalkán, Nyírbátoron, Nyíregyházán – nem elnyomni, hanem továbbgyarapítani igyekeznek a három vidék sajátos kultúráját. Ezt segíti elő a helyi írócsoport, két negyedéves folyóiratunk, a *Műhely* és a *Szemle*, a kétévénként megrendezett szabolcsi tárlat, a sóstói művésztelep, a nyírbátori zenei napok rendezvénysorozata is. A történelem folyamán már számtalanszor megmutattuk, hogy Kelet-Magyarország nem alávalóbb a haza egyetlen más régiójánál sem; bizonyosak vagyunk benne, hogy ma sem az, s hogy a jövőben is méltó lesz gazdag szellemi örökségéhez.

CSÉPÁNYI FERENC

RÉSZT KÉRNI AZ EMBEREK NAPI GONDJAIBÓL

Aki 1944 végén elvetődött Szabolcs megyébe, a Tisza mentén tucatnyi felrobbantott templomot láthatott, homokbuckákat, falusi földbirtokosok kúriáit, falvaként mintegy három templomot, a jobbágykorra emlékeztető kis ablakú, nádfedeles házakat, meszelt kerítéseket – és mintegy félmilliónyi földhözragadt szegény embert. Nem véletlen, hogy az ország legelesettebb megyéjének, „sötét Szabolcsnak” nevezték ezt a vidéket. Ilyen körülmények között lelkipásztorkodott itt mintegy kétszáz római és görög szertartású katolikus lelkész.

A görög és a latin szertartású papság ma is együtt él, együtt dolgozik a megyében. A székvárosban, Nyíregyházán van a görög katolikus egyházmegye székhelye is. A görög papság – családos lévén – teljesen beleivódott a megye társadalmába, gyermekeik sorsának alakulásával szerteágaznak kapcsolataik. Igaz, a régi rezsimben az átlagos, zömében szegény hívőkhöz képest kiemelt társadalmi és gazdasági helyzetben éltek, 15–30 holdnyi futóhomokon gazdálkodtak, de a hívektől vajmi keveset várhattak az egyház anyagi támogatására. Ebben a megyében talán a többi megyénél is jobban észlelhette a papság, hogy a szocialista forradalmi változás elkerülhetetlen a magyar társadalomban. Végre a papságnak is szakítania kellett a régi társadalmi felfogással és berendezkedéssel, amely csak keveseknek nyújtott emberhez méltó életet.

Amikor Budapesten megindult a papság békemozgalma, és a megyében megalakult a Katolikus Békebizottság, a szabolcsi papság nagyobb része örömmel üdvözölte az állam és az egyház megállapodását. Még a fontolva haladók, a maradiak, a részletekkel bibelődni nem szeretők, a „mindent vagy semmit” szemléletűek is elmentek a gyűlésekre, amelyeken az általános politikai tájékoztatáson kívül többnyire az egyház és az állam megegyezéséről, s az abból folyó papi magatartásról volt szó. Sok bizonytalankodás, egyéni sérelem, kételkedés is elhangzott a felszólalásokban.

Ebben az időben sok pap gondolkodásában ott feszült az ellentmondás: ha én mint pap támogatom az államot, akkor elősegítem az ateizmus terjedését is, s ezt nem tehetem. Erre azt válaszoltuk, hogy az állam nemcsak az ateizmust terjeszti, hanem a társadalom békéjét, jólétét segíti elő, az életszínvonalat emeli mindenki számára, gondoskodik polgáraitól, hogy emberi életet élhessenek. Jövőnket nem kinek-kinek a hite, világnézete, hanem a munkája fogja meghatározni. Jövőnk alakításában mindenkire szükség van, a szocializmus a vallásos emberek számára is épül.

Az 1956-os események idején a megyei papság mindenütt nyugalomra, békére intette a híveket. A konszolidáció után újjáalakult a papság békemozgalma, és töretlenül folytatta munkáját.

Csoportos megbeszéléseket tartottunk, amelyeken a szociális gondolatot mint keresztény eszmét elemeztük, s megtárgyaltuk a társadalommal való együttműködés teológiai alapjait is. Mozgalomunknak sokban segített az is, hogy a görög katolikus papnevelde tanári kara szinte kivétel nélkül kiállt kezdeményezéseink mellett. A mozgalom vezetősége és a papság kereste a kapcsolatot a megye, a járáások, a városok és a községek előljáróival, akik eljártak a gyűléseinkre, s bátorítottak bennünket a társadalomért és a békéért végzett tevékenységünkben. Az egri egyházmegye papi koronaülésein, egészen az 1970-es évekig, minden alkalommal megvitattunk egy-egy béke-mozgalmi témát is.

A II. vatikáni zsinat által kezdett *aggiornamento* mozgalomunk további fejlődését is meghatározta. A *Pacem in terris*, majd a *Populorum progressio* enciklika megjelenése után megyei bizottságunk úgy döntött, hogy munkacsoportot alakít a megye papságából a pápai körlevelek gondolatainak feldolgozására és ismertetésére.

Megyénket 1970 májusában nagy megpróbáltatás érte: Szatmárban több mint negyven községet elöntött az árvíz. A katolikus papság a reformátusokkal együtt példaadóan vett részt a lakosság megmentésében és a rendteremtésben.

1969-ben a nyíregyházi nagytemplomban ezernél is több részvevővel *Vigilia*-estet tartottunk, amelyen katolikus és nem katolikus értelmiségiek, hívők és nem hívők vettek részt a folyóirat szerkesztőségével közösen rendezett *Dialógus a társadalmunkkal* című összejövetelen. Az érdeklődők nagy száma is mutatta, hogy az emberek figyelnek arra, vajon az egyháznak milyen mondanivalója van a társadalmi kérdésekben. Sok idő telt el azóta, az összejövetelt a közeljövőben szeretnénk megismételni.

Arra kívántuk felhívni a papság és a hívek figyelmét, hogy az egyházon belül belső dialógust kell kezdeni, és a papság összefogásával kialakítani azt a lelkesítést, amely segítené a papok és a hívek mind erőteljesebb bevonását társadalmunk gondjainak, bajainak orvoslásába.

A papság Magyarországon már nemcsak jóindulattal nézi, hanem segíti is hazánk fejlődését, de a párbeszéd még nem mindenütt megy nehézség, gyanakvás nélkül, vagy pontosabban: a hívők és a nem hívők közös cselekvése nem mindig alapul kölcsönös bizalmon. A párbeszédben – mint sokszor hangsúlyoztuk – nem a másik fél legyőzése a cél, hanem egymás álláspontjának megismerése; közelebb kerülni egymáshoz egyrészt emberileg, másrészt az egyetemes érdekek közös megvallásában. Ennek során a felek kölcsönösen megbecsülik egymást, és felismerik a másikban a jóakaratot. Ez előbb-utóbb tartós bizalmat kell hogy szüljön.

A teológia ma is igyekszik magát szembesíteni a filozófia különböző irányzataival. Az egyház már eddig is sok újat kapott a marxista tudománytól, különösen a szociológia és a társadalomtudományok területén. Hasonló eredményt várhatunk attól, ha az egyház a teológia területén komolyan szembenéz a marxista elmélet valláskritikájával is.

Mindig szembeszálltunk sok katolikusnál még észlelhető, ám tarthatatlan magatartással, illetve felfogással, a *kizárólagos katolicizmussal*. Azzal a téves nézettel, hogy az egyházon kívül nincsen igazi érték, s egyedül az egyház tud valami jót adni a világnak. Ez a felfogás szeretné visszatartani a katolikusokat minden külső kapcsolattól, mert árulásnak tekint bármilyen együttműködést más világnézetűekkel, vagy részvételt a nem katolikus vallási cselekményekben. Pedig a zsinati okmányokból e szemlélet már teljesen hiányzik. A Zsinat dokumentumai kifejtik, milyen nagyszerűen működik a Szentlélek ma is az egyházban; de azt is megállapítják, hogy az egyházon kívül is működik. Minden jó szándékú emberben él az Isten kegyelme. Fel kell tehát ismerünk mindazt a jót, ami az egyházon kívülről jön. Az egyház nem kötődik az emberi kultúrának semmilyen különleges formájához, semmilyen politikai vagy gazdasági rendszerhez. A Zsinat nemhogy tiltaná, inkább buzdítja a híveket arra, hogy fogjanak össze minden jóakaró emberrel, bármilyen is a világnézetük. Hol vagyunk még ennek a lelkiületnek a teljességétől?

A kizárólagos katolicizmus mögött rendszerint ideológiai felsőbbségűdat húzódik meg. Ezt nevezhetjük a választottak öntudatának, amely ellen Jézus is harcolt. Kereszténységünk értékei nem jogosítanak fel bennünket semmiféle felsőbbségűdatra. Ha kiválasztottságról beszélünk, akkor beszélünk kell a keresztények súlyosabb feladatairól és fokozottabb felelősségéről is. Nem kioktatóan, hanem alázatosan, a szolgáló egyház lelkiületével kell továbbadnunk Krisztus ránk bízott kincseit. Az egyháznak folytonosan a megtisztulás útját kell járnia: az állandó megterés ösvényeit.

A szerény, a szolgáló egyház tanítása nem azt jelenti, hogy félenek legyünk és folytonosan keresve papi azonosságunkat, csekély hivatástudattal végezzük munkánkat. Nem szabad ezért belevesszünk az állam és az egyház dialógusába sem. Nem merő alkalmazkodásból foglalkozunk ezekkel a kérdésekkel, nem taktikából, hanem a valóság figyelembevételével, amely mindig az elmélyültebb és hitelesebb keresztény életre biztat.

A papság békemunkája nem merülhet ki pusztán abban, hogy a békét hangoztatja, s közben a békéhez vezető utat nem mutatja és nem is járja. Ezzel magyarázható a fiatal papok kritikája, amit az őszinte beszélgetésekben sokszor hallunk. Amíg egy pap békemunkája kimerül az elméleti állásfoglalásban, de konkrét bírálatot nem tud, vagy nem mer mondani a körülötte levő világról, nem érti a társadalomhoz való viszonyunk pluralista megoldását, s az egyház belső életében képtelen a szeretet egységét megvalósítani, addig a békemunkát is alkalmazkodásnak, az ebből adódható előnyök megszerzési lehetőségének tarthatja. A békemunka hitelességéhez tehát szorososan hozzátartozik a monolitikus szemlélet feladása, az egyházon belüli és a társadalom iránti szeretet egységének megvalósítása.

Ezeket a gondolatokat még ritkán halljuk a rekollekciókon, a lelkigyakorlatokon, s ha szóba kerülnek is, akkor az előadók féltő módon hozzátesszik: ám nehogy elkapjon bennünket a világ forgószele. Sajnos sem az idősebb, sem a fiatalabb papságban nincs elegendő igény a társadalom ismeretére, a közös gondok vállalására. Úgy is neveltek valamikor bennünket, hogy Isten országa nem e világból való, és ezért nem is kell a világgal sokat törődnünk. Így aztán a papok nem élnek mindig benne a valóságban, nem értik eléggé a világot, jóllehet világi papoknak neveznek bennünket. Holott a világiság nem világiasság. Világiasság az, amit a Szentírás elítél, ami Jézus tanításával ellenkezik. Ha világiak akarunk lenni, elsősorban embereknek kell lennünk, és ekként vállaljuk az emberek gondjait, bajait, részt kérve napi életük javításának gondjaiból, reménységéből.

A lelkiségünk javítására törekvés vezetett bennünket arra, hogy ezen a téren soha ne elégedjünk meg önmagunkkal. A szervezett békemunkában olyan lehetősége van a magyar papságnak, amely még koránt sincs kimerítve. Éppen ezért a szabolcsi papság továbbra is a Zsinat szellemében, fiatalos lendülettel igyekszik végezni lelkipásztori munkáját, szűkebb pátriája, a haza és az emberiség javára.

CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR VERSEI

Faekével

*Műanyag-halmok árnyékában élsz
de beidegződéseid még tegnapelőttiek
integrál-jelek zuhatagába merülsz
de fogalmaid még kőkorszakiak
holnap eszmék áramkörében állsz
s tudatod még faekével szántja
önös érdekek rögét*

eszméink

*eszméink szálfarétegei
egymásra vetülnek
kollektív tudatalattink
temetetlen álmokat őriz
csontváz-hiteket*

*őshüllő-akarások
felgyűlő hordalékát
ami holnap újra
tettek olajkútja
lehet*

KATOLIKUS PAPOK SZABOLCSBAN

Cserháti József pécsi püspök a *Vigilia* 1979. decemberi számában ezt írta: „Nem elég csak külső kapcsolatokat keresni a politikai hatalomhoz és ezeket ápolni, hanem a politika külső körein és hullámverésein túlmenve az egyházi, a vallásos élet belső struktúrájából kell kielemezni azokat a forrásokat, amelyek előbb az egyházi közösségnek, a híveknek és papoknak egymáshoz való kapcsolatát és annak ápolását határozzák meg, hogy ezután a testvériség áldozatos szolgáló szellemét a társadalom minden tagja felé is tudják képviselni”.

A római katolikus és görög katolikus lelkipásztorokból verbuválódott teológiai munkaközösség, mely a szabolcsi papi békemozgalom keretében dolgozik, kezdetől ennek megvalósítására törekedett. Vallottuk, hogy a lelkipásztor hitelesen csak akkor tud társadalmi kérdésekkel foglalkozni, ha ezt a kereszténység belső, evangéliumi reflexiói alapján történő állandó teológiai elemzés kíséri anélkül, hogy „ideológiát gyártana” a fennálló társadalmi rend igazolására.

Ez a tudatos teológiai elemzés az 1960-as évek elejétől szerves része a megyei lelkipásztorok munkájának. 1967-ben ötven lelkipásztorból álló munkacsoport elemző tanulmányokban dolgozta fel az akkor nagy szenzációt keltő pápai szociális enciklikát, a *Populorum progressio*-t. Majd mindezt összegezte a megyei teológiai munkaközösség szerkesztésében 1977-ben megjelent *Keresztény ember a szocialista társadalomban* című kötet (Ecclesia Kiadó).

A könyv szellemisége is mutatja, hogy a megye papjai mindig nagy súlyt fektettek arra, hogy társadalmi és teológiai állásfoglalásuk között ne legyen szakadás és ellentmondás. A társadalmi síkon és teológiai síkon képviselt haladás, a fejlődéssel lépést tartó gondolkodás nem képzelhető el külön-külön, hanem csak szerves egységben. Tudnunk kell, hogy társadalmi tevékenységünk is papi szolgálatunkból: krisztusi küldetésünkéből következik. Az evangéliumi küldetésből, mely szerint ezen a földön mozdítjuk elő minden ember tökéletes szabadságát, békéjét, egyéni és társadalmi boldogságát.

A II. vatikáni zsinat a megye lelkipásztorainak addigi, sokszor ösztönös történelmi gondolkodásmódját tudatos alapokra helyezte. Amit addig csak magánvéleményként hangoztattak, most már „zsinati tekintéllyel” mondhatták: amikor a szellem fejlődik, a változatlan igazság csak minden fogalom egyidejű és korrelatív fejlődésével maradhat fenn. Az a teológia, amely nem időszzerű: hamis teológia.

Alapelvek

A Zsinat szellemi magva a megyei papság lelkében jól előkészített talajra talált. Lelkipásztoraink a jövő számára a következő szempontokat dolgozták ki:

1. Korunk egyházi életének legnagyobb kérdése: a teológia és a történelem szembesítése. Ez súlyosabb probléma, mint az elmúlt évszázadokban a teológia és a természettudományok találkozására. Minden átalakulóban van, a nagy történelmi változás az egyházat is utolérte. A Zsinat az egyház közfelfogásában tudatosította az egyház és a történelem egybefonódását. Az egyház rádöbbsent arra, hogy a platóni–arisztotelészi statikus létrend elavult és tarthatatlan. Az antik szemlélet szerint ugyanis az egyház a történelmet olyan jelenségnek tartja, amelyről csak az átfogó létrend keretében lehet beszélni. Ezzel ellentétben az újkori gondolkodás számára a történelem nem csupán egy összetevő az átfogó egészen belül, hanem fordítva: mindenfajta rend részmozzanat lesz a rendet újra és újra viszonylagossá tevő történelemben. Ez viszont két lényeges kérdést rejt magában.

a) *Elvi síkon*: új egyháztudat kialakítása vált szükségessé. Ezt az új egyháztudatot a történelem dimenziói határozzák meg, hiszen a hívő ember is részt vesz az adott történelmi folyamat-

ban. Amikor a világ történelmi dimenzióiról beszélünk, elsősorban társadalmi struktúrákkal van dolgunk, nálunk a szocialista társadalmi renddel, amely nemcsak a szó gazdasági értelmében szocialista, hanem ideológiai értelemben is, tehát ateista. Tény, hogy teizmus és ateizmus között nem lehet szintézist létrehozni, mégis a hívő és az ateista együtt dolgozhat a haza és az emberiség egyetemes javán. Az evangélium nem semleges és a jézusi küldetést nem az tölti be, aki a jövőbe lát, hanem az, aki a cselekvésben látja az evangéliumot.

b) *Gyakorlati sikon*: a Zsinat új felfedezései sokkos állapotba hozták Isten népét. Az idők jeleiből felismerte ugyan új küldetését, nagy belső indítatást is érzett, de olyan volt, mint a beszédhibás gyermek, nem volt terminológiája (sajnos, ez még ma sem teljes értékű), amivel megértethette volna magát, s magán keresztül Jézust az őt körülvevő világgal. A statikus szemléletben gyökerezett középkori filozófia túlzottan individuális síkra terelte a keresztény életet. Ennek az egyénre sarkított erkölcsi felfogásnak üzent hadat a Zsinat, amikor tisztázta a vallását élő keresztény ember társadalmi felelősségének teológiai alapját, kimondva, hogy keresztény magatartásunkat, személyes felelősségünket (papi hivatásunkat) szükségszerűen az egyházban, Krisztus misztikus testében éljük. Új távlat nyílt a keresztény felelősség előtt: cselekedeteink súlya minden szempontból felülmúlja egyéni életünk kereteit mind a keresztény, mind az egyetemes emberi közösség szempontjából, mert hitünk szerint az egész emberiség és az emberiség egész történelme Krisztus misztikus testében találja meg teljes értelmét. Ennek megfogalmazásához kell az új terminológia!

2. A történelem a lelkipásztor számára nem lehet nyugtalanító tényező a szocializmus történelmi struktúrájában sem. Ellenkezőleg, a történelem a hit legeredetibb dimenziója. A keresztény hit alapja: Isten emberré lett. Ez pedig nem más, mint Istennek a történelemben létrejött önkijárasztása. A történelem tehát az a tágas tér, ahol mi, keresztények Istennel találkozunk. A történelmi vonatkozás a keresztény hit egyik lényeges alkotó eleme. Az egész kultikus és szentségi rend elveszíti jelentőségét, ha a történelmet nem tartjuk betöltendő feladatnak, hanem csak tűnő illúzióknak, véletlen keretnek.

3. Éppen ezért a megye lelkipásztorai kezdettől vallották, hogy nem lehet kikerülni azt a kérdéskört, amit ma a történelem feltesz nekünk. Sok megyei dokumentum tanúsítja, hogy a szabolcsi papság még a „forró években” sem húzódott vissza a vallás elképzelt belső terébe, és nem intézte el a nagy történelmi kérdéseket azzal, hogy nincs semmi jelentőségük a hit számára. Ez annyit jelentett volna, hogy a kereszténység kilép a történelemből és a maga csinálta gettóba zárkózik. De mi marad a kereszténység egyetemes küldetéséből, ha világnélkülivé tesszük a kereszténységet, s Isten kitessékeljük a történelemből?

4. A világgal szemben tanúsított keresztény magatartáshoz hozzátartozik a történelmi bátorság. A lelkipásztor soha nem ragaszkodhat konzervatív módon csak a meglévőhöz, vagy a múlt-hoz. Mindig nyitottnak kell lennie Isten szavaira, amely történelmet alakít úgy, hogy választásra készítet, felforgat, irányt mutat, forradalmasít. A lelkipásztornak a reménységet kell képviselnie a világban, aki vizsgálja az idők jeleit, s igyekszik azokra választ adni, soha nem csüggedve, mindig megújult erővel, hiszen az emberiség még egyáltalán nem fejezte be kollektív útját, egyelőre csak bizonyos lehetőségeiben fejezte ki magát. Krisztusnak az emberiséggel való azonosulása nem zárult le, az emberiség még szakadatlanul fejlődik, alakul tovább.

5. Ha az egyház történelmi módon gondolkodik önmagáról, akkor az adott kort fontos felhívásnak kell tekintenie és betöltenie azt a küldetését, amit a *Gaudium et spes* enciklika így kodifikált: „Az egyház az egész emberiséggel közös úton halad és ugyanazt a földi sorsot vállalja a világgal együtt”.

A gyakorlat

Az alapelvekben összegezett törekvéseket a megye lelkipásztorai a politikai teológia által látták leginkább megvalósíthatónak. A politikai teológia művelése évtizedek óta jelentős szerepet tölt be a szabolcsi papság tevékenységében. Ennek segítségével igyekeztek az új történelmi körülmények között megtisztítani a hitet a túlzott privatizmustól, s meghatározni a vallás és a társadalom, az egyház és a közélet viszonyát.

Lelképásztori törekvéseinkhez – a hazai indításokon kívül – hosszú évek óta a francia egyházban keresünk motivációkat. Tény ugyanis, hogy a francia katolikus egyház a „haladó egyházak” élmézőnyében van. A nagy francia forradalomtól kapott leckét jól megtanulta, és nem felejtette el. A *Herder Korrespondenz* 1981. évi második száma ezt írja: „Oázis a sivatagban: ezzel a két szóval lehet jellemezni a francia teológia mai helyzetét. Hogy a hangsúlyt inkább az első, vagy inkább a második szóra helyezzük-e, szemlélet kérdése.” Mi mindenképpen az első szóra helyezzük a hangsúlyt, még akkor is, ha igaz az, hogy a régebben világviszonylatban is élenjáró francia teológia a Zsinat óta sok válsággal küzd. Oázisnak kell mondanunk a francia teológiát, hiszen az magából a keresztény életből született meg, és szüntelenül választ keres azokra a kérdésekre, amelyekkel a szekularizált társadalomban az egyház mindennap találkozik. A francia teológia nem egyes tudósok pusztá elméleti kutatásait tükrözi, hanem valóban lelképásztori és missziós teológia, amelynek igen sok vonatkozásban sikerült a keresztény hit modern kifejezési formáit megtalálni. A Magyar Püspöki Kar Külügyi Bizottsága ezt igen korán felismerte, s e sorok íróját, néhány más Szabolcs megyei lelképásztorral együtt több mint egy évtizede rendszeresen, évente franciaországi teológiai tanulmányutakra küldi. A szabolcsi lelképásztor örömmel töltik be ezt a kitüntető feladatot, mert tudják, hogy a tanultakkal nemcsak a megye papságának szellemi és lelki légkörét tudják finomítani, hanem talán a magyar katolikus egyházban is lelképásztori és teológiai „színfoltot” jelentenek. Olyan színfoltot, amelynek eredményeként elsősorban nem is tudományos sikon, hanem a gyakorlati lelképásztorkodás terén igyekeznek korszerűen reagálni a szekularizált világ kihívására, ami egyúttal állandó ösztönzés a teológiai útkeresésre is.

Nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy soha nem állt szándékunkban másolni, vagy utánozni a francia példát. Ez primitív és nevetséges dolog lenne! Ezeknek az egyre mélyülő – másfél évtizedes – kapcsolatoknak legfőbb haszna a szellemi kölcsönhatás: mi jó indításokat kapunk, a franciák pedig választ arra a nagy történelmi kérdésre, hogy az uralkodó pozíciótól megszabadult egyház mint szolgáló egyház, hogyan tudja hiteles evangéliumot küldetését megtalálni a szocialista társadalomban. A franciák számára rendkívül érdekesítő, ugyanis a francia katolikusok (klerikusok és hívek) nem elhanyagolható része élénk érdeklődést mutat a szocialista társadalom iránt. Köztudomású, hogy a szocializmust (francia zsargonnal: kollektívizmust) zászlójára író francia kommunista pártnak igen sok vallásos meggyőződésű (katolikus) tagja van. A francia püspöki kar 1975-ben kiadott nyilatkozata lehetségesnek tartotta a pluralizmust a katolikusok politikai kötelezettségében. (A francia kommunista párton belül az ateizmus nem kötelező ideológiai elv!)

Francia kapcsolataink

Eveux - La Tourette. Kapcsolatunk a domonkosok *eveux-i* (Lyon mellett) teológiai központjával a legrégebbi. 1966 óta rendszeresen látogatjuk az itt rendezett nyári teológiai kurzusokat, ahol a Zsinat utáni haladó teológia társadalmi és szociális tanításának útkeresését tanulmányozzuk.

Kapcsolataink kezdetén még *Jean Villot* volt Lyon bíboros érseke, aki néhány év múlva innen került a vatikáni államtitkári székbe. A bíboros nyitott szellemisége rányomta bélyegét a domonkosok *eveux-i* teológia-központjára, mely egész évben – különféle kurzusokon – a papság és az érdeklődő civilek teológiai továbbképzésével foglalkozik. A francia egyházban ugyanis a világi hívek jelentős csoportja nemcsak befogadja a teológiai tudományoknak, hanem művelője is. Az *eveux-i* központ kiemelkedő eseményei minden esztendőben a május és október között tartott nyári kurzusok, ahol hetenként változó témákkal a Zsinat szellemében, az evangélium alapján keresik az egyház útját a mában és jövőben, s próbálják körvonalazni a keresztény magatartás új normáit. A legkiválóbb egyházi és civil szakemberek bevonásával – mindig összhangban a tanító egyházzal – igyekeznek a világ minden részéről érkezett hallgatókkal megértetni, hogy az evangelizálás és a társadalmi elkötelezettség nem ellentétes, hanem egymást kiegészítő keresztény feladat. Érdekessége ezeknek a továbbképző kurzusoknak, hogy elsősorban a mindennapos életet érintő, gyakorlati kérdésekre irányítják a figyelmet, mint hit és politika, igazságosság és bé-

ke, dialógus és ateizmus, megújuló morál, egyháztörténet, pszichológia. Az előadások anyaga az úgynevezett kék füzetek sorozatban jelenik meg, melynek jelenleg húszezer előfizetője van szerte a világon. Minden téma mélyen ott húzódik a kereszténység lényege: megtanulni az Írást ma újra megélni. A rendkívül változatos tematika alapját mindig a Szentírás adja, szüntelenül három kérdést feszegetve: 1. Használhatom-e a Szentírást ma a politika és a társadalmi élet területén anélkül, hogy manipuláljam? 2. Teológiai meggyőződés és politikai elkötelezettség megférnek-e egymással úgy, hogy egyiket sem áruolom el a másik kedvéért, és egyik sem erőszakolja rá követelményeit a másikra? 3. Mi lesz a sorsa a kettős célkitűzésnek – istenkeresés és evilági elkötelezettség –, amikor egyrészt a lelki élet vágya, másrészt ideológiák, gazdasági kényszerek, sőt taktikai kompromisszumok támadják?

Az eux-i centrum teológiai törekvéseit olyan előadók fémjelzik, mint *P. Marie-Dominique Chenu*, az ismert teológus és történelemfilozófus, aki rendíthetetlen hittel és korát meghazudtoló energiával hirdeti, hogy ha Isten Igéjét a földi valóságból kiszakítva szemléljük, akkor valójában megkérdőjelezzük ezt az Igét. Aki Isten misztériumát meg akarja közelíteni, annak nagyon kell figyelnie a történelemre. *P. Chenu* az üdvösségtörténet és az emberi történet szoros kapcsolatának apostola és nemzetközi szaktekintélye, akinek kedvenc kutatási területe a középkori közöségek problematikája. Finom elemzéseivel a középkor olyan értékeire mutat rá, hogy még a legelfogultabb szemlélő is kénytelen elismerni: az eddig kézlegyintéssel érintézt „sötét középkor” a mai élet számára igen hasznos megtermékenyítést jelenthet. Csak az a lényeg, hogy a teológia mindig az emberi tapasztalatból induljon ki.

Az eux-i teológiai kurzusokat látogató szabolcsi lelkipásztorok minden alkalommal nagy érdeklődéssel kísért magyar estet szoktak tartani. Ezek a kurzus nemzetközi résztvevői előtt ismertetik hazánk történelmét és fejlődését, népünk új történelmi szakaszát, valamint egyházunk mai életét és működését. A beszámolókkal Braziliától Libanonig, Kanadától Afrikáig sok barátot szerztünk hazánkunk.

Az eux-i centrum igazgatója *P. Jean Pierre Lintanf* domonkos teológiai tanár szabolcsi meghívásra két alkalommal is járt hazánkban. 1974-ben Nyíregyházán előadást tartott a megye papságának a békeszolgálat teológiai alapjairól, majd 1975-ben részt vett a Katolikus Papi Békemozgalom 25 éves jubileumi ünnepségein a Parlamentben, és felszólalásban méltatta a magyar papi békemozgalom történelmi érdemeit.

Nagy Szent Albert-centrum. Eux-ben a Le Corbusier által épített ultramodern rendházban működik egy másik teológiai központ is, a Nagy Szent Albert-centrum (Centre Albert-Le-Grand). Ennek igazgatója *François Biot* domonkos teológiai tanár, író, a *Témoignage Chrétien* katolikus hetilap teológiai szakértője. Vele 1967 óta vagyunk szoros kapcsolatban. Azóta többször járt hazánkban, előadásokat tartott a Szabolcs megyei papságnak, megismerkedett az *Új Ember*, a *Vigília*, a *Katolikus Szó* szerkesztőségével és az *Actio Catholica* munkájával.

Ez a centrum a politikai teológia igazi iskolája. Abban a megújulásban, mely néhány éve a politikai teológiában észlelhető, nagy szerepet vállalt. *P. François Biot* nemzetközileg elismert művelője a politikai teológiának. 1972-ben jelent meg ebben a témában közel 300 oldalas könyve, a *Théologie du politique*, mely a politikai teológia tankönyvének mondható.

Érdekessége az itt folyó munkának, hogy kedvelik a munkaközösségeket. A különféle témákkal foglalkozó munkacsoportokban nemcsak papok, hanem világiak és protestáns érdeklődők is részt vesznek. Azt igyekeznek sokrétűen bemutatni, hogy a politikai teológia nem a teológia politizálását jelenti, mert ez a veszéllyel járna, hogy isteni tekintélyt adunk személyes állásfoglalásoknak. Arról van szó, hogy a politikai teológia keresi a teológia politikai dimenzióit, társadalomformáló hatékonyságát.

A Prado-mozgalom. Lyon, illetve a milliós város kertvárosának mondható Eux nemcsak a megújuló francia teológiának egyik fellegrvára, hanem a Zsinat utáni új egyházi lelkületé is.

Szolgálat, szegénység, egyszerűség és engedelmisség: ezek a lelki-szellemi alapjai a Prado papi-lelkiségi mozgalomnak, melyről a most nyugalomba vonult *Renard* lyoni bíboros-érsek 1978 nyarán az öt meglátogató szabolcsi papoknak ezt mondta: „Egyházmegyéim papságának leghatározottabb lelki nevelője és mozgató ereje a Prado-mozgalom”.

A Pradoval való kapcsolatunk 1966-tól datálható, amikor megismertük a mozgalom akkori superiorját, *Alfred Ancel* lyoni segédpüspököt, aki a Zsinaton *P. Chenu*val együtt nagy szerepet

játszott a *Gaudium et spes* kialakításában. Ancel püspök még fiatal, lyoni egyetemi professzor korában került kapcsolatba a francia baloldallal. Ez a kapcsolat munkáspapi évei, valamint a második világháború alatt csak erősödött, és ma is igen aktív. Több könyvet írt az egyház modern útkereséséről és történelmi feladatairól. Elvként vallja, hogy nincs szükség külön katolikus baloldali mozgalmakra, de a katolikusoknak minden szociális, gazdasági és politikai szervezetben – beleértve a baloldaliakat is – jelen kell lenniük.

A Prado papi mozgalom alapítója, Chevrier atya (1826–1879) nyomán vallja, hogy az egyháznak bensőleg szüntelenül és gyökeresen meg kell újulnia az evangélium szellemében. E megújulás révén ugyanis az egyház tagjai rádöbbennek, mennyire beszűkült az a keresztény szemlélet, amely csak az egyéni és családi kötelességeken alapul, és nem nyitott az ember társadalmi dimenziói felé.

A prados lelkiséget 1969-ben Ancel püspök személyes küldötteként *Simon Bastian* strasbourgi vezető lelkipásztor ismertette Nyíregyházán a szabolcsi papsággal. 1979 tavaszán pedig a Prado jelenlegi szuperiorja, *Gerges Arnold* volt Szabolcs megye vendége, de nemcsak a megye papságának tartott előadást, hanem a nyíregyházi görög és az egri római katolikus papnevelő intézet növendékeinek is. Ez alkalommal találkozott *Kádár László* egri érsekkel, *Kacziba József* püspökkel és *Doromy Károly*val, a Vigília akkori felelős szerkesztőjével.

Most, amikor a világ gyors változásai közepette a magyar papság is keresi krisztusi küldetésének formáit, a prados papi lelkiség: egyszerűség, apostoli buzgóság, a főpásztorok iránti engedelmesség, evangéliumi optimizmus, társadalmi nyitottság, s mindennek mélyén az állandó belső megújulás az evangélium fényében – minden lelkipásztor számára lelkesítő példa lehet.

INODEP. Legújabb kapcsolatunkat a párizsi INODEP-központtal építettük ki (Institut Œcuménique pour le Développement des Peuples; A Népek fejlődéséért Dolgozó Őkumenikus Intézet).

1981 nyarán néhányan a párizsi nemzetközi központban tanulmányoztuk az INODEP munkáját igazgatójának, *Maurice Barth* domonkos professzornak irányításával. Az intézet 1970-ben jött létre. Célját így fogalmazza meg: „Az INODEP szolidáris a világ minden dolgozójával és népével azokban a harcokban, melyeket a gazdasági kizsákmányolás, valamint a politikai, kulturális és vallási elnyomás ellen vívnak.”

Gyakorlati tevékenysége abban áll, hogy a felszabadító harcokban elkötelezett szervezeteknek és csoportoknak módszertani segítséget ad vállalkozásuk sikeréhez azzal, hogy rámutat: hogyan kell megoldaniuk problémáikat, és ennek érdekében milyen helyi, nemzeti és nemzetközi elemzést kell végezniük, illetve hogyan kell szélesíteniük a mellettük kibontakozó szolidaritást. E vonatkozásban főleg az afrikai és a latin-amerikai (tehát a harmadik világbeli) országok érdekeltek. Az INODEP párizsi központjában rendszeresen tartanak olyan tanácskozásokat, tanfolyamokat, amelyekben a harmadik világ időszerű kérdéseit – szakemberek bevonásával – tárgyalják meg és analizálják. Ezekről természetesen írásos dokumentációt is kiadnak.

Az intézet a felszabadítás teológiájának nemzetközi központja. Sok teológus manapság megkérdőjelezi a felszabadítás teológiáját, de nem kétséges, hogy a harmadik világban rendkívül fontos szerepet játszik abban, hogy az elnyomott tömegeket öntudatra ébressze, annak tudatára, hogy keresztényként kell küzdeniük az igazságosabb társadalomért. A történelmi igazsághoz hozzátartozik, hogy a kritikus harmadik világban soha nem a felszabadítás teológiája robbantotta ki a forradalmat. A mártír *Romero* érsek a felszabadítás teológusa volt. Arra törekedett, hogy az egyház félreérthetetlenül a szegények szolgálatára kötelezze el magát, így kövesse Jézust.

Számunkra, európai keresztények számára a felszabadítás teológiája nagy tanulsággal bír. Ezt *Norbert Greinacher* tübingeni teológiai professzor ekként foglalta össze: „A nyugat-európai teológiában gyakran hiányzik a konkrét társadalmi valósággal való kapcsolat. Tanulni kell a felszabadítás teológiájától, mely a nép életének konkrét problémáira reflektál. Igazi istentisztelet nem valósulhat meg az ember tisztelete, szolgálata nélkül. Ha nem áll az európai egyház a szegények oldalára és nem lép fel a szegénység ellen, akkor elszalasztja a történelem döntő pillanatát. Ehhez politikai elkötelezettségre van szükség, ami erkölcsi szükségszerűség.”

FRANÇOIS BIOT

FRANCIAORSZÁG KERESZTÉNYEI A POLITIKAI KÜZDŐTÉREN

Az a tény, hogy a francia nép 1981. május 10-én François Mitterrand-t választotta elnökké, aki a Szocialista Párt, később pedig az egész baloldal jelöltje volt, világosan megmutatta a francia választók szemléletváltozásának irányát. A baloldal győzött a törvényhozó testület választásán is.

Most, François Mitterrand győzelme után már világosabban látjuk és elemezhetjük, melyek azok a társadalmi rétegek és csoportok, amelyeknek sikerét köszönheti. Vagy pontosabban, kezdjük fölmérni, hogy kik azok a franciák, akik addig konzervatív jelöltre adták voksukat, május 10-én ellenben a François Mitterrand által kilátásba helyezett változásra szavaztak.

Különösképpen fölmerül a kérdés, hogy milyen befolyást gyakorolt ezekre a választásokra, és általában a politikai erőviszonyok fejlődésére a legutóbbi évek Franciaországában a vallásos tényező. Más szóval az a kérdés, hogyan hat az emberek politikai magatartására az egyházhoz és a keresztény hithez való tartozásuk. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a gyakorló katolikusok, vagyis azok, akik rendszeresen részt vesznek a vasárnapi szentmisén és akiknek száma az utolsó évtizedben erősen csökkent – 25 százalékról 15 százalékra esett vissza – többségükben továbbra is a jobboldalra szavaznak.

Ez a jelenség meglepőnek tűnhet, ha két másik megállapítással vetjük össze. Az egyik a papságra vonatkozik, minden teológiai tartalom nélkül használva ezt a kifejezést. A francia papság egésze koránsem befolyásolja a híveket a társadalmi konzervativizmus irányában. Kiváltképp áll ez arra a népes csoportra, ahová azok tartoznak, akik kapcsolatban állnak a munkássággal. A szociális helyzet felett érzett humanista aggodalmuk baloldali politikai állásfoglalásban nyilatkozik meg. Még a püspökök is, akik azelőtt köztudottan a polgári rend és értékek védelmezői voltak, ma rendkívül tártózkodók, és nem kívánnak közvetlenül beavatkozni a politikai küzdőtér helyzetébe. Ez kitűnt többek között abból is, ahogy a püspökök az úgynevezett szabad, azaz katolikus iskolák kérdéséről folyó vitában állást foglaltak: határozottan elutasították, hogy a katolikus iskolák védelmét a választási harcban érvként használják föl.

Másrészt, és ez a második megállapítás, az Actio Catholica mozgalmai (Action Catholique Ouvrière – katolikus munkásakció, Jeunesse Ouvrière Chrétienne – keresztény munkásifjúság, Mouvement Rural de la Jeunesse Chrétienne – a keresztény ifjúság agrármozgalma stb.) és más szervezetek, amelyek – bár nem sok sikerrel – a keresztény lakosság megszervezésére törekednek, már régen a baloldali politika mellett foglaltak állást. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozzuk, hogy nincs átfedés a két kategória: a *gyakorló* és a közéleti, a *harcos* (militant) katolikusok között. Az, hogy a gyakorló katolikusok nem harcосak, ez nyilvánvaló; megfordítva azonban, manapság sok olyan harcос katolikkussal találkozunk, aki meglehetősen eltávolodott a vallási gyakorlat klasszikus formáitól. A baloldali beállítottság persze még határozottabban körvonalazott a bázisközösségek tagjainál, akiket esetleges kapcsolatok fűznek össze anélkül, hogy a szó szoros értelmében szervezetet alkotnának.

A gyakorló keresztények politikai döntésének állandósága viszont magyarázatra szorul. A legfőbb ideje lenne megvizsgálni, milyen társadalmi réteghez tartoznak a *gyakorló* keresztények, és hol helyezkednek el a jelenlegi munkakörülmények között egyrészt az iparban, másrészt a mezőgazdaságban. Erre a kérdésre még később visszatérünk. De arra is fel kell figyelni, miként inspirálhat a vallási gyakorlat politikai konzervativizmust. Ez egyfelől annak tulajdonítható, hogy a liturgia, a szertartások szövege a legújabb erőfeszítések ellenére is még mindig bizonyos „idealista” beszédmódot használ, amely a rend és egység eszményeinek kedvez. A konfliktusok a bűn kategóriájába sorolhatók, amelyekről Krisztus áldozata szabadít meg bennünket. Az általános megbékélés itt alapvető és mindent megelőző értéknek látszik. Másfelől a gyakorló keresztények aggályos törekvése arra, hogy gyermekeiknek továbbadják a keresztény hitet és erkölcsöt, oda vezet, hogy túlbecsülik a katolikus oktatás értékét és érdekét, aminek védelmezőiként a jobb-

oldali politikusok föllépnek. A baloldal programja ugyanakkor fenyegetőnek tűnik. Végül még mindig fontos tényező a gyakorló katolikusoknál a kommunizmustól és a vallásüldözéstől való félelem; attól tartanak, hogy erre Franciaországban is sor kerül, a kelet-európai országokhoz hasonlóan – lásd a „hallgatás egyháza”! –, és változatlanul a konzervatívizmusra irányuló reflexet vált ki belőlük.

Talán hozzá kellene még tenni, hogy a vallás nem elhanyagolható szerepet játszik a társadalmi integrálódásban. Az evangélium olvasása, az evangéliumról való elmélkedés és a keresztény hagyomány egy fontos része a nagyobb igazságosság érvényesítésére és az ember fokozottabb tiszteletére mozgósítja a hívőket. Az Istenhez fordulás, bármilyen formában fejeződik is ki, szintén a tiltakozás egyik lehetséges formája. Ez igaz. Jól tudják ezt a politikailag elkötelezett, harcos keresztények is, akik úgy érzik, éppen hitük határozza meg elkötelezettségüket. De nem kevésbé igaz, hogy az Isten és az egyház képviselői előtti hódolat, a nekik való engedelmesség, a kultikus előírások szelíd elfogadása hozzájárulhat és gyakran hozzá is járul a rezignált beletörődés kialakulásához, annak a többé-kevésbé tudatos meggyőződésnek megfelelően, hogy hagyjuk a politikát az illetékeseknek, a hatalmasoknak, törődjünk csak a vallás és a felebaráti szeretet gyakorlásával, és reménykedjünk egy jobb világban.

A változások azonban megtörténtek, vagy folyamatban vannak. A kereszténységet nem lehet többé a politikai konzervatívizmussal azonosítani. Ennek egyik jele a baloldal izmosodása Franciaországnak éppen azokon a vidékein, ahol a vallási gyakorlat a legerősebb. Különös élességgel rajzolódik ki ez a jelenség a hagyományosan katolikus nyugati megyékben, amelyek ragaszkodnak az olyan intézményekhez, mint a katolikus iskolák.

Így 1974-ben a La Manche csatorna menti megyékben (La Mayenne, l'Ille, Villaine, Morbihan Maine és Loire, valamint Vendée) François Mitterrand a szavazatoknak nem egészen 40 százalékát kapta. 1981-ben már csak Mayenne és Vendée bántak változatlanul fukarul szavazataikkal a baloldal jelöltjeivel szemben. (Még így is közel 40 százalékot ért el a baloldal ezekben a megyékben.) De l'Ille, Villaine és Morbihan több mint 45 százaléka, Maine és Loire lakosságának pedig 42,3 százaléka a baloldalra szavazott. 1974-ben az alsó Loire vidékén és Nantes környékén a lakosság 43 százalékának szavazata esett baloldali jelöltre, míg most Mitterrand a szavazatok majdnem 50 százalékát kapta meg, annak ellenére, hogy ezen a vidéken roppant fontosnak tartják a katolikus iskolák védelmét.

A Côtes-du-Nord megye (északi tengerpart), St. Brieux vidéke, azaz a Bretagne nyugati és északi része, ahol a breton nyelvet beszélik, már 1974-ben is a baloldalt részesítette előnyben, 50,22 százalék erejéig. Ez a tendencia most fokozódott: François Mitterrand a szavazatok 55,5 százalékát nyerte el. Ezen az egész terület-együttesen, tehát a Bretagne-ban és az alsó Loire mentén, ahol hagyományosan gyakorló katolikusok élnek, a baloldal hat-hét ponttal feljebb jutott. Ez jóval több, mint az országos átlag, ami két és fél pont körül mozog.

Mondhatjuk ezek után, hogy e vidékek keresztény lakossága bal felé nyitott? A válasz kétségkívül egyértelmű. Ugyanakkor néhány nagyon fontos megjegyzéssel kell kiegészíteni és árnyaltabbá tenni.

A baloldal erősödése két jellegzetes társadalmi mozgásból vezethető le. Az egyik a városok fejlődése, főként a munkásnegyedeké, amelyekben a falusi eredetű lakosság egyre nagyobb százalékot képvisel. Az egykori földművesekből üzemi bér munkások lettek, akik esetleg megtártottak egy darabka földet, ahol megterem a család szükséglete. Ez a jelenség különösen észrevehető az utóbbi években. Egészében véve ez a falusi hagyományoktól és szokásoktól való eltávolodáshoz vezet. S bár napjainkban lelassult ez a folyamat, azért továbbra is fontos tényező a gondolkodás átalakulásában.

A másik elmozdulást az agrárvilág proletarizálódásának nevezhetnénk. Eltűnően vannak a több célú kisgazdaságok, ahol a tulajdonos egy-két tehenet és disznót nevelt, pár hektárnyi búza-földet és kaszálót művelt. Helyüket fokozatosan a nagy földterülettel rendelkező szövetkezetek foglalják el, amelyek minden gazdát egy bizonyos termelési ágon szakosítanak. A termelő elveszti szabadságát és a kezdeményezés lehetőségét. Az egykori paraszt saját otthonában válik proletárrá. Ez a kétirányú mozgás nyilvánvalóan kihathat a vallás gyakorlására is. Átformálja az emberek egymás közötti kapcsolatát. A dolgozók családjukkal együtt szolgai függőségbe kerülnek a főnökséget képviselő szervtől, és megindul az elszemélytelenedés folyamata. Új, horizontális

kapcsolatok is keletkeznek, az emberek nem egymástól független szomszédok többé, hanem bajtársak, akiket azonos szolidaritás fűz össze, és azonos szembenállás a munkaadóval szemben.

Még a hagyományos kulturális összetevők is átalakulnak. A régi körülmények, amelyek fenntartották a hagyományos szertartásokat, megszűnnek. Ez esetleg kedvez a keresztény elkötelezettség személyesebbé és mélyebbé válásának. De a hagyományok fenntartása érdekében érvényesülő társadalmi nyomás csökkenése inkább a hagyományok felbomlásához vezet, legalábbis részben. Egy *népi vallásosság* szokásai elveszítik jelentőségüket és súlyukat. Így hát ha igaz, hogy Franciaország kereszténynek mondott vidékei változtattak politikai magatartásukon, ugyanúgy igaz, hogy új gazdasági fejlődés és jellegzetes kulturális átalakulás alanyaivá is lettek. Őrizkednünk kell ezért az olyasféle túlzóan *optimista* következtetésektől, hogy a gyakorló keresztények egyre inkább és tömegesen érzékennyé váltak az evangélium konzekvenciái és politikai implikációi iránt.

Még egy utolsó pontról kell említést tenni, ami kétségkívül elég fontos ahhoz, hogy megérthessük az utóbbi idők politikai fejlődését Franciaországban, amelyre a nem kommunista baloldal, elsősorban a Szocialista Párt jelentős megerősödése jellemző. Ez a középrétegek fontosságának növekedését jelenti. E társadalmi osztály fejlődését úgy is tekinthetjük, mint egyféle korrekcióját annak, amit főntebb a Bretagne és a Loire-vidék vonatkozásában mondtunk. Az ország egészét tekintve, valójában másféle folyamat is végbemegy itt: nem a proletarizálódás vagy elszegényedés jelensége, hanem inkább a harmadik szektor erősödése: a *polgáriasodás* folyamata. A folyamat következménye a Kommunista Párt befolyásának jelentős csökkenése és a szélső baloldal eróziója. (A PSU például csak a szavazatok 1 százalékát érte el a múlt áprilisi elnökválasztás első fordulójában.) A másik következmény az volt, hogy erősödtek azok a pártok és szervezetek, amelyek – bár kritikus beállítottságúak – mérsékelt hangot képviselnek. Ilyen különösen az új Szocialista Párt, amely tíz éve alakult meg Épinay-sur-Seine-ben, és azóta a francia politikai küzdőtér domináns pártja lett.

Ami a hit és politika kapcsolatát illeti, ez utóbbi jelenség úgy is tekinthető, mint bizonyos korrekciója a fentebb mondottaknak, vagy legalábbis kiegészíti őket. E folyamatban egyre nagyobb veszély fenyegeti azt, ami az úgynevezett népi katolicizmusból Franciaországban még megmaradt. Ezzel szemben az általános szekularizáció légkörében egy kritikus, szelektív és ugyanakkor robbanékony kereszténység alakul ki, amelynek a *hívei* (ebben az összefüggésben voltaképpen nehezen alkalmazható kifejezés) szívesen teszik magukévá a Szocialista Párt programját és javaslatait. Ezen a szinten nagyon is beszélhetünk a keresztények balra tolódásáról. De ezt a jelenséget – és ez igen fontos tanulság – nem lehet megérteni a társadalmi, gazdasági és politikai átalakulások nélkül, amelyek kiváltották. Ez nem kizárólag, sőt nem elsősorban ideológiai kérdés, hanem társadalmi változás, amely most ideológiai, kulturális és vallási síkon is kifejezésre jut.

Konokul remél

*megröngtenez a föld
és hű negatívként megőríz
a mulandóságtól hát ne félj
szikárabban maradni nem is tudnál
ott tűnik ki a bölcs
mint itt fenn a vers
lényegét titokban adja
fogát összeszorítja a koponya
és konokul remél*

MAGYAR JÓZSEF

FELÚJÍTVA ÉS MEGÚJULVA

Nyíregyházán, 1981. augusztus 17-én szép számú ünneplő sereg vette körül az egyházmegyei központ udvarán felállított hatalmas oltárt. Őt keleti szertartású püspök mintegy száznegyven pappal együtt celebrálta a szentmisét, amelyen részt vett *Lékai László* primás bíborossal az élén a magyar püspöki kar. Az oltár előtti sorokban foglaltak helyet a meghívott vendégek: a megyei és a városi tanács elnökei, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese, a debreceni Református Akadémia s a különböző egyházak képviselői, az egyházközségek kiküldöttei és természetesen a hívek nagy számban. Örömmel és hálával teltek el a szívek. Csaknem hetven év után újjáépült, illetve nyolc új lakással kibővült az egyházmegyei központ és benne gyönyörű ékességével, a keleti stílusú kápolnával a modernül átépített papnevelő intézet: a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola és Szeminárium.

Amikor X. Pius pápa 1912-ben a *Christifideles graeci* bullával megalapította a hajdúdorogi egyházmegyet, nemcsak a kezdet nehézségeivel kellett megküzdenünk, hanem a két év múlva kitört első világháború, majd az ezt követő esztendők nyomorúságával is. Az egyházmegye székhelye már 1914-ben Nyíregyháza lett, s itt kellett volna megszervezni – a bulla rendelkezései értelmében – a görög katolikus papnevelőt. Ez azonban a két világháború között – különféle okok miatt – nem valósulhatott meg. Mint *Timkó Imre* is említi *Keleti kereszténység, keleti egyházak* című könyvében, a növendékpapság előbb az esztergomi, majd zömmel a budapesti központi szemináriumban nyert magas színvonalú, de kizárólag latin szellemű és nyugati teológiai gondolkodásnak megfelelő képzést. Bizonyos elvi, cölibátusbeli s egyéb kérdések miatt a hazai görög katolikus papság egyre távolabb került mind római katolikus hittestvéreitől, mind az ortodox egyháztól, nem tudta teljesíteni azt a híd szerepet, amelyet pedig az egyetemes egyház érdekében betölteni kívánt. S erre mind kevesebb esély látszott, hiszen a növendékpapság továbbra is távol élt az egyházmegyetől, a hívek közösségétől, attól a liturgikus közegetől, amelynek lelkipásztori szolgálatára készült.

Nemcsak a pápai bulla előírásait, hanem a görög katolikus szívek régi vágyát is teljesítette néhai *Dudás Miklós* megyéspüspök, amikor 1950 szeptemberében elhatározta, hogy a püspöki lak egyik szárnyában megnyitja az egyházmegye saját papnevelő intézetét. Az állam ezt jóakaratólag tudomásul vette, s két év elteltével öt tanári kongruát biztosított az intézetnek. A szeminárium ünnepélyes megnyitására 1950. október elsején, a Szűz Anya Oltalmának ünnepén került sor. Ezzel, bár szükséghelyiségekben és kezdetleges felszereltséggel, de elindult az egyházmegyeiben a magyar görög katolikus papnövendékek felsőfokú teológiai oktatása és lelkipásztori munkára nevelése. Az első esztendőben csak az első- és másodévfolyamos hallgatók kerültek Nyíregyházára, a többiek Budapesten folytatták a már ott elkezdett tanulmányaikat. Néhány év elteltével kiegészült az öt évfolyam és teljessé vált a tanári kar. Jelenleg csak huszonöt növendékünk van, mert tizenötön katonai szolgálatukat töltik, öten pedig a budapesti Hittudományi Akadémián tanulnak. A három előjáró: rektor, spirituális, prefektus nyolc tanárral együtt végzi az oktatást.

A püspöki széklakba beszorított szeminárium helyzete csak akkor változott meg, amikor az új főpásztor, *Timkó Imre* püspök elkezdte az egyházmegyei központ kibővítését és újjáépítését. Nagy fáradozással és sok-sok utánjárással biztosította a tervek elkészítését, a kivitelezéshez és a munkák elvégzéséhez szükséges több milliós pénzüsszeget. Mivel látta, hogy az egyházmegye, az adminisztratúra és a vikariátus papsága és hívei egyedül képtelenek ilyen hatalmas kiadás fedezésére, elérte, hogy külföldi intézmények hozzájáruljanak az anyagi alapokhoz. Segített az Állami Egyházügyi Hivatal, a megye és a város is. A hívek szintén nagy áldozatokat vállaltak. Az egyházközségek a központi díjat duplázták meg, a papok pedig egyhavi keresetüket ajánlották fel.

Az 1975-ben elkezdett munka már 1978-ban részleges eredményre vezetett: elkészült a központban dolgozók részére nyolc modern lakás. 1979 telén a tanárok, tisztségviselők bevonulhattak új otthonukba, s az így felszabadult helyiségekben is megkezdhették az átalakításokat. Két lakásba a növendékek is átköltöztek, hogy az építők az általuk használt helyeket is munkába vehessék. Az erőfeszítések sikerrel jártak: tavaly elkészült a papnevelő intézet. A főiskolai részben négy tanterem, előljárói és tanári szobák; a szemináriumi részben négy nagyobb terem, hét cella, egy nagyobb és egy kisebb ebédlő, társalgó, korszerűen felszerelt konyha, valamint kiegészítő és egészségügyi helyiségek állnak a hallgatók és a tanárok rendelkezésére.

A papnevelő intézet „lelke” a kápolna csak később, az egész központi építkezés befejezésekor, mindennek koronájaként, 1981 nyarára lett kész. Addig szükségképpen folyt a szentmise, az elmélkedés, az ima és az ájtatosságok. A ritka szépségű, keleti stílusú kupolás kistemplom felszentelésén a hálaadás utolsó szavai után buzgón szállt fel a könyörgés, hogy az így teljessé vált keretben minél inkább valósággá váljon a főpásztornak a papnevelő intézet elé tűzött jelszava: *felújítva és megújulva!* Fontos a keret, de még fontosabb a benső élet és a teológiai felkészülés. Legyen hát ez az intézet otthona a keleti teológia művelésének, a keleti hagyományoknak és az ősi keleti szertartásnak. Ezen munkálkodunk.

Szentmise Máriapócsan, a görög katolikus nagytemplom előtti téren. Igét hirdet Timkó Imre görög katolikus megyéspüspök. A máriapócsi kegyhely egyike hazánk legrégebb és legnagyobb búcsújáráshelyeinek.

EGY FALUSI LELKIPÁSZTOR GONDJAI

A lelkipásztor a vasárnapi szentmisén számba veszi összegyűlt híveit, és ismét elszorul a szíve. Mily' kevesen jöttek el megint! Persze, ősz van... Sokan most szüretelnek, mások a kukoricát törrik, aztán tegnap esküvő is volt, utána lakodalom, nagy vendégsereggel. De így megy ez más-
kor is. Nyáron házat építettek vasárnap, télen majd disznót ölnek... A lelkipásztor azonban nem haragszik ezért híveire, mert tudja, hogy az élet hozza így. Hívei hét közben elfoglaltak, so-
kan egész héten távol dolgoznak, személyes dolgaikra csak a hét vége marad. Sőt szép és feleme-
lő jelenségnek kell tekintenie, hogy közös ügyekben az emberek összefognak: ha házat építenek,
ha disznót ölnek, ha kukoricát törnek, összejönnek a rokonok, barátok, máskor meg visszaadják
egymásnak a segítséget. A jólét viszonylagos emelkedése, ha lassabban is, de még mindig tart.
Van pénz az életkörülmények javítására, és a falu igyekszik a város után. Épülnek az otthonok, a
telkek, növekszik a komfort, de a csinosításra csak a hét végén jut idő. Mesterekre, iparosokra is
szükség van, és sok ember jövedelmének jelentős részét teszi ki a hétvégi maszek munka.

A lelkipásztor tehát megértő. Tudja azt is, hogy híveinek nagy része ingázó. Messzi munkahe-
lyekre indulnak az emberek már vasárnap délben. Délelőtt a háziasszony süt-főz övéinek, készíti
az útravalót. Sokszor a család városba költözött fiatal tagjai is vasárnap délelőtt ugranak haza a
szülői házba, a rokonokhoz. Őket is nehéz ott hagyni a szentmise kedvéért. A pap ismeri ezeket a
problémákat, szíve mégis összeszorul, mert látja, hogy elvész hívei lelkéből az ünnep. Ünnepre
pedig szüksége van a léleknek, hogy a közvetlen teendők sürgető kényszeréből nagyobb távla-
tokra emelkedjék a szív és a szellem. Az ünnepléshez azonban idő kell és lelki felszabadultság.
A mostani körülmények között ez kevéssé lehetséges. A lelkipásztor ismeri az ember természetét
és tudja, hogy a sok vasárnapi munka lassan elszoktatja, majd elidegeníti hívei lelkét az istentisz-
telettől, vagyis az Isten közös, lelket felemelő és megtisztító tiszteletétől, az emberit felülmúló,
szent misztériumokban való elmerüléstől. Végül szürke, rövidlátó és kicsinyes lesz az emberek
világa, bezárul a vulgáris materializmus, az anyagiasság szűk keretei közé. De nem tehet ellene
semmit. Az érdekek és a társadalmi viszonyok a legtöbb ember számára meghatározóbbak, mint
világnézeti elvei és a kultúra értékei. Holott az eucharisztia vasárnapi megünneplése, a hívő kö-
zösség együtt lüktető szíve tartja életben a keresztyények közösségét. Minél jobban elszakad vala-
ki a szentmisétől, annál jobban apad benne a kegyelem. Olyan lesz, mint az a testrészt, melyben
elmeszesedve beszűkültek az erek: nem kap elég vért, és csak halódik. Egyre többen lesznek ilye-
nek. Még nem vallástalanok, de már nem is vallásosak.

Ma Pöcspertriben nagy az egyházközség holdudvara, a buzgók kis csapata körül széles a lany-
hák serege. A lelkipásztornak egyik legfájdalmasabb keresztje a velük való vívódás. Az élet nagy
eseményeiben még igénylik egyházuk jelenlétét, de már nem igazi hittel.

Ha házasságra készülnek, templomi esküvőt kérnek. Az előkészítő két-három beszélgetésre
azonban nem szívesen jönnek el. Az elsőáldozás vagy bérmálás óta talán egyszer sem gyóntak, és
most nagyon nehezükre esik letérdelni a gyóntatószékben. A lelkipásztor gyakorlatilag nem is
remél sokat ezektől a találkozásoktól, mert most ugyan ígérnek és fogadkoznak, hamarosan
azonban ott folytatják, ahol abbahagyták. Még fájdalmasabb a papnak az, ha esetleg hosszab-
ban foglalkozik a jegyesekkel, mert egyikük most készül a keresztségére is, vagy talán mindket-
ten most lesznek elsőáldozók. Reménykedik, hogy a hosszabb előkészítés és az ezzel járó na-
gyobb összeszokottság mégiscsak több gyümölcsöt hoz. Később – lehet – csalódba állapítja meg,
hogy még a sokszori beszélgetésekkel sem könnyű igaz hitet ébresztteni és a vallásos nevelés hiá-
nyát pótolni.

Ha a házastársaknak gyermekük születik, elhozzák megkereszteltetni. A lelkipásztor előtte is,
a szertartáson is figyelmezteti őket a vallásos nevelés kötelezettségére. De mit várhat, amikor a
szülők nem élnek vallásosan? Hogyan fogják a gyermekeiket nevelni? A pap vívódik: miért ke-

resztelje meg a kicsit, hiszen csak szülei hitére apellálva és a vallásos nevelés reményében fogadhatja be az egyházba? Ez pedig hiányzik. Mégsem utasítja el a szülőket, mert úgy érzi, az még rosszabb lenne. A gyermekkori vallásos nevelés hiánya szükségszerűen vallástalan életre vezet, és csak növeli a jövődő gondokat. A papok szívesen és örömmel részesítenék hitoktatásban a gyermekeket, csak jönnének. Igaz, az iskola is erősen igénybe veszi a tanulókat és lefoglalja idejüket. A hitoktatásnak azonban mégsem ez a legfőbb akadálya, hanem a szülők érdektelensége. Amiről városban már régen beszélnek, immár a faluban is aktuális: a szülő túl fáradt ahhoz, hogy a gyermekei nevelésével komolyan törődjék. Csak este találkoznak, és a szülőnek nincs már energiája ahhoz, hogy gyermekét fegyelmre, engedelmességre, sőt még vallásosságra is nevelje. Vasárnap már neki sincs kedve templomba menni, miért tartaná fontosnak, hogy a gyermeke járjon...?

Ha meghal valaki, jönnek a papért: temesse el. Azt mondják, azért, mert katolikus volt. A lelkipásztor keserűen elhúzza a száját és azt gondolja: hogyan mondható katolikusnak az, akit sohasem láttam a templomban? Ki tudja, mikor gyónt utoljára? És halálában sem tartotta szükségesnek, hogy a Krisztustól adott szentségekkel készüljön fel a nagy útra. Mert neve szerepel az anyakönyvben – ez teszi az embert katolikuská? Aztán mégis elmegy, hogy eltemesse, és legalább a koporsója mellett figyelmeztesse az egybegyűlteket az élet igazi szépségére és Isten meghívó szeretetére.

A lelkipásztorok legnagyobb problémáját – falun, városban egyaránt – ezek a félkeresztények (vagy alig-keresztények?) jelentik. Nem tudjuk, mit kezdjünk velük. Szertartásainkat nem akarjuk üres hókuszpókusszá alacsonyítani, az egyházhhoz tartozást nem akarjuk pusztá formalitássá silányítani. Életet szeretnénk vinni közösségeinkbe. Ezért jogos feltételekhez akarjuk kötni a szentségek kiszolgáltatását, amit a félkeresztények értetlenkedve fogadnak és kötekedésnek minősítenek. Mennyire legyünk igényesek? Mennyire engedékenyek, és mennyire szigorúak? Azt gondoljuk, legjobb lenne tiszta vizet önteni a pohárba és a Szentírással mondani: „Aki tisztátalan, legyen továbbra is tisztátalan. De aki igaz, járjon továbbra is az igazság útján, és aki szent, legyen továbbra is szent” (Jel 22,11). Ezt azonban mégsem tehetjük, mert az egyház nemcsak hegyre épült gyönyörű város, melynek világoskodnia kell a föld népei előtt, hanem az üdvösség eszköze is az emberek számára. Könnyebb volna a megrepedt nádat egészen letörni tövéről és elhajítani; könnyebb volna a pislákoló gyertya füstjét is elfojtani. Előttünk azonban Jézus példája áll, és az a kötelességünk, hogy a megroppant nádat óvjuk a további töréstől, a füstölgő mécsbelet pedig lángra élesszük. Az egyház ugyanis nemcsak a tökéletesek vagy buzgók egyháza, hanem „bűnösöket is magába foglal, és így egyszerre szent is és folyton megtisztulásra is szorul” (Lumen Gentium 8). Vállalnunk kell ezt a kettősséget!

Birkózunk tehát a világ hitetlen és vallástalan szellemével, nem is annyira az egyházon kívül, hanem egyre inkább az egyházon belül. Örülünk, ha megtarthatjuk hiveinket vallásosságukban, számukat szaporítani már nemigen tudjuk. A pap egyedül áll órhelyén, tartja a fátylát és őrzi a lángot. Nincs mellette társ, intézmény, aki vagy amely támogatná munkáját. A szekularizálódott életnek intézményei és szervezetei vannak. Az emberek evilági dolgai megfelelő támogatásban részesülnek. A lelkek ügye csak egyetlen emberre bízatik. És nemcsak egyetlen faluban, hanem – a paphiány miatt – egyre több községben. Neki kell nevelnie népét, de az ezzel járó másodlagos munkákat is ő végzi: ő az egyházközség könyvelője, pénztárosa, adminisztrátora, munkaszervezője. Reá hárul az egyházközség tulajdonát képező templom, plébániaépület és egyéb tárgyak karbantartásának biztosítása. Fontos, hogy az istentisztelet és a liturgia szépsége érdekében jó sekrestyése és jó kántora legyen, az egyházközség azonban nem tud számukra magas fizetést biztosítani. Rendszerint csak másodállásban vállalják ezeket a feladatokat, s így a lelkipásztor már is függő viszonyba kerül alkalmazottai fő állásától. Vagy nyugdíjasok, esetleg csökkent munkaképességűek vállalkoznak e feladatokra, s ezért eleve nem várhatja, hogy hivatalukat teljes értékűként lássák el. Képviselőtestülete jobb esetben megérti papja helyzetét, de tagjai jóakaratauk mellett sem tudnak sok segítséget nyújtani elfoglaltságaik miatt. Nagy hitre van szüksége a lelkipásztornak, hogy magára maradvá értelmét lássa munkájában. Világos azonban, hogy így ez nem maradhat sokáig. A jelen viszonyok az egyházközségek életének olyan átszerveződését sürgetik, amely során a világiak egyre több részt vállalhatnak az egyházközségi feladatok elvégzé-

séből. Ehhez azonban még nincs megfelelő háttér; több megértés kellene és kulturált személyek közreműködése.

A hivatásszeretet és az imaélet erőt ad a papnak, hogy a nehézségek le ne gyűrjék. De legalább teljes energiájával az egyházközségének szentelhetné magát! Kellene, hogy saját életvitele, magánélete megnyugtatóan rendezett legyen. Ne legyen gondja otthonával, étkezésével, emberi élet-körülményeivel. Sajnos azonban, sokszor ez sincs meg. Nehéz megfelelő segítséget találnia, aki személyes gondozását és lakásának otthonosságát biztosítsa. A falusi papoknak nincs olyan nagy jövedelmük, hogy abból a mai igényeknek megfelelő fizetést tudjanak biztosítani kisegítő személyeknek. A pénz mellett azonban komoly erkölcsi igények is támasztódnak a papok segítőivel szemben. Megbízhatóság, igaz vallásosság, megértő türelem és őszinte udvariasság azokhoz, akik a plébániára jönnek. Nem könnyű ilyen személyt találni. Bizony, sok pap van, akit nem vár kész étel, vendéglőből sem étkezhet, hanem maga főzöget, amikor ráér; sőt mos és takarít. A filiából hazajövet hányszor várja hideg és barátságtalan szoba, amelyet még azután kell fel-fűtenie! Persze többé-kevésbé mindenki talál valamilyen megoldást. Mégis jó volna, ha az egyházmegyék több segítséget nyújtanának a lelkipásztoroknak szociális körülményeik rendezéséhez, megbízható házvezetőnők kiközvetítésével.

Van hát gondja a falusi lelkipásztoroknak is épp elég, s ezek hol kevésbé, hol nagyon is próbára teszik teherbíró képességét, hivatástudatát és lelkiségét. Viszont ugyanebben érzi küldetésének szépségét és nagyszerűségét is. Feladata az, hogy a Szentlélek magvát vesse az emberi világba; hogy tanúságot tegyen az emberi értékekről, melyek legszebben épp a kegyelmi élet által bontakoznak ki az emberben. Látja, hogy szükség van rá az emberek jobbításában. Ez a hivatás az ő legigazibb kiténtetése.

A képiró karácsonya

A költemény pedig,
a testemből való
hiány.

Kondor Béla

*Gyere szobámba mámorral
amikor-arcod láthatom
veszem a pálinkát a bort
szilvórium titkolt szagát
esküszöm – nyílik a világ
tökéletes ítéletünk
a józanul cövekelt közöny*

*hófúvásban felkerengünk
és megyünk a képzelethez
képzeletünk igazához
inga-léptekkel a télben
mellünkben lázmérő-szívvel
vér szökken egyenes útján
esküszöm – nyílik a világ*

*havában képek: lábnymok
múlt jelen jövő szobrai
égi szobrással épített tél
olyan eleven élő hogy a
hóember megindul feléd*

*kondori szárnyakkal intesz
legyintesz rossz szeretőkre
mert lényegtelen bútoraik
a világnak elavult lomok
kikre a jóság pazarlás
elveszíteni a szárnyam fog
s ez a pilátus-világ
hó helyett tövis hull az égből
karácsonyom után Héródest sejtem
s a testvért a golgotán
rá esküszöm – nézd!*

MAGYAR JÓZSEF

A FEJLŐDÉS ELLENTMONDÁSAI

(Tiszaszalka)

BURGET LAJOS riportja

Beregi táj. Bokros, csalitos rétek váltakoznak itt erdőkkel, melyek ölen jégkorszaki ősgyep rejtezik: rég elfelejtett füvek, virágok teremnek buján, máig munkát adva a füves asszonyoknak. Az ártéri erdőkben háborítatlanul él a kócsag, a feketególya. A hegyekből télen idetéved a farkas is, otthon érzi magát a vaddisznó, s kapitális szarvasok járnak méltóságteljesen a több száz éves tölgyesekben. De ami szép a szemnek, kín az itt élő embernek, aki évszázadok óta vívja csatáját a földdel. A kötött talaj eső után olyan, mint a cibere, napsütéskor kemény, mint a kő, melybe hiába hull a mag. Kiszáradt morotvák szegdelik át a tájat, élő s egykor volt vízfolyások törnek maguknak utat a Csaronda, a Tisza felé.

Kemény és konok az itt élő ember. A história soha nem simogatta. Gazdagság nem kényeztetete. Kegyt senki nem kereste. Javait úr birtokolta. Fájdalmát keserves babonák őrzik. Nem volt itt könnyű sorsot és életet változtatni. Nemcsak a jót hozóval kellett megvívnia – évezredek önmagával is. Olyannyiszor megszalva, csalódván – s néha csalván – a bizalmatlanságot kellett sutba dobni ahhoz, hogy végre arra induljon, amerre boldogulása mesén inneni lehetősége rejlik.

Mára három falu – *Tiszaszalka*, *Tiszavid* és *Tiszaadony* – alkot egy közigazgatási egységet. A székhely Tiszaszalka lett. Területe 2531 hektár, s ezen 1625 ember él. Kevesen vannak, főleg; ha azt nézzük, hogy 1960-ban még 1953 embert írt össze a népszámláló. Azóta lassan fogy a népesség. A fiatalja tovább tanul valamelyik közeli vagy távoli városban, s jó részük nem tér vissza. Pedig Tiszaszalkának van jövője: fejlesztésre kijelölt alközpont. Van kis gyára, termelészövetkezete, iskolája három falu kisdíákjait fogadja.

A fogyasztási szövetkezethez nyolc aprófalú tartozik, művelődési házát három településről látogatják, orvosához, patikusához öt faluból járnak. Római katolikus papja kilenc, református lelkésze három faluban hirdeti az ígét. Gyárába 29 faluból érkeznek busszal a munkások, közművelődési társulása átfogja a vidéket, benzinkútjánál tankol a környék, étterméből üzemi kosztot hordanak.

Vasárnap délután rangadót játszottak Tiszaadonyban. Összegyűlt vagy kétszáz néző, hiszen a tét nagy volt: el kellett döntení, melyik csapat jobb a járásban, Tiszaszalka vagy Tiszaadony? A sáros pályán – legelőn – nehezeen kezdődött a mérkőzés. Nem volt bíró; nem érkezett meg időre. Tanakodás indult: ki vezesse a játékot? A tsz-agronómus? Neki ugyan van játékvezetői vizsgája, ám ki tudja, nem lesz-e részrehajló. Hogy ki felé hajlik? Kiszámíthatatlan. Igaz, adonyi lakos, csakhogy a munkahelye Tiszaszalkán van. . .

A mérkőzés végül lezajlott, a meccset Adony nyerte. De az a kérdés: megnyerhet-e minden küzdelmet Szalkával szemben? Hátrányt – látszólag – nem szenved a társközség, Tiszaadony. Ott is boldogulnak az emberek, mindenük megvan, aminek lennie kell. De bizonyos jelek arra utalnak, hogy – mint a társközségi viszonyok többségében – a székhelyközség még akkor is előnyt élvez, ha ezt senki sem akarja. Ma például még van iskolája Tiszaadonynak. Ott tanulnak az alsósok, de a felsősök már – igaz, a tanács költségén – Szalkára járnak.

Hogy mi itt a gond? Előbb-utóbb bekövetkezhet az a pillanat, amikor az alsósok is a székhelyközségbe járnak. S ha nincs diák, nincs tanító. Tények igazolják, hogy az értelmiség fokozatosan a nagyobb, jobban ellátott községbe igyekszik, aztán egyszer csak ott áll egy falu értelmiség nélkül. Saját ünnepek, saját jelleg nélkül.

De van, ami talán még elgondolkodtatóbb. Az, hogy a Tiszaszalka–Tiszavid mérkőzésre már nem is kerülhet sor. Tiszavid hivatalosan nem létezik, Tiszaszalka II.-nek nevezik. Megszűnt egy sok száz éves név, eltűnik a történelem egy darabkája – meghal egy falu. Senki sem vitatja, hogy esetenként szükség van a kisebb települések összevonására, s az is szükségszerű, hogy ezek közül

egy – földrajzi, gazdasági adottságai révén – középponttá lesz. De falvakat letörölni a térképről, élő közösségeket felszámolni nem volna szabad.

A Magyar Acélárugyár tiszaszalkai üzeme az ipari tanulókkal együtt csaknem hétszáz embernek ad munkát, szakmaszerzési lehetőséget.

A gyár megjárta a felszabadulás utáni iparfejlődés egyik lehetséges útját. A negyvenes években gépállomás volt, majd MEZŐGÉP gyáregység, ma egy fővárosi nagyvállalat gyára. A múltból – a vasas profilon kívül – egyet tartott meg: az otthonosságot, a széles utakat, a pázsitot és a virágokat. S ha a változást egy mondatban akarnánk összefoglalni: a valamikori sok mázsás vasszerkezetek helyett ma néhány dekás fűrókat gyártanak, ráadásul jelentős részben nyugati exportra.

Szülek Ferenc egy éve ment nyugdíjba, élete lényegében együtt folyt a gyár eddigi életével.

– Alapító tag vagyok, már akkor itt dolgoztam a gépállomáson, amikor összesen öt traktor volt a gondjainkra bízva. Eredetileg falusi kovácsként kezdtem, a negyvenes évek legelején Pestre mentem a hajógyárba, kitanultam a lakatos mesterséget. Aztán katona lettem, a fogságból 1948-ban vergődtem haza, s azóta itt élek. A gépállomás persze kinőtte magát, végül már 170 traktort és 40 kombájnt tartottunk karban, a traktorosok, kombájnosok kiképzését is mi végeztük. . .

A hatvanas esztendőök legelején Szülek Ferenc üzemvezetővé lépett elő, s tisztét akkor is megtartotta, amikor az acélárugyár égisze alá került a cég. Ma nyugdíjasként is dolgozik, az ipari tanulók képzésében segédkezik. Fia már feljebb jutott: szakközépiskolát végzett, technológus a gyárban.

A jelenről Szedlár Sándor, a gyár fiatal igazgatója beszél. S a beszédes adatokon túl mondanójának talán legfontosabb része, hogy ez a gyár lassacskán leveti korábbi „gyarmati” jelleget. Amikor – nem túlzottan rég – a fővárosi nagyüzemek az olcsó munkaerőt keresve nyújtották ki csápjaikat Bereg távoli tájaira, hogy alacsony bérért végeztessek el azt, amire a fővárosban embert már nagytólval sem találtak volna. Noha a nagyvállalati értékrendben az itt dolgozók még mindig másodosztályú állampolgárok, helyzetük – a munkafeltételeket tekintve – javult. Ma már Tiszaszalkán is ott tartanak, hogy mind többen panaszozzák dicsekedve: a vállalat belőlük – a gyáregységből – él.

– A Pesttel való viszony jobb, mint valaha – fejtegeti az igazgató –, mutatják ezt az évről évre növekvő bérek is. De még elég távol állunk a pesti fizetésektől. Ebben – érzésem szerint – az olló nyílása nemhogy szűkült volna, inkább tágult. A törzsgyárban óriási a munkaerőhiány, pedig már lengyeleket is fölvettek.

Ma egy tiszaszalkai munkás 41 ezer 340 forintot keres évente. Ez jócskán elmarad az országos átlagtól. Amiben viszont óriási a fejlődés: nincs munkaellátási gondjuk, sőt azt is tudják, mit csinálnak a következő évben. Aki régóta ismeri a gyárat, az látja: ég és föld a különbség. S ha a munkaellátottságot sikerként könyveljük el, annak okait messzebb és másutt is keresni kell.

– Egyelőre gyártunk itt húsipari rakoncát, Ikarus alvázat, de ma már abban reménykedünk, hogy csak az marad, ami a legjobban bevált: a falfűró. Ehhez azonban több szakmunkás kelle-ne; de ahelyett, hogy nőne a számuk, inkább viszik őket. A környék minden javító üzeme, tmk-ja belőlünk él. Távolati elképzelésünk pedig egy melegüzem létrehozása, csakhogy ehhez pénz kell, hozzávetőleg 80 millió forint.

A változások jele az is, hogy a tiszaszalkai gyár egyre nagyobb önállóságot élvez. Az igazgató szavaival:

– Lényegében azt csinálunk, amit akarunk. Vállaltunk már munkát a vezérigazgató belegegyezése nélkül is. Persze, ha veszteségesek lennénk, nem ugrálhatnánk. Vállaljuk a kockázatot. Nem véletlenül hangoztatják a pesti főnökeink, hogy a Magyar Acélárugyár Tiszaszalka nélkül nem létezhet.

– A gyár, bárhogy nézzük is, az Isten háta mögött van. A legközelebbi vasútállomás Vásárosnamény. Kanyargós, gyenge úton lehet Naményből Tiszaszalkára eljutni, s kell-e mondani, mit jelent ez például a szállításban? A távolság az oka a szakemberhiánynak is; a hétszáz emberből mindössze tíz az egyetemet, főiskolát végzettek száma, s ez kevesebb a kevesénnél is. Kétféle meg-

oldás kínálkozik: jó fizetés és jó lakás. Munkaerőgond tehát – bármilyen hihetetlen – Szabolcsban is van. Az általános iparosodás felszívta a férfi munkavállalók többségét.

A falu és a gyár között jó a kapcsolat. A gyár erejéhez mérten segíti a települést: pénzt adott a vízmű építéséhez, megtérítette nyolc munkáslakás költségeinek egyötödét.

– Nincsenek feszültségeink a községgel, még ha a munkaerőről van szó, akkor sem. Mert a tsz-nek is szüksége van képzett vasas szakemberekre... Kapcsolatunkat az is jellemzi, hogy most a szövetkezet számára akarunk melléküzemágot létesíteni azoknak, akiket a szövetkezet nem tud folyamatosan foglalkoztatni. Olyan munkát adunk nekik, amit el sem lehet rontani... .

A fiatal igazgató Budapesten, a Műegyetemen végezte tanulmányait. Azt mondja, hívták, maradjon benn a tanszéken, de egy testvérén kívül senkije sincs Pesten. Így hazajött Szabolcs-Szatmárba, s már kilencedik éve dolgozik az Acélárugyárban.

– Nagyon sokat küszködtem. Ha akarnék, ma is elmehetnék. De tető alá kell hozni, amit elkezdtem... .

A tiszaszalkai termelőszövetkezet elnöke, *Kristin Péter* Gödöllőn szerezte diplomáját. A harminc év körüli fiatalember megvívta a maga küzdelmét, hogy itt a Beregben elfogadják. Nem a korszerű gépeket kell már propagálnia. Azt viszont lényegesen nehezebben érti meg a tagság, hogy eddig jól bevált növények természetét megszüntetik, és kockázatos módszerekkel igyekeznek magasabb termést produkálni.

Dancs János az elmúlt harminc esztendőben sok mindent végigpróbált. Volt gépállomási szakember, tsz-szervező, elnök, agronómus. Sorsában ott sűrűsödik a magyar falu átalakulásának minden jó és rossz emléke. Az ő szavai mutatják, miként vélekedik a mai *Búzakalász Termelőszövetkezetről* a középnemzedék:

– Én sokfélét végigpróbáltam és -csináltam. A szükséglethez mérten tanultam is, hogy az újat elfogadtassam. De a régi tudásom, ami egykor elég volt ahhoz, hogy még ezen a beregi földön is elvezessek egy tsz-t, ma már nagyon kevésnek bizonyulna. Nagyüzemi gazdaságot most már csak magas szinten képzett szakember vezethet. Van, amin csodálkozom, van, amin csak csóválok a fejem, de azt el kell ismerni: jól mennek a dolgok.

– Szövetkezetünk – ezt már *Kristin* mondja – hosszú idő óta nem veszteséges. Három falu háttárbán gazdálkodunk: Tiszaszalka, Vid és Adony tartozik hozzánk. A szövetkezeti tagság tisztes nyereséget élvez. A kifizetett munkabér átlagban évi 42 ezer forint, szinte fillérre annyi, mint a Magyar Acélban. Igaz, itt nem nyolc óra a munkaidő. Jelentős bevételt jelent a háztáji is. Egy év alatt 32 millió forintot fizettünk ki a munkabérré és a háztáji árak után.

A szövetkezet nem nagy, területe ezer hektár. Földjeit csatornák, morotvák szegdelik át, így húsz hektáronál nagyobb táblákat alig tudnak kialakítani; ez a korszerű gépek korában egyenesen hátrány. Sújtja őket a félbemaradt talajjavítás, mert a megyei pénzeket már tájegységekre osztották el. A jövőjüket fenyegeti a felemás intézkedések következménye.

– Nekünk olyan terményszerkezet kell, amely kivédi az aszályt, de a sok vizet is, kizárja azt, hogy egy-egy év rossz időjárása csödbe kergethesse a gazdaságot. Itt, Beregben, az állattenyésztés kínálja ehhez a biztosítékot. Megkezdtük a szarvasmarha-állomány fejlesztését; a juhtartás a másik jó ágazat. Van ötezer anyajuhunk, évi szaporulata nem lebecsülendő, ezenkívül évente berben hizlalunk tizezret. Kifizetődő az évi félmillió broyler-csirke is.

Az állattenyésztés a termelési szerkezet változtatását is megkívánta. Csak annyi búzát vállaltak, ami biztonságosan termelhető, s amelynek szalmája fedezi az állattenyésztés igényeit. Ötszáz hektáron kukoricát termesztene. Nem kis erővel és pénzzel szedték rendbe a réteket, legelőket.

– Csak egy célunk lehet: a legnagyobb hozamot elérni minden takarmányból. Ide már közzgazdász kell, ágazatonként szakember, piacismerő gárda – fejtegeti az elnök. – Nekünk már nem elég az, ha termelünk, nekünk *gazdálkodni* kell. Ma már az is követelmény, hogy egész évben tudjunk munkát adni. Annak a kornak vége, amikor az első hóval téli álomra vonult a gazda. És ez nem kis dolog. Az egyik oldalon a gépekhez, a modern állattartáshoz kiváló szakmunkások kellenek, a másik oldalon a felszabaduló munkaerő is várja az egész évi foglalkoztatást. Így aztán készítünk almásládát, kitermeljük az ártéri erdőket, füzeseket, kooperációs kapcsolatot létesítünk az Acélgyárral is. Ma már nemcsak egy közgyűlés vagy zárszámadás hangulata minősíti a

vezetést, nem egyszerűen a bér dönti el, hogy jól dolgoztunk-e vagy sem. Az egész gazdasági élet-hez való alkalmazkodásunk és annak sikere vagy kudarca értékeli a tsz munkáját. A munkaképes korú szalkaiak számára komoly vonzerőt jelent a megyei városok ipara, a helyi gyár. Ma még ellensúly a háztáji, az onnan származó pénz, de a felnövekvő nemzedék ennek kínlasztó nehézségeit nemcsak kritizálja, hanem elkerülni igyekszik. Ma már sokkal több az iparban, a szolgáltatásban dolgozó szalkai lakos, mint a tsz-tag. Ez természetes, de egyben gondot is jelent. Kell ahhoz egy-két generáció, hogy csak a kényelmes és gépesített mezőgazdasági feladatra kapjon munkást, s minden más, hagyományos paraszti munka teljesen eltűnjön.

– Derülátó vagyok – mondja az elnök. – A község határában húzódik a Barátság gázvezeték. Idő kérdése és Tiszaszalkára bevezetik a földgázt. Ez olyan forradalmi változásokat hoz majd az emberek életformájában, meg a termelésben is, amit ma még felmérni sem tudunk.

A beregi emberek még néhány évvel ezelőtti legendákat meséltek a tudalmatos pásztorról, aki bicskáját szúrta a forgószélbe, hogy megölje az ártó rosszat. Az évszázadokat átívelő fejlődés – minden gondjával együtt – ma nem csupán babonákat oszlat; új legendákat is szül.

Mintha villasoron sétálna az ember a töltés felé. Új házak sorakoznak, cserép- és palatetősek. A szalkai otthonok egyharmada az utóbbi tíz évben épült. Van még mutatóban néhány múlt századi lakóház; erre aztán rácsodálkozik az itt élő fiatal is, hiszen már számára is néprajz a puhafedés, a vert fal, a döngölt padló. Tiszaszalka 497 lakásában ugyanis három kivétellel ott a villany; 378-ban gázzal főznek; 176-ban fürdőszobát találni, a vízöblítéses vécé 157 ház tartozéka; 201-ben korszerű a szennyvízelvezetés. A vezetékes víz feleslegesen tette az ássott kutakat, s a kerítésparádé itt is a jólét vetélkedésének kifejezője. A legtöbben élnek is a szép házak kényelmével. Akad még gondosan őrzött tisztaszoba, általában a nyári konyha a mindennapi élet színhelye. De ahol már középiskolás gyerek akad, ott megnyílik a babakkal, kutyusokkal, csipkéekkel teli szoba ajtaja. Ide betör az új nemzedék, a barát, a barátnő, a műanyagvirágot megrezegeteti a magnó hangja. A „neki is van, nekem is legyen” sznobériája kétségtelen, a viszonylagos jólét öncélú kifejezése mind többször válik az élet minőségét javító tényezővé.

Balázi Bálint háza 1949-ben épült.

– Tanyáról költöztünk a faluba – meséli az öreg. – Régen cseléd voltam Tomcsányi Vilmos Pálnál, aztán hat hold juttatott földön kinlódtam, míg a végén beléptem a tsz-be. Ma 2630 forint nyugdíjat kapok, meg pótlékot a feleségem után. Két fiam van. Bálint Gyulára került, tanárember, Sándor itthon maradt. Együtt élünk. Ő a szövetkezetben dolgozik, vegyszerrel. Kever, permetez. Szakember. A felesége is tsz-tag, három gyermekük van.

Baláziék már-már patriarchális viszonyait emlegetem a község elöljáróinak. *Ardai István* pedagógus – egyébként a pártbizottság titkára – figyelmesen hallgat.

– Szép példájuk, de bizony egyre ritkább. Jellemző – folytatja – a vegyes család, de a régi, tekintélyen alapuló rend már ritkaság. Itt is felbomlott az egykor volt hierarchia, a fiatalok többsége vár valamit otthonról: jólétet, pénzt, kényelmet. A hétfégi autók is a vasárnapi képhez tartoznak, az elszármazott gyermekek viszik az almát, a krumplit, a csirkét – és a pénzt. Megbomlott az összetartozás régi formája. Érthető, hogy az a régi kényszer, amit a föld megöröklése jelentett, ma már nem lehet rendező elv. Az új viszont még nem alakult ki. Az eljárás, a nők önállósulása, a mind több tanulni induló s a műveltebben visszatérő fiatal, az anyagiak elérhetősége és a megszerzésükre tett mérhetetlen erőfeszítés is elősegíti a családi kapcsolatok lazulását.

– És ha egy családban meginog a rend, ott többnyire megtaláljuk az alkoholt is – fejtegeti *Herczeg Sándor* tanár. – Ha az iskolában valaki nehezen nevelhető, akkor hamar kiderül, hogy az otthoni háttér bomlott meg. A hajtás, a szerzés, a rendezetlenség nem jó példa, s kevés eszménnyel, neveltséggel engedi útnak a gyermeket. Kiábrándulnak a munkából, amelynek javait számolatlanul kapják. A változó helyzetnek megvan a természetes oka, rendkívüli feladat elé állítja a község tizenhat pedagógusát. Ha valaha és valamikor létkérdés volt a nevelő iskola, akkor itt ma kétszeresen is az. De elég ehhez az iskola? . . .

Erről beszélgettünk néhány házzal odébb, a római katolikus plébánián *Marosi Józseffel*. A huszonkilenc éves lelkész – maga is beregi – így vélekedik:

– A családi rend helyreállításának kérdése a püspöki szinódus előtt is szerepelt, jelezvén azt,

hogy általános gondról van szó. Ha úgy tetszik, a család válsága világjelenség. Ez persze csak magyarázat, nem lehet ménség, főképp a mi számunkra. Itt és most ezzel szembe kell néznünk. Mert mi a valóság? A változások szükségszerűen módosítják az értékrendet.

Bokros Ödön református lelkész még nyersebben fogalmaz:

– A gond azokkal van, akik sehova sem tartoznak, eszménytelenek. Sokan a „güzülésben” látják a jövőt. Lazultak az emberi kapcsolatok, isznak a nők is. A fiatalok nehezen közelíthetők meg, világuk a diszkó és a szex. Szétröppentek a családok. Több szellemi, lelki ráhatás kellene. Mert igaz, hogy kötött a beregi föld, de ha jól megmunkálják, gazdagon terem. Ilyen az itteni ember is.

Az emberi kapcsolatok, a családok helyzetének gondjaival kopogtatunk be *Balogh Gyula* gyógyszerészhez. Nem hivatásáról, hanem társadalmi megbízatásairól faggatjuk. Ő ugyanis a Hazafias Népfront községi elnöke, a helyi kulturális társulás irányítója.

– Nem régen töltöm be tisztségeimet, de azt máris tudom, hogy az eddigieknél sokkal többet kell tenni. Vannak általános gondok, melyek megoldására jó fórum a népfront. Szükség van a párbeszédre. Az egyházak is több részt vállalhatnak a társadalmi gondok megoldásából. A közművelődés például nem szorítható a kultúrház falai közé. Itt frontális áttörésre van szükség. Nem maradhat szándék csupán az, hogy tudatot kell alakítani, nem lehet elég, hogy felsoroljuk a cselekvés fórumait. Úgy gondolom, könnyebb volt gazdasági forradalmat nyerni, mint a célok lelkesítő szálaiból egy új erkölcs szövetét szőni. . .

A körzeti orvos, *dr. Csendom János* immár tizennégy éve öre a köz egészségének. Rendelője minden szempontból megfelelő. Nem ez az első, ám feltehetőleg az utolsó állomáshelye. Dolgozott Kisvárdán, és a megye más községeiben is, de mintha itt végleg megtalálta volna, amit keresett.

– A beteg mindenütt beteg – feleli –, végül is mindegy, hol dolgozik az ember.

Ami bántja – így mondja – korántsem helyi jelenség. Első helyen az ivást, a hetven idült alkoholistát említi, s azt, hogy az alkoholelvonó kezelések eredménye elenyésző. Az alkohollal szorosan összefügg egy másik lehangoló tény, az öngyilkosságok viszonylag magas száma. 1981 első tíz hónapjában heten kíséreltek meg elvetni életüket, s közülük egy véghez is vitte szándékát. Egy tanár jutott a tragikus sorsra.

Nincs az országnak olyan eldugott szeglete, ahol – mint cseppben a tenger – ne tükröződnének az általános problémák. Elég a népszaporulatról beszélni.

– A bölcsődét bezártuk, s helyén megnyitottuk az öregek otthonát – taglalja a doktor. Kell ennél tömörebb helyzetelemzés?

A családokban egy, maximum két gyerek. Az adatokból kiderül, hogy stagnál a falu népessége, noha kenyérkeresetre helyben s a környéken bőven akad lehetőség. A születések alakulása 1970 óta az alábbi képet nyújtja: 1970-ben 36 gyerek született a három községben, 1980-ban ugyanennyi. Közben pedig olyan csúcspontok voltak, mint 1975-ben, amikor egy híján hatvan gyermek jött a világra. A halálesetek száma – a jobb orvosi ellátás ellenére – nőtt, kétszer annyian haltak meg 1980-ban, mint 1970-ben.

– Viszonylag magas a koraszülések száma, sok a veszélyeztetett terhes – sorolja *Csendom János*. – A két alapvető ok: a dohányzás és az ital, amin semmiféle kampány sem segít. Sok a civilizációs ártalom.

A leggyakoribb betegségek is ezt tükrözik. Az élen a szív- és érrendszeri megbetegedések állnak, ezeket követi a magas vérnyomás, a mozgásszervi rendellenesség, a légzőszervi betegség és a cukorbetegség. A halálokok közül első a szív és az érrendszer betegsége, megelőzve a daganatos bántalmakat.

Ezek a paletta sötétebb színei, de vannak derűsebb árnyalatai is. Ide tartozik a megváltozott egészségügyi ellátás; a statisztikák biztonsága szerint rendszeres és alapos orvosi felügyelet alatt állnak a rászorulóknak. A tisztaszalkai és a tisztaadonyi rendelőkben 1980-ban havonta 1100 beteg jelent meg. Másként fordítva a számokat: minden egyes lakosra évente öt olyan alkalom jutott, amikor az orvos segítségét igénybe vette. A táppénzes helyzet – s ez mindenképpen a kedvező adatok közé tartozik – lényegesen jobb, mint az országos, vagy akár a megyei átlag.

Ami a higiéniaét illeti: a körülmények javulnak. Egyre több házban van vezetékes víz, szaporodnak a fürdőszobák; de egy-egy váratlan orvosi beavatkozásnál kiderül: a személyes tisztaság-

ra kevésbé adnak az emberek. Az újonnan épült házak külseje és belseje között helyenként kiáltó az ellentét.

– Tévedés lenne azt hinni, hogy ez a helyzet elsősorban a cigányságot jellemzi – szögezi le az orvos. – Közel sem csak ők okozzák a gondot. Annyira nem, hogy van cigánycsaládunk, amelyekre állami gondozott gyereket lehetett bízni, s ha valaki elmegy *Hanza Dezső*höz, az nem hisz a szemének az önerőből épített ház láttán. Egyetlen fillér kölcsönt sem igényelt hozzá...

Tiszaszalkának ma 143 középfokú és szakmunkás végzettségű, 124 középiskolát végzett és 34 egyetemet vagy főiskolát befejezett lakója van.

– Az értelmiségieknek megvan a társadalmi megbecsülésük – fejtegeti *Szűcs Géza* tanácselnök. – Ott dolgoznak a különböző testületekben, társadalmi munkát végeznek. Ezzel nincsen is baj...

– A pedagógusok – így *Herczeg Sándor* – az iskolában túlságosan leterheltek. Tanulószoza, napközi, óra óra hátán – ez a jellemző. Világos, hogy a további kapcsolatteremtéshez se idő, se erő.

– Az emberi kapcsolatok szinte halódnak – véli a gyógyszerész. – Korábban összejártunk, de aztán az egész vetélkedéssé fajult. Már a névnapokat sem tartjuk együtt. Így a hivatalos találkozásokon, a munkához szükséges párbeszédén kívül nem sokat érintkezünk.

– A főiskolán jó közösségben éltünk. Én 1981 őszén kerültem ide tanítani – mondja *Szemján Zoltán* tanár –, s bizony hiányolom a több és jobb kapcsolatot. Hallottam, hogy szó van értelmiségi klubról, de a vezetők fáznak tőle, mert rétegklub lenne. A főiskolán nem készítenek fel minket arra, hogy milyen rideg közegbe kerülünk.

– Korábban voltak itt jó társaságok, ahol sok mindről szó esett – magyarázza egy asszonyka az iskolában. – De aztán a „felsőbb körök” különváltak. Pedig én is tudok olyan vacsorát adni, mint ők, fel is tudok öltözni. De hát a kapcsolat felszínes volt, jobb is talán, hogy nincs...

A pezsgő társadalmi élet helyett itt is megtaláljuk azt, amit a városok esetében oly sokat kifogásolunk: a bezárkózást...

– Pedig Tiszaszalkának van egy roppant erőforrása – teszi a képet teljessé *Koncz László*, a fogyasztási szövetkezet elnöke. – Ez pedig az, hogy a községben élő vezetők fiatalok. A harminc év körüli nemzedék tölti be szinte az összes felelős posztot, a negyvenesek öregnek számítanak. Én Vásárosnaményből költöztem ide, megtelepedtem, jól érzem magam. Azt hiszem, a fiatal vezetők dinamizmusában rejlik a jövő, a gondokból kivezető út titka.

– Az itt élők nem a foglalkozás presztízse alapján tisztelik az embert – fejtegeti *Marosi József*, a katolikus plébános. – Legyen szó papról vagy bárkiről, csak a teljesítménye, a munkája alapján fogadják el. Ez jó is, hiszen arra kényszerít, hogy mindenki a tőle telhető legjobb teljesítményt nyújtsa.

– Az itt élőket már csak azért is fel kell készíteni egy tartalmasabb életre – magyarázza *Herczeg Sándor* –, mert a község centrális helyzetéből adódóan mind több bonyolult feladat megoldására kényszerülünk. Az ipar, a gépesített mezőgazdaság, a számos intézmény és vállalat irányítása óriási feszültségeket idézne elő, ha nem felkészült emberekre hárulna a sok újszerű feladat végrehajtása. A Tiszaszalkára kihelyezett gimnáziumi osztályban sorra érettségizett a tsz állattenyésztője, a gyári munkás, a baromfigondozó és az adminisztrátor. Nem a jobb beosztás, hanem a magasabb követelmény sarkallta őket. Klubba szerveződtek a szocialista brigádok vezetői, közösségi utakat keresnek fiatalok, öregek, értelmiségiek.

– Üzemünk a környéken először és elsőként vállalkozik a tudatos emberformálásra – mondja *Bunna István*, a Magyar Acél egyik helybeli vezetője. – A gyár, a zárt üzem fegyelme, a termelési technológia rendszerező ereje, a munkássá válás folyamata huszonkilenc községben fejt ki hatását. A egyes családokban éppúgy, mint a hagyományos paraszti közösségekben. A mindenütt nyomom követhető társadalmi struktúraváltozás ezt a falut is jellemzi. Ma már keveredik a régi értelemben vett falusi életmód az ujjal, amelyben a munkásság jelenléte, magatartása és gondolkodása lesz a meghatározó.

A CSODATÜKÖR

ÖLBEY IRÉN meséje

A piripócsi erdő szélén rettentő öreg tölgyfa bólogat a zengő szavú szélben. A rettentő öreg tölgyfa redves törzsén akkora hasadék tátong, hogy talán az öklöm is elférne benne, ha nagyon erőlködnék. Abban a hasadékban, akár hiszitek, akár nem, olyan nagy ország sötétedik, hogy egy-két nap alatt nem is nagyon lehet poros-göröngyös országútját végig kutyagolni.

Valamikor réges-régen, amikor a kő még lágý volt, mint a lekvár és kenyérre kenve ették a gyerekek, volt annak a se vége, se hossza hatalmas birodalomnak egy öreg királya. Az öreg király remekszép csodatüköröt őriztetett a tulipántos ládájában. Nem tudott arról a tükörről az országában senki emberfia. A király őfelsége azonban sokszor belekukkantott. Tündér ajándékozta azt őfelsége édesapjának, és a király a trónnal meg az arany koronával együtt örökölte. Elég volt abba fél szemmel belekacsintania, mindjárt meglátta, mi baj van az országban. S ahol baj volt, az öreg király odasietett, és egykettőre, háromnégyre eligazított mindent akkurátusan.

Három dili-dali daliás fia volt a szóban forgó öreg királynak. Az a három fiú okozott csak igazán gondot: melyikre hagyja a koronát, a trónt meg az ország ügyét-baját.

Telt-múlt az idő, nőtt a három dili-dali daliás fiú, de ahogy növekedtek, a király szívében is úgy nőtt a keserű gond. Egyszer aztán hivatja a legnagyobb fiát, s elébe tartja a csodatüköröt.

– Kukkants csak ebbe a tükörbe, édes fiam – mondja a király. – Aztán mondd meg, hogy mit látsz benne.

Belepillant a fiú a tükörbe, a tükörből meg az apjára:

– Kukk ide, kukk oda, nagy szamarat látok benne. Akkora füle van, mint két óriás lapulevél. S csak úgy kalapál a két szörnyűséges lapátfülével.

– No – mondja a király –, tudd meg, édes fiam, hogy te vagy az a kalapáló fülű megveszekedett nagyszámár. Eléggé fáj ez az én lelkemnek. Hiába mondtam neked, hogy tanulj. Az egyszeregy helyett a lekváros lepény járt mindig az eszedben. Elmehetsz hát, édes fiam, nem való vagy te királynak. De legalább valamilyen mesterséghez értenél! Mi lesz belőled, te lötyi-eszű? Mert aki számár, az semmire se jó.

Elkullogott nagy szégyenkezve a fiú. Épp lekváros lepényt süített az udvari szakács. S a királyi nagyszámár egymás után hetet gyömöszölt búbánatosan magába.

Hivatja a király a középső fiút. Elé tartja a csodatüköröt.

– Mondd meg, fiam, mit látsz benne?

– Kukk ide, kukk oda, rettentő dühös ordas farkas csattog rám a tükörből. Hű, micsoda vad fogak. Vérben forog a szeme. Úgy látom, valóságos farkas ökelme, méghozzá a javából.

– Nohát fiam, az a farkas te vagy. Mindig verted, csípted, csúfoltad a testvéreidet. A szolgálkál is igen szigorúan, keményen bántál. Hiába kértelek, büntettelek. Gonosz király lenne belőled. Te sem lehetsz király.

– Ha nem lehetek, nem lehetek – hetykélkedett a kegyetlen királyi siheder.

S ment ki a rétre azonmód és az ártatlan énekes madárkákat lövöldözte nyíllal. Mert abban a réges-régi korban még nem volt se puska, se sörét.

A harmadik királyfi nem volt otthon. Akkor már éppen a harmadik mesterséget tanulta. Kitanulta a szabóságot, a lakatosságot. S most ott inaskodott az ország leghíresebb csizmadiamesterénél, aki muzsikáló csizmákat is tudott eszközálni. Csak azt nem tudta még, hogy a zeneszerszámot miképp lehet beilleszteni a csizma talpába, hogy az minden lépésnél gyönyörűszip dalra fakadjon. Ez volt a legnehezebb az egész csizmadiamesterségben. Végül ezt is elsajátította. Tudott mesés szögedi papucsokat is varrni, szegezni, kaptafázni. Ez a szögedi papucs fuvolázott, ha sé táltak benne.

De mire a királyfi effajta csizmát és szögedi papucsot varrni megtanult, éktelenül beleszeretett a csizmadiamester talpraesett, ügyes hajnalszip leányába.

Ez a hajdon úgy sütött, úgy főzött, úgy takarított, hogy az már csupa csudaság volt. No de volt is mit teje aprítania a csizmadiamesternek. Hogyisne, hiszen a kisvárdai vásáron az ő muzsikáló cszímáit, papucsait kapkodták el legelőbb, mintha édes cukorból készítették volna.

Ámhogy a szavamat szavamba ne öltsem, a leány olyan mazsolás kalácsot tudott sütni, amilyet senki az országban. S mivel a királyfi a mazsolás kalácsot is szerette, meg a szép leányt is szerette, elvette hát feleségül. Úgy gondolta, tekintve, hogy ő a harmadik fia királyapjának, a trónt majd a bátyjai közül örökli valamelyik, ő pedig megmarad a csizmadiamesterség mellett.

Csakhogy a királyfi-csizmadia élete is más irányt vett, mint ahogy elgondolta, mert egyszer csak üzent érte felséges apjaura.

– Azért hívtalak, hogy kukkants bele ebbe a tükörbe, s mondd meg, mit láatsz?

Belekkant a királyfi a tükörbe, s azt válaszolja, hogy egy fényes homlokú királyt lát benne, akinek úgy ragyog az ábrázata, mintha a Nap aranyozná. Ugrott is a király örömeiben akkorát, hogy csak akkor jutott az eszébe, mennyiré bántja a csúz a lábát, amikor földet ért.

– Nem hiába te voltál a legkedvesebb fiam. Szeretted a könyvet meg a tudományokat. Amellett még három mesterséget is kitanultál. S mindenkihez jó szavad, nemes szíved volt. Ennek a bűvös csodatükörnek is az az akarata, hogy te légy, fiam, a király, ha én elhalálozok.

– Ez mind igen szép, édesapám, csak van egy nagy baj.

– Mi az a nagy baj? Eligazítjuk a sorát.

– Én már házasember vagyok. Elvettem a mesterem derék, szép, ügyes lányát.

– Hát ez elég nagy baj, mert a szomszéd királylány igencsak számított rád.

– Édes apámuram, nem hiszem, hogy a szomszéd királylány olyan mazsolás kalácsot tudna sütni, mint az én életem párja. Sütött az útra, és maradt belőle. Kóstolja csak meg, apámuram! S kivett a tarisznyájából egy darab foszlós, mazsolás kalácsot. Megkóstolja a király. Előbb csak csipegeti, azután nagyokat harap a fogatlan szájával belőle.

– E mán a kalács – dicsérgeti. – Nem tud ilyet az én udvari szakácsom sem sütni. – No jó, nem bánom, hozd haza a feleséged, megérdemli, hogy királyné asszony legyen.

Így lett a legkisebb legény az ország királya. Volt ott jó bor, búza, béke, volt sok uborka eltelve, peccenyészir a kenyérre sose fogyott el...

Bárdosi Németh János: BEFOGADÁS. E posztumusz verseskötet már-már példázat. Példázata a hűségnek és a poétai azonosulásnak: hűség – a tájhoz, a néphez, ősrökhöz, magyarsághoz; azonosulás – egy folytonos hagyománnyal, amely irodalmunkban a szépség és igazság nevében szabadságra és hazaszeretetre apellál.

Bárdosi Németh János nemes eszményeket valló lírájának utolsó darabját – vállalva a paradoxont – mégis inkább *előkészületnek* kell neveznünk: a *befogadás előkészületének*, ahol a hűség és az azonosulás „már csak” eszköz-szerephez jut. Mert a *Befogadás*, mint a költő írja: „A negyedik évszak... versei. A tél, a félelmes szembenézése az elmúlással... menekülő visszavágyódás az elvesztett paradicsomba” – az életút legfelső lépcsőjére jutott embernek a léttel és a nemléttel való egyesülésvágya: „»otthon lenni a világban« és az emberi

szívekben”; – szinte szellemi testamentum ez a versgyűjtemény.

A mai versolvasó, aki a modern költészet bonyolult áttételeiben keresi a XX. századi emberábrázolás változatait, Bárdosi Németh János lírájának klasszicizáló tónusait, romantikus árnyalatait esetleg patetikusnak érzi. Kételyei, ággályai azonban mégsincsenek: a *Befogadás* költeményeinek szándékolt emelkedettsége mögött mindig tiszta szavú költőt talál, aki biztos kézzel nyúl a szigorúan kötött és a szabad versformákhoz, világosságra, sőt egyértelműsége törekszik, és megvalósítja a lehető legnehezebbet: egyszerű szavakkal beszél az olvasóhoz, miközben a lélek és a teremő hit erejével vezeti őt a feloldó szeretet útjain (**Magvető Kiadó**, 1981).

De Coll Lajos

TÓTH SÁNDOR

MŰVÉSZEK, MŰHELYEK – LEHETŐSÉGEK

Nemzeti irodalmunk nagyjai közül számosan születtek a mai Szabolcs-Szatmár megyében, és többen életük során itt is munkálkodtak. De festőket, szobrászokat nemigen termett ez a talaj. *Benczúr Gyula* Nyíregyházán, *Ámos Imre* Nagyállón született ugyan, de életművüket nem befolyásolta kimutathatóan e táj. Ma is élnek az országban festők, szobrászok, iparművészek, akik itt születtek, de csak rokonai, baráti látogatásra járnak haza Szatmárba, Beregbe, Szabolcsba; szellemi kirándulásra nemigen.

A háború utáni felszabadult élet első éveiben Nyíregyházán Bessenyei György Népfőiskolát – képzőművészeti szabadiskolát – szervezett *Ósz Dénes*, *Berki Nándor*, *Boross Géza* és *Diószegi Balázs*. Tizen- huszonéves fiatalok gyűltek össze a megyéből, hogy rajzoljanak, fessenek és közben tanuljanak. Az ötvenes évek elején a felnőttek Pestre rajzoltak a Dési Huber és a Derkovits Gyula népi kollégiumokba és a képzőművészeti főiskolára. A *Váci* fiúk, András és Mihály mellett – aki ekkor még festőnek készült – *Batári László*, *Berecz András*, *Berendi József*, *Csisztu Mihály*, *Csizmadia Zoltán*, *Dániel Reinhold*, *Cs. Nagy András*, *Nagy Sándor*, *Pál Gyula*, *Palicz József*, *Óvári László*, *Tóth László*, *Soltész Albert* indult csapatát szerveződé, hogy meghódítsa a képzőművészetnek a világot. A fővárosból csak ketten tértek vissza tanulmányaik befejezte után a szülőföldre, Berecz András és Pál Gyula. Később mindketten a Tanárképző Főiskola rajztan-székén dolgoztak. A szerveződő tanszék lehetőséget nyújtott volna aktív művészeti életre, de a kulturális irányítás sajnálatosan provinciális szemlélete miatt csupán a volt helyi rajztanárok, tanítóképzői oktatók lettek – lehetek – a tanszék dolgozói.

A városból – mert csak Nyíregyházán élt a megyében festő, szobrász – elköltöztek, vagy végleg eltávoztak az életből: *Z. Szalay Pál*, *Ósz Dénes*, *Boross Géza*, *Diószegi Balázs*, *Berki Nándor*. A hatvanas években festegedett egy-két rajztanár, tanító, pap, de csak Berecz András és Pál Gyula jelentkezett igazi művekkel. A megye élő művészetét ők jelentették. 1970-ben a megyei tanács életre hívta a nyíregyházi nemzetközi művésztelepet. „... A művészek Sóstón, a Fenyves turista-házban laktak, ellátásukat és az anyagot a megyei tanács által rendelkezésükre bocsátott hatszer forintból kellett fedezni. Időbeosztásuk kötetlen volt, a megyéből akár el is távozhattak... a művésztelep befejezésekor, szeptember 26-án kiállítással búcsúztak, és egy-egy művüket házigazdájuknak, a megyei tanácsnak adományozták...” (Koroknay Gyula: Nyíregyháza művészeti emlékei, Nyíregyháza 1971). Az első művésztelepen részt vett *Antoni Oledzky*, a varsói képzőművészeti főiskola tanársegédje; *Paul Michaelis*, a drezdai képzőművészeti főiskola tanára; *Hriszto Forev*, Haszkovo város (Bulgária) képtárárnak vezetője. Budapestről *Banga Ferenc*, *Benyó Ildikó*, *Nagy Előd*, *Nagy Sándor Zoltán*, a Fiala Képzőművészek Stúdiójának tagjai, valamint *Szurcsik János*, és a helyiek közül Berecz András és Pál Gyula festőművészek dolgoztak itt.

1972-ben a nyíregyházi Bethlen Gábor utcában három műteremlakás épült. Ide költözött a Dunántúlról *Lakatos József* festő, a megyéből – Rakamazról – *Huszár István* és a tanárképző főiskola fiatal tanársegédje, *Horváth János* festőművész, majd 1977-ben *Kádas István* grafikus kapott alkotási lehetőséget Nyíregyházán. Az évenként megrendezett nemzetközi művésztelepen sokan megfordultak. „Az első hét évben, 1970 és 76 között nagyjából festők dolgoztak, de akadt egy-két szobrász, egy-egy grafikus, és volt, aki falikárpitot szőtt. A munkafeltételek e szer-teágazó tevékenységre nem voltak biztosítottak... A grafikai és szobrászati műhelyfeltételek szegénysége az alkotó munkát akadályozta. A festő munkához sem voltak meg az optimális fel-tételek...” (Pedagógiai Műhely, 1978/3.).

1977-ben a FIDEM budapesti kiállítása és kongresszusa idején éremművészeket láttak vendé-gül Sóstón. Az első tábor sikere arra készítette a szervezőket, hogy a következő években éremmü-vészeti alkotótelepet szervezzenek. A rendezvények eredményességét elősegítette, hogy sikerült megteremteni az állandó műhelybázist, az öntödét. Később, az érmészet mellett a kisbronzok,

bronzottok készítése is foglalkoztatja a résztvevőket. Viasz-elvesztéses eljárással öntenek, felhasználva a modern szilikon gumis formaleválasztást. E nemzetközi alkotóműhely az együtt dolgozás tapasztalatcseréjével nagy lendületet adott a közép-európai éremművészet fejlődésének.

Az a rendezvény, ahol öt év alatt negyvenhatan dolgoztak, szükségszerűen magában hordja a polaritás lehetőségét. Nemzetközi mércével mérve, a résztvevők közül többen is az európai éremművészet élvonalába tartoznak. Nagyon jelentős, hogy hazánk művészeti hagyományokban nem gazdag keleti csücskében kialakult egy nemzetközi figyelmet érdemlő alkotóműhely.

Sajnos, a helyi művészeti életet csupán egy-két alkotó tehetsége és szorgalma jelenti. Berecz András festőművész, a tanárképző főiskola docense következetesen járja a maga útját, felhasználva az elődöktől tanultakat, folytatja a magyar festészet hagyományait. Az emberi harmónia iránti vágyát a színek egymáshoz való viszonyában, reflexekkel tört, átszőtt szövevényében keresi. „A hitet, nem a látványt kell festeni, de a látott világ tárgyainak megjelenítésén keresztül. . . ahogy a népdalban együtt a dallam és a szöveg, bennem úgy születik a kép egyszerre” – mondja Berecz. Festészet a vásárhelyi lírai realizmus körébe tartozik.

Pál Gyula 1981 februárjában még jelen volt a Múcsarnokban, kiállításának megnyitóján, ahol a városi tanács elnöke, volt tanítványa, méltatta munkásságát. De a megye alkotói díját már nem vehette át, a díjkiosztás előtti nap meghalt. Küzdelmes életutat járt végig. Témaival, a közelmúlt szenvedéseivel gyötört öreg parasztasszonyokkal, sorsközösséget vállalt. Figurái, házai, kerítései szalkásan kemények, mint a munkában, nélkülözésben megszikkadt modelljei. Földszínekkel festett. Képeinek mindegyike egy-egy marék a szülőföldből. Művészetét nem értékelte a hivatalos művelődéspolitiká, hiába terjesztették fel Munkácsy-díjra, nem kapta meg.

Kádas István grafikus Nagyálló szülötte. Hosszú évekig Tatabányán volt vājár. Bányászszigorral, fegyelemmel küzd, hogy a vonalat sajátos kifejezési eszközévé szelídítse. Napjainkban érett művésszé. 1981 tavaszán a Csók Galériában rendezett sikeres kiállítást legújabb lapjaiból. Mind a litográfia, mind a rézkarc kedvelt műfaja. Foglalkozik kereskedelmi grafikák, plakátok készítésével is. Képgrafikáiban szívesen nyúl az Ószövetséghez, az ősi mitológiákhoz. A humánum melletti elkötelezettség és az agresszió elleni tiltakozás sugárik lapjairól. Felelősség a témaválasztásban és a megoldás fegyelme, ezek Kádas művészi érdemei.

Pál Gyula távoztával jelentkezett *Sebestyén Sándor*. Mestersége üvegműves. Fizikai munkásként dolgozott az iparban, közben a megyei művelődési központ szobrászműhelyében készült hivatalára. Szorgalma eredményeként 1981-ben számos hazai kiállításon és pályázaton szerepelt, de munkáit bemutatta már külföldi tárlatokon is. Fiatalos hévvel, nagy komponálási készséggel és bronzöntési szaktudással készíti kisplasztikáit. Kísérletező kedve az üveglasztika területének meghódítására készíti. Mind a művésztársak, mind a megyei művelődési szakemberek sokat várnak egyelőre még szertelenül csapongó tehetségétől.

Hiszem, hogy a sokasodó megbízások, feladatok élénken pezsgő művészeti életet teremtenek Szabolcs-Szatmárban. A sóstói nemzetközi művésztelep talán egész évben látogatható alkotóműhely lehetne. A jelenleg Budapesten, Pécsen, Szegeden működő művészeti szakközépiskolák hálózata bővíthető volna Szabolcs-Szatmár megyében is, Nyírbátorban vagy a székvárosban. A tanárképző főiskola és az óvónőképző intézet szintén teret biztosíthatna az elmélyült művészi munkának.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (egy oldalon 25 sorral, egy sorban 60 leütéssel, kettős sorköz, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. – Kéziratokat és illusztrációkat, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen nem beszélünk meg, nem őrünk meg és nem küldünk vissza. – Szerkesztőségi fogadó-órak: hétfő, kedd, csütörtök 9–16 óráig.

RATKÓ JÓZSEFFEL

Immár másfél évtizede, hogy első verseskötete, a Félelem nélkül megjelent. Néhány nap alatt elfogyott a pesti könyvesboltokból, barátaimmal egyetlen példányhoz jutottunk, aztadtuk kézzől kézre. Tiszta, József Attilá-s szavait úgy ittuk, mint aszály után esővizet a jóság.

*Tollászkodik, ragyog a fény a fán,
gally kapkod hulló pihéi után;
félébbü virág fűszálon biceg –
beszélj, beszélj, én mindenben hiszek. –*

*Zöld égen libeg álcázott . . . alál.
Terepszínű a lélek. Pókfonál
ing-leng, mint hóhérkötél, a falon.
Most béke van, de nincs en nyugalom.*

A Fegyvertelenül – csalódást keltett. Miért gyengébb a második könyv az elsőnél? Miért rekedt az ének? S miért épp erre kapta a József Attila-díjat? . . . Ratkó olvasóit csak az Egy kenyéren nyugtatta meg: a kihagyás – erőgyűjtés volt, edzés a nagyobb feladatokra. A szembenézésre: hittel, sorssal, hazával, halállal. A tetőzés pedig – az eddigi életmű tetőzése – a Törvénytelen halottaim, néhány igazi remekművel.

Ratkó, bár Budapesten született, tizenhét éve Nagykállóban él. Volt lelelc, gyermekvárosi polgár, tanító, segédmunkás; most könyvtáros. Szabolcs-Szatmár megyét úgy vette magára, mint más a fehér inget; csakhogó ő kigombolja az ing nyakát, kravátlit nem köt – dolgozni akar.

– Miért épp idejöttél? Legtávolabb a fővárostól, ami sokaknak az életét jelenti; legközelebb a szegénységhez, amiről beszélni már-már illetlenség. . .

– Gyerekkorom egyik utolsó állomása Hajdúhadház volt, a világhírű gyermekváros, amely 1950 kora tavaszán átköltözött Tiszadobra, az ország egyik legszebb falujába. A középiskolát Nyíregyházán végeztem, így nyaranként bejárhattam az egész megyét; elhatároztam, hogyha felnövök, visszajövök ide. S a szegedi meg a pesti évek után vissza is tértem

– családotul. Falusi tanító lettem, aztán elszegődtem a megyei laphoz. Az újságíróskodást másfél évig bírtam idegekkel, tisztességgel. 1964 szeptemberében jöttem Nagykállóba könyvtárigazgatónak, azóta itt vagyok.

– Szégyentelenül című versedben írod: „ad-jatok könyvet, kenyeret, / szorítsatok egy kis helyet / végre nekem is köztetek!” Találtál-e helyet magadnak? Otthonra leltél-e a megyében?

– Ez a három sor nem erre utal, hanem a szó szoros értelmében a kenyérré és a könyvré, amiből sokáig nem volt részem. Első kötetem 30 esztendő koromban jelent meg, holott öt évvel korábban elkészültem vele. Találtam-e helyet Nagykállóban? Munkahelyet mindenestre. Olyan munkahelyet, ahol lehet is, kell is dolgozni. Nem a könyvtárra gondolok, ott megvannak a napi teendőim, hanem a környezetre, arra, hogy itt mindig rengeteg volt a baj. Most már gyérült, de azért maradt elég. Nem tudom, miért kaptak rám az emberek, de évek óta ügyes-bajos dolgaikkal sokan hozzám fordulnak. Én meg talpalok nekik lakásért, zokszavuk hiteléért, akármilyen kicsi igazukért, mert legtöbbjüknek mindenben igazuk van. S mert állampolgári jogom, kötelességem, hogy beleszóljak az ügyekbe, ha jól, ha rosszul mennek. Volt, ahol meghallgattak, volt, ahol nem. Ha nem, mentem följebb, vagy az újsághoz, televízióhoz. Ezt-azt elintéztém, jólesett, hogyha megköszönték.

De én is köszönhetek valamit a megyének: itt megláthattam a magam bajain túli világot. Ez már a tiszadobi, nyíregyházi években is így volt, de csak most vált teljessé, amióta végleg ide telepedtem. Megismerhettem az embereket, tudom róluk, miben különböznek az ország más szegletében élőkötől, s miben egymástól. Nem vagyok idevalósi, tehát nyugodtan mondhatom: én Szatmárban és Beregben találtam a legigazabb embereket – nemcsak a megyében, hanem az egész országban. A szatmáriak nyílt arcúak, azonnal kiadják dühüket, megmutatják örömeiket – nem sunyítanak.

A nyírségiék bizonytalanabbak, de értékes népség. Hajdúban is szép emberek élnek, csak zárkózottabbak, tartózkodóak. Tartásuk van, óvakodnak a közeledőtől. Ám ha észreveszik, hogy nem hitvány szándékkal közelítenek hozzájuk, hamar elfogadják. Értük, miattuk jöttem ide, ahol még mindig szegénység duzog. Olyan gazdag lelkű nép élt itt s olyan szegényen, hatalomtól gyötörtén, hogy ide kellett jönnöm.

*Eltöpreng gondjain az ember,
kinéz a tompa éjszakába.
Jövő fénylik, vagy villanylámpa? –
fürkészi fontos türelemmel.*

*Mást nem tehet. A forradalmak
kora elmúlt, mint ez a nyár is.
Dolgozni kell. Épülne végre
csillaghomlokú katedrális.*

– *A szociológusok úgy mondanák: értelmiségi szándék vezérelt. Kétkézi dolgozó – valljuk be – ritkán választ új lakhelyet csak azért, hogy segítsen az ottani népen. A vérbeli értelmiségi, az érték-szemléletű és etikus szellemi ember tisztában van vele, hogy tudása s a hatalomhoz való közelsége okán köteles segíteni. Vajon érzi-e, tudja-e mindezt a szabolcs-szatmári tanár, orvos, mérnök vagy agrárszakember? Tudják-e a helyi tisztviselők?*

– Az értelmiség a legösszetettebb rétege a magyar, vagy – ha meggondolom – valamenynyit kelet-európai társadalomnak. Egyrészt mert tagjai a legkülönfélébb társadalmi osztályokból verbuválódtak, másrészt mert mindenkit, akinek valamilyen politikai vagy afféle funkciója van, beleértenek. Én csak a produktív értelmiségit tartom igazi értelmiséginek. Reprodukálásra bárki képes, mert a reprodukció pusztán gépies alkalmazása az ismereteknek. Egyszer egy késhegyre menő vitában, amelyben érvek helyett rakásra idéztek Marx-tól, Lenintől, azt mondtam: én is tanultam marxizmust, de nem azért, hogy idézni, hanem hogy gondolkodni tudjak. A tanítás – földítés, reprodukálás, ám alkotás is. Én – tanítóként s olvasótábori csoportvezetőként is – mindig abból indultam ki, hogy az eszemre (és szívemre) bízott gyerekeknek – mert ők fiatalabbak, s túlélnek engem is, tudásomat is – nem arra a tudásanyagra van elsősorban szükségük, amelyet én megszereztem s átadhatok nekik, hanem arra a módszerre, amellyel

ezt a tudást megszereztem. Ha egy pedagógus csak reprodukál, azaz közli, „leadja” az óraanyagot, megfosztja a gyermeket a felfedezés, sőt sokszor a megértés örömetől is. A készen kapott igazság olyan, mint a rágatlan étel – nehezen épül bele tudatunkba. Úgy vettem észre, nálunk két igen kárhoztatható baja (bűne?) van az iskolapolitikának. Bevezették az „elhallgatás pedagógiáját”: a tanulók elől eltagadnak, elhallgatnak bizonyos tényeket, amelyek ismerete elengedhetetlen lenne ahhoz, hogy tisztességes emberek, magyarok legyenek. S ez a szelektív pedagógia már eleve konformizmusra hajlamos, hiányos tudású pedagógusokat tételez fel, sőt képez is. Tehát már a tanárképzéssel baj van, a kiválasztással, a jelentkezőkkel. Az elevebb eszűek mérnököknek, orvosnak, közgazdásznak, jogásznak jelentkeznek.

De nem ez volt a kérdés. Magyarországról, irodalomról, egyebekről én inkább műszakiakkal, munkásokkal szoktam beszélgetni, vitatkozni; ők nyitottabbak, őszintén és mindenféle fertőzéstől mentesen érdeklődnek a lényegi dolgok iránt. Talán azért, mert nem előítéleteik, hanem napra kész tapasztalataik vannak a valóságról – a humán értelmiség egy része viszont élethelyzetéből, munkája természetéből adódóan csak a piacon vagy az újságok hangulatjelentéseiből értesül róla. Így aztán legjobb barátaim, vitapartnereim itt Nagykállóban: a gyógyszerész, az állatorvos, meg egy-két munkásember, akik tudtak és mertek tiszták maradni. Nem póz ez, még csak nem is a lélek szükségállapota. Én, ahogy irtam-mondtam már, hitelben nőttem fel, elsősorban falusi szegények kenyérére. Tőlük tanultam a szót is. Hát törlesztenem kell. Ez az adósság hozott ide Szabolcsba is. S szerintem, ha az ember valakivel szót ért, akkor barátokzik vele, legyen az illető professzor vagy tsz-paraszt. De erre felé kevés a professzor. Különben is, szolgálni a többséget, róluk és értük beszélni csak úgy lehet, ha egy kenyéren élsz velük.

*Ki tudta mind a bajt, a kint?
Aki látta, aki regélte?
Csak aki maga is megélte,
az tudta mind a bajt, a kint.*

S hogy mit élt meg, mit kellett megélnie az idevalósinak? Mondták-mondják ránk: Magyarország Szicíliaja, „leg-megyé”, sőtét Szabolcs, segédmunkásmegye... Tény, hogy itt a körülmények rosszabbak voltak más tájakénál, de

ezért nem az idevalósiak emberi méltóságát, rangját kell megsérteni, kétségbe vonni. Tény, hogy a tsz-szervezés éveiben (s azóta is) sok tízezren eljártak, eljárnak dolgozni iparvidékeinkre; rengetegen el is költöztek innen; idehagyva szülőházat és temetőt, idehagyva a földet.

– *Az ipar – a fővárosi, a borsodi, a dunántúli gyárak tucatja – munkaerőt követelt, s az emberek főleg Szabolcshól, Békésből, Hajdú-Biharból tódultak el. Ez nyilván hasznára volt a népgazdaságnak, de vajon megelégedhetünk-e a gazdaság sikereivel? Kiheveri-e a megye, a keleti országrész valaha is ezt a vérvesztéséget?*

– Kiheveri, kiheverheti: még mindig itt születik a legtöbb gyermek. Más itt a bökkenő. A fiatalabbak, a vállalkozó szelleműek, a húsz és negyven év közöttiek hagyták itt a földet s ingáztak kététenként, havonként családjuk és munkahelyük közt. Magára maradt vagy az anyára a neveletlen gyermek, nem volt, aki átadta volna neki, közvetítette volna a földművelősség fortélyait, a föld és a munka szeretetét, azt az alaperkölcst (és tudást), amely bármely munka jó végzéséhez kell. Felnőtt nem is egy apátlanak mondható nemzedék, kötődések nélkül, elengedett lélekkel, s mi csodálkozunk, hogy nem ragaszkodnak a földhöz, hogy immel-ámmal tesznek eleget társadalmi vagy egyéb kötelességeiknek.

A föld más természetű termelőeszköz, mint a gép, bonyolultabb, kényesebb – művelése komplex tudást kívánna. De a nagyüzemi, iparszerű termelés kizárja a komplexitást. A mai tsz-tag érthet a növényvédelemhez vagy a sertésstenyésztéshez vagy az almatermesztéshez, de nem ért mindegyikhez. Ma nem művelik a földet, csupán dolgoznak rajta. És romlik a föld, betegszik, vitalitása erősen csökken, ezért kell egyre több vegyszer a növényeknek is. Nemrég olvastam egy doktori disszertációt, amely azt a sajnálatos tény, hogy Szabolcs-Szatmárban és Hajdú-Biharban van a legtöbb tüdőrákos és leukémiás megbetegedés, a növényvédelemmel hozza összefüggésbe. A krumpli, a dohány s legfőképpen az alma rengeteg permetezést kíván.

*Jaj, lettem volna, müntha
nem is voltam volna,
anyámnak méhéből
sírba vittek volna;
nyelvem ordas féreg*

*meglyuggatta volna,
számból ez az ének
hogy elmúlt volna!*

– *Az erkölcsi romlás képe – leginkább a meg nem született gyermekek életre idézésével – rendre felbukkan verseidben. A családtervezés emberi jog, hangoztatjuk; no de a magzatgyilkosság? Mindez persze fed valamit, amiről nem illik szólni, ami ha eszünkbe jut, összepréseljük a szánkat...*

– Az erkölcs – értékvédelem, az ember belső értékeinek védelme. A huszadik század háborúi s – nálunk – a Rákosi-rendszer érdekvédelemmé, alkalmazkodó készséggé silányították. Értéktudatunk már-már halálos sebet kapott. Az élet értéke is csökkenőben: abortuszok, öngyilkosságok, alkoholizmus. Pusztítjuk magunkat, egyenes arányban azzal, ahogy a világ pusztítja értéktudatunkat. „Ha naparanyból annyi karát / vész el a fények vesztőhelyén / ha nyög a remény ha a zászló / a veszejtők lábain kapca / vonszolódik titkon a sárig” – ahogy ezt a köszáli lélek, Nagy László megírta, akkor csoda-e a lélek-csuszamlás, az eszme-remegés? Bajaink epicentrumát itt kell keresni.

Hogy a családtervezés szülői jog? – nem kétlem. Hogy egy nőnek joga van arról dönteni, akar-e gyermeket vagy sem – erre is bólintok. Ám a szabadság mai terminus technicus szerint a nők szabadsága sem egyéb a felismert szükségszerűség irányába ható cselekvésnél. Egy közösség, egy nemzet életérének, fenntartó erejének rombolása a tömeges kaparásokkal a szocialista társadalomban nem szükségszerű.

– *Látsz-e összefüggést az értéktudat sebesülése és a vallásos világnézet régebbi visszacsorítása között? Jól tudjuk, hogy a személyi kultusz éveiben, de még később is gyakorta begyepesedett fejűnek, ostobának, műveletlennek titulálták a hívőket, a társadalmi hátrányokról most nem is beszélve. Megrendült egy bizonyos értékstruktúra, amelyre építeni lehetett, bár – ismerjük el – sokaknál ez is csak a tekintély pusztá elfogadásán, esetleg naivitáson alapult.*

– Hadd tegyek némi kitérőt! Én lelkes akartam lenni – hittem Istenben –, így neveltek. De anyám halálakor, halála után fölmondtam ezt a gyerekésszel egyoldalúnak vélt-hitt viszonyt. Gyermekvárosba kerültem; az erdőbényei református árvaházi étkezési imát: „Aki ételt, italt adott, annak neve legyen

áldott!” – felváltotta egy másik ájtatosság: „Köszönjük néked, Rákosi pajtás, boldog életünket!” Azt nem mondhatom, hogy az addigi vallásos nevelés nyomtalanul elmúlt; azt hiszem, szabadabbnak gondoltam magam, hogy már nem kellett Isten figyelmevel törődnöm. Az új környezet hatására egy csapásra buta kis materialistákká vedlettünk, s noha olykor egymást közt, nevelői felügyelet nélkül is vitatkoztunk Isten létéről – aki hitt benne, olyan érvel (közröhögéssel) kólintottuk fejbe, amit a közösségben magára maradó gyerek nem tudhatott cáfolni, csak újabb röhintéseket, ócsárlást kiváltó sírással. S az ilyen jeleneteket követően (mindannyiunkban?) – bennem legalábbis – valami ijedt csönd lett, hallgatóztam, figyeltem visszafelé, a gyerekkorba, nem szakad-e rám a menny. Nem szakadt – hát egyre bátrabb lettem.

Milyen volt az én gyerekhitem? Arra emlékszem, hogy féltem valamitől, egy számomra ismeretlen erőtől, amely előttem különféle parancsolatokban testesült meg, és ha ezeket átáhtam, még jobban féltem. Az ember nem szivesen fél. A másik félelemforrás a háború volt, amely annyira kiüresített mindent, mindenkit, hogy a lélek szinte magától materializálódhatott volna. S aztán jöttek az erőszak évei. Istent kihúzták az ember lelke alól, és nem adtak helyébe mást, semmi vele egyenértékűt. Az új jogrend és etika tartalmazott ugyan konkrét erkölcsi parancsokat is, de a szabályok mögött nem volt ott az a mag, ami a hit parancsai mögött az Isten. Ném voltak hihető és hitető példái az új erkölcsnek, amely a régi helyébe léphetett volna. Az ember alól kicsúszott a talaj, s csak a fejét kapkodta – ezért lehetett becsapni, ezért lehetett személyi kultuszt csinálni úgy, hogy higgyen is benne. Ezt mind kiheverte volna egy egészséges nép egészséges társadalmi szituációban, azt viszont nem tudta kiheverni, hogy régi és új hitébe is belegázoltak. A hit sok kérdésre földi észszel talán hamis választ ad – de legalább válaszol. A vallási halálmitosz például az élet értelmét igyekszik magyarázni: értelmét, célját az – üdvösségben. Mert nem az élethez kell a hit, hanem a halálhoz, az élet csak eltelik valahogy . . . Elvették az embertől ezt a halálhitet, s így élete is elértéktelenedett.

A materializmus legnagyobb hiányossága, hogy nem tudott olyan halálmitoszt teremteni, amely segít az embernek élni, segít felmérni a lét valódi értékét. Most mihez mérjük magun-

kat? Én láttam öreg embereket méltósággal meghalni, s ezek az öregek hívők voltak. S ismerem valakit, aki a háború előtt kántortanító volt, aztán buzugó ateista lett, igazgató, s hogy nyugdíjba ment, megint jár a templomba. De nincs nyugta igazán, mert saját magát verte át egész életével, és kegyetlenül fél a haláltól. Beleszürkül a lelke.

Az ember, ha nem hisz az életben, ha azt látja, amit ma, hogy nincs emlékezet felőle a halálban, akkor egyre bátrabb lesz rossz dolgiban. S hogy mennyire szüksége van az embernek a halálhitre, talán az bizonyítja leginkább, hogy a magyar és világirodalom egyes alkotói épp azon erőlködnek, hogy valamiféle új halálmitoszt dolgozzanak ki. Mert tudják: ahhoz, hogy istenhit nélkül tisztességes legyen az ember, rendkívül fegyelmeztetnek, mondhatni, aszkétának kell lennie. Ha nem tudod pontosan, mit szabad és mit nem, inkább túl szigorú leszel magadhoz, hogy tényleg tisztességes maradhass. Ez a visszafogottság viszont rengeteg energiát leköt.

Az értéktudat sérülései és a világnézeti bizonytalanság közt tehát nyilvánvaló az összefüggés. Az európai kultúra rendező elve a görög-római mitológia és a kereszténység. Aki ezeket nem ismeri, nem tudja, nem tudhatja fölfogni ennek a kultúrának az üzeneteit. A görög-római mitológiát úgy-ahogy, a keresztény „üzenetet” egészen a legutóbbi időkig nem tanították nálunk. Innen az értetlenkedés, ha Isten nevével szopora káromkodásainkon kívül – találkozunk, mondjuk, egy Ady-versben. . .

*Előre tudtam minden tetteimet;
mint a gyilkos, kiszámítottam mindent,
mert megsejtettem fölöttünk az Istent,
bár célomat nem ő jelölte meg.*

*Én láttam azt, hogy országában nincs rend,
hát szolgáltam híven, megtervezett
jószággal, mert elmém erre intett.
És tudván tudtam: megfeszítenek.*

– Valamennyi könyvedben, több versedben – látomás? keresés? hiány? – fel-felbukkan az Isten. Könyvet adnál neki, munkát; „mellőzött, apró messiásként” akarsz igazítani a világon; rákiáltasz a Szentháromságban lakozóra, cserélje ki a föld hanglegemezeit recsege karistoló gramofontűt; műszereiddel bemérni próbárod. . . üresen fénylenek a csillagok. Sírató ver-seid egyike-másika – például az Anyám – vi-

szont azt sugallja, hogy a halállal végleg visszatérünk a földre, csak az utódok emlékezetében maradhatunk meg, ha tudnak emlékezni még. Honnan ez a kutatás, küszködés benned? Istenért viaskodol, vagy ellene?

– Fáj a kérdés, védtelenül ér. Nemrég halt meg kicsi fiunk, s nagyon szeretnénk találkozni vele, élni vele. És ezt most már csak Isten tudná megcselekedni. Sokkal könnyebb volna, ha hinnék, de hiába, egyelőre nem tudom észszel belátni. Azt hiszem, az említett versekben az Isten-hiány működik, az beszéltet, és persze az Isten-keresés. Én 30–32 éves koromig kórik materialista voltam. S amikor időről időre megvizsgáltam, felülvizsgáltam nézeteimet, egyre nőtt bennem a nyugtalanság: mind több s több hija támadt világról való tudásomnak – pedig tanultam, olvastam, piszkálgattam az eszemmel a dolgokat. Fizikát, kémiát, biológiát, filozófiát tanultam újra. Bolyait, Einsteint, Hegelt, az ókoriakat, mindent megvizsgáltam újból. Einstein, aki a világot a legtöbbet tudta

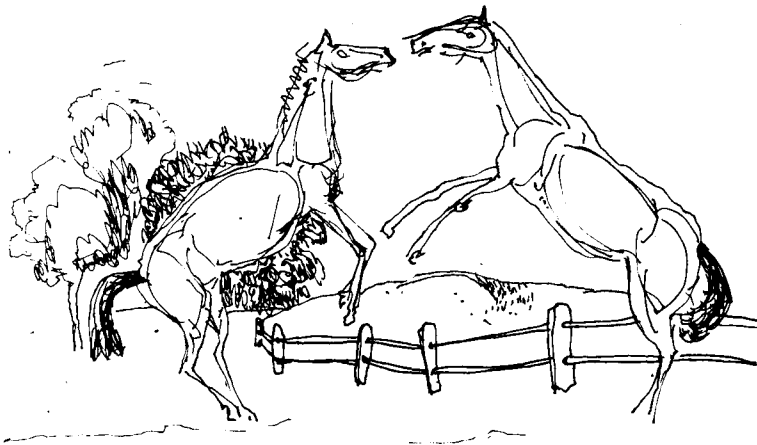
az anyagról, azt mondta: „A vallás kozmikus átélése a legerősebb és legnemesebb indítéka a természettudományos kutatásnak. Ezért annak tudata, hogy a Kifürkészhetetlen valóban létezik és a legtisztább igazság ragyogó szépségű formájában mutatkozik meg – aminek lényegéről csak halvány sejtelmek vannak –, ez a bizonyosság és sejtés képezi minden igaz vallásos érzés magvát. Az én hitem abban áll, hogy alázattal borulok le egy végtelen, magasabb rendű lény előtt, mely még olyan apró részletekben is megnyilatkozik, amelyeket gyenge és gyarló érzékszerveinkkel felfogni nem tudunk. Ez a mély, érzéstartalék meggyőződésem arról, hogy egy ilyen magasabb gondolat-erő létezik és a kifürkészhetetlen világmindenségben megnyilatkozik, képezi Istenről való elképzeléseim belső tartalmát.”

És most nyelnem kell. Mert ha elhittem az $E = mc^2$ -et, miért nem hittem el ezt is? Nem ugyanakkor a zseninek a következtetése ez is? Miért kell, kellene *in flagranti* érni az Istent?

Szabadságot képzelek és mosolygok; magamban mosolygok, mert megütköznének a lassú-lelkűek, mert hogy merek én, hogy jövök én ahhoz, hogy szabad legyek és mosolyogjak...

Lázadozik a belém zárt anyag: részévé akar lenni a kőnek és a fának, az időnek. Igaza van. Ma levágom hajamat és körmömet. Elrejttem a földre. Tavaszszal kiásom, megnézem, mire jutottak.

BÁLINT B. ANDRÁS

RATKÓ JÓZSEF

RÁKÓCZI FÖLDJÉN

Attila fiam emlékére

Nyár van. Szél kertészkedik, locsolgatja fénnel a bokrot, fűvet, erdőt. Ülök a harangodi dombon, s tűnődöm. Az erre járó azt hihetné, egyedül vagyok, holott ameddig a szemem ellát, szavak, szavak mindenütt. Csúnyácskák, szépecskék. Jól fészültek és kócosak. Nagyon öregek és gyerek arcúak. Forgolódnom kell, nézelődöm – nem fogja össze egyetlen tekintet őket. Lehetünk vagy negyvenezren, mint Petőfi parasztjai Rákoson. Csakhogy mi most nem úrjlesztésre gyűltünk egybe. Más dolgunk van, szelidebb. Ám egyelőre csak ismerkedünk. Mert nem ismerem mindőjüket.

Valamelyik gyerekkori álmomban kicsi sípot kaptam, s talán édesanyám árulta el, hogy ha megfúvom, jönnek, jönnek mindenünnen a szavak, hogy segítségemre legyenek, ha el akarom mondani a sirást, a mosoly csöndességét, anyám szempillája mögött a szomorúságot, ha meg akarom nevezni a gyíkot, a követ, a millió fűvet külön-külön, a búbos bankát s mind a többi madarat, és apám furcsa szerszámain, s jönnek, ha ki akarom mondani az igazat. Néha még olyankor is segítettek, amikor füllentettem. De az még igen kicsi koromban vala.

S hát most megint itt vannak. Csöndeskednek, hangoskodnak, játszódnak – egyelőre. Van köztük teljesen magányos, de csak egy-kettő. A többiek mind párosával, négyesével, sokadmagukkal álldogálnak, üldögélnek. Egyikük incselkedik, tótágast áll, vajon úgy megismerem-e. Hát hogyne, hiszen lábtól is, fejtől is ugyanazt jelenti:

r r

é é

t t

i i

p

p i

i p

p

i i

t t

é é

r r

– csak a köldöke került máshová.

Amodá néhányan összekapaszkodtak, s öreglegényesen fűjják a magukét:

Kaszás csillag, Vas csillag,

hát a Félkenyér csillag!

Én meg csóválom a fejem a fejemen belül. Mert régi ismerőseim ugyan, de mit kezdjek velük – nem idevalósiak, a Hortobágyról jöttek. Hát majd meglátom.

A domb alján zárt rendben, fegyelmezetten jön egy szegénylegény-csapat. azt énekelik:

A híres Rabutin Kassa városát,

Sűrűn lötteti Forgács bástyáját.

Kegyelmesürünk békülde szegény szolgáját:

Esze Tamást,

Mert nem más

Tartá meg Kassát.

Vártam őket is, nagy szükségem van rájuk. De egy kis bajom velük is lesz – nem ismerik Magyarország új határait. Honnan is ismernék, hiszen 270 évesek, s legfőbb uruk, akit szolgáltak, a nagyságos fejedelem is Kassán, vagyis hogy hivatalosan szóljak: Koscicén van eltemetve, ahogy ott írva van: „a haza szent földjében”. S erről ők, a hűségesek nem tehetnek. Igaz, én sem.

De még ne komolyodjunk el. Tegyük próbát, ismerik-e még gyerekkori játékunkat. Odaintem magamhoz az *esik* szót, s im, jönnek mögöttem négyen: *eső, dér, harmat, hó* (kocogna a *jég* is, de vele nem játszom, nem szeretem), s igyekszik két icipici szavaeska is, az *a* meg az *az*. S aztán

Részletek egy készülő könyvből

szinte népvándorlás indul. Jön a zuhog, szemerkél, szitál, pilinckézik, pillingél, csöpörög, cseperkél, hull meg a többi, megérkezik az ázik is s mögötte a heveder. Ez utóbbi kettő egy katonanótában szokott össze, olyannyira, hogy már el se igen válnak egymástól: „Esik az eső, ázik a heveder.”

Így megvidámodva talán neki is láthatnánk a munkának, a szavak meg én. Csakhogy ők még nem tudják, mi a dolgunk. Az ország alvégéről, Szabolcs-Szatmárról és Rákóczi Ferenc nagyságos fejedelem földjéről, Zemplénről kell híradással lennünk: hogyan telt, miképp telt el itt az utóbbi ezer esztendő. Nem kis dolog. Lássuk.

*Szavunk vízum nélkül jár át
országhatárokon. Körülélnék
minket a magyarok, a többiek.
Hűségükre és halálukra spe-
kulál a föld.*

Penészleken régen jártam már. Ha jól emlékszem, 1968-ban író-olvasó találkozón Végh Antallal. Irdatlan szegénységet láttunk, magára hagyott falut olyan nyomorral, amilyen csak a valószínűségben létezhet, a mesékben nem. Végh, majd Darvas József is írt erről: s az én számon is kibukott egy megrendült vers:

*Innen van legmesszebb az ég,
Rakétával sem érhető el.*

Ott láttam Magyarországon talán utolsó földkunyhóját, amelyben egy eszelős öregember lakott. Tudod-e, milyen a földkunyó? Áss egy fél sírgödört, szélesebbet a szokásosnál, gallyakból rakj sátrat föléje, sűrűt, s hányd rá a gödörből nyert földet. Ha módosabb vagy, sárral is tapaszthatod. Ajtaja vászonlepedő legyen, télen, ha van, nagykabát. Így egy méterrel a föld szintje alatt élsz. féléton a halottak és élők közt. Gyökerek kúsznak majd a szobádba, s hangyák, bogarak. Ősszel s tavasszal beköltözik a víz is – társbérlnék.

Nem mondom tovább, mert fáj.

Fáj, mert hiába hadonásztunk, Penészleken alig változott valami. A földkunyó helye már begyógyult, mert kihalt belőle az öregember. Épült egy s más a faluban, csak a lélek marad meg ósállapotában a nyomorúságnak. Isszák a denát, a novát, isszák a gyerekek is.

Mit szerethet az ember két falu között? Az utat? A földet? Az erdőt? Mind szeretnivaló, de ahhoz lassítani kell, megállni és figyelni. Mert a föld csupa nyom. A réten átment a lány, aki virágot lépik. Szolgál füvel a föld, s szűri a vizet, mint jó vincellér a bort, hogy mire magad elé tartod, tiszta legyen, iható. Korán kelsz, aranyhangon csácsognak a madarak. Hajnalban a hársfa a koncertterem, este a tópart. Keveset tudnak a békák, de azt tökéletesen. És a tücskök! Úgy képelem. ülnek a farukon és reszelnek. S hát a fűvek szólalnak-e?

Emlékszel a baktai erdőre? Madarak, bogarak világvárosa. Széle, akár az igazi metropolisoké, növényi nyomortanya. Itt is terem ebnelyvfű, csalán; borzas turbolya, nyit egy-két madárka-pillantású virág, de a szétdobált olajos flakonok, konzervdobozok, rothadó rongyok, cserepek, trachomás üvegdarabok, málló cipők közt rosszul érzik magukat, hamarabb elsárgulnak.

Kerüljünk beljebb, édesem! S vigyük magunkkal csak magunkat. Megvendégelne gombával is az erdő, de eső régen volt. Elégedjünk meg madárszóval. Cinke pityeg, rigó kérdészet, csicseget a zsesemadár. S próbáld ki egyszer: játssz nekik sípon valami dallamot, hamar eltanulják – visszaéneklük pontosan. Eleinte csak rákérdeznek, próbálgatják, majd boldogan ismételtetik, ha rájöttek, hogyan kell fújni-csücsöríteni.

Még csak szülői gondolat voltál, kisfiam, amikor nagy baj szakadt Szatmárra. Kiöntött a Szamos, a Tisza, falukat nyelt el, kilakoltatta az állatokat, tán még a madarakat is. Nézd meg jól ezt a fényképet. Itt ez az öregember, nem tudom, hogy hívják. Mindenéből kifőrgatta az árvíz. Áll lapátnyélre támaszkodva, s mintha az arcát szaladta volna meg a Tisza, házmagasságig, a lélek magasságáig. Szemében fáradtság iszapja, szomorúság üledéke. A földről visszavonul a víz, s az újból kivirul. Ennek az öregembernek az arcáról is elvonul az ár, majd mosoly is terem rajta. De nyoma sem marad a bajnak, arcon is, lelken is. A föld felejt, az ember emlékezik. Odagondolom magamat most melléje. Ülünk az ég tündöklő ág-bogai alatt, az öreg telesóhajtja az éjszakát:

– Akkor az asszonyoknak könnyebb volt. Mert rihattak. De férfi ilyen nem tehetett, legföljebb az örege. Amikor ránk szakadt a víz, megmozdult az ország. Jöttek a fiatalok, jöttek az oroszok, katonák, segíteni. Helikopterrel, kétélűekkel. Őlbe ölelték a kapaszkodó öregasszonyokat, gyerekeket, tették a rocsóba. Románok nem jöttek. Onnan csak a víz jött. Persze, volt nekik is elég bajuk. De a miénk nagyobb baj volt, mert ezt éreztük, amazt nem. Igaz, ott is a mi fajtánkat háborgatta az ár.

Hallgatunk. Hallgatózunk. Karnyújtásnyira a Tisza, szótlánul. Néha bőrét rezzegeti, mint a ló, ha csipi a pöcsik.

Illatozik a novemberi éjszaka, mint a frissen mosott lányhaj. Nem fészül ki belőle a szél virágot, hacsak krizantémot nem, a halottak virágát. Halottaimét, akik rám néznek szigorúan, teli szemmel és harag nélkül. El-elfordulok tőlük az élők kedvéért, de ilyenkor, halottak napja táján rájuk figyelek. Feleségem gyertyát gyújt, s nézi a lángját. Nem tudom, mire gondol, talán nagyanyjára, leggyakrabban őt emlegeti. En bort iszom, kortynytit a földre lötytyintve, és temetőkre gondolok – katonatemetőkre és Szatmárcsekére, tömegsírokra és elsőhalott anyámra.

Diákkoromban megnéztem minden temetőt. Kíváncsiság vitt-e a sírkövek, kopjafák közé, nem tudom. De ahol cifrán gazdag vagy elhanyagolt volt a temető, azt a falut meg nem szerettem. Mert ahol túl sokat törődnek a holtakkal, ott kevés figyelem jut az élőkre, s ahol semmit sem, ott elbitangol a lélek. Mert az élő, látva, hogy nincs emlékezet fölé a halálban, egyre bátrabb lesz rossz dolgaiban. De erről most ne szóljunk többet.

Nézzünk szét a szatmárcsekei temetőben. Ha félnél, fogd a kezemet. Bevallom, gyerekkorom óta bennem is van valami kisedes riadalom, ha temetőben járok. Mióta felnöttem, önszántamból alig is voltam, de most már barátaim közt is nézelődik a halál. Csekére viszont szívesen megyek. Nem elsősorban Kölcseyt tisztelendő, nem. Azokért a csónakos fejfákért, amelyeknek a titkát még senki meg nem fejtette. S tűnődve mondom, mert nem tudom pontosan megmagyarázni: azért is, mert ebben a temetőben még sosem éreztem meg a mulandóság jelenlétét, szomorúság és szorongás helyett nyugalmat éreztem, s – röstellem mondani is – örömet. Örömet – mi fölött is? Afölött, hogy itt sikerült fába, formába fogalmazni az ember-időt, az életet.

Guggoltam már ezeréves sír mellett – Rakamaz határában, ahonnan egy gép-kifordította sírból előkerült a geszterédi aranszablya párja. Néztem megrendülten a föld-ette csontokat, s csodálkoztam, hogy régész-barátom, Dr. Németh Péter s a többiek is csupán szakmai érdeklődéssel tisztogatják, fényképezik, ahogy ők mondják, a lelet-együttést.

Kérdeztem is később Pétert:

– Mondd, te sose rendülsz meg, ha temetőket társz föl?

– De. Egyszer egy avarkori sírban egy fiatal nő medencecsontjai közt pici koponyát s icipici csontokat leltem.

Később, jóval később verse tolakodott volna ez a kép, de elhessegettem. Írtam inkább így:

Péter, ki nyirkos lókoponyából

s csontból a múltat megjósolja... s aztán ezt is abbahagytam, félretettem.

Térjünk vissza Szatmárcsekére. 1977-ben védetté nyilvánították a temetőt. Azóta kidobáltak minden korhadt csónakos fejfát, újjakkal pótolták; s most rend van a temetőben, katonás. S búsulhatunk azon, hogy a hivatalos jóakarát tönkretette ezt a világon egyedülálló sírkertet. Mert ki látott már olyan temetőt, amelyben első ránézésre ne látszanék az idő múlása? Ahol minden fejfa egyenes, friss? A több száz éves kidőlt-bedőlt fejtől való fák éppúgy hozzátartoztak ehhez a temetőhöz, mint a minapi újak, amelyeken még olvashatók a szállaks betűk. Bosszúsán lép ki az

ember a kapun, mérgesen. Mintha megint kisémmizték volna valamiből, valami jussából. A világ errefelé – úgy látszik – így megyen. A csekeiek is háborognak, remélem. Ám majd belenyugszanak, megszokják – vélheti a hivatal. Megszokjuk? Haragszom erre az ígére. Azt hiszem, ez a magyarok történelmi létigéje.

Temetni itt is úgy szoktak, mint másutt. Sírva. Erről tehát ne beszéljünk. Csak azt jegyezd meg: Nem a halál a baj, hanem a megözvegyült munka.

Amikor a gyász már mind elszivárog a szemréseken, akkor a dolgok mennybe mennek. Nem lélek emeli őket, hanem asszonytenyer, ami maga is dolog. Fölszáll a szilke, a súlyok, a mángorló, a szegények perpetuum mobilé-je: a rokka, s menetelnek a himnemű tárgyak is: a lószerszám, a kálomista kalapács, kardfényű kapanyél, butykos, öregbögre. Azon a napon kezdték ők is az öröklétet, amelyen a gazdájuk. Tagjaikból az erő elillant, kihűltek, megmárványosodtak; nyúlna az élő hozzájuk, de nem engedelmeskednek.

Hiszi a divat kincsnek most már. Írhatjuk a padlásajtó fölé félkörben: FELTÁMADUNK. Azaz: *ők* feltámadnak. S nem is akárhogy. Kik előző életükben megszokták a kemény szolgálatot, a munkát, lesznek dologtalan szobadiszekké, illegnek, csillognak. Lám: ahogyan írva van.

BALI BRIGITTA VERSEI

stáció

ablak
függöny
keletkezőben szélvihar
ablakkereszt
valaki
odalép

eláll

Megfenyített

*megfenyített arcaim
nyomába jár a bánat
szikra nevetés néhanap
pernye közönnyé fárad*

*az ürességet mint a kés
hasítom csorba daccal
üvölt akit a félelem
nem győz már panasszal*

*reszketek hült vackomon
beteg állat az ólban
lehunyt szemem a sötétől
éppen eleget óvtam*

*nyakát szegi a hajnal is
ha szárnyasan értem ível
hosszú lesz az éjszaka
csillagok nélküli szívvel*

Égnek sem tetsző

*Nem május idilli zöldséskert
lebegnek a szélesvállú tájon,
s az iszap-mooskolta almafákon
sem tart már a harsogó tavaszi*

*felvonulás. Elszakadt villanyhuzal,
abortált vetés, kovászoló sár;
vizostor hajtotta szomjúzó nyáj
kolompol itt riadt hangjaival.*

*A házcsonkokkal tarkított tenger
csöpp ararátján egy paraszt matat.
Kutat tán követ, vályogdarabokat*

*halommá-mosott otthona táján.
Lángol, pusztul e biblikus ember
égnek sem tetsző, sziget oltárán.*

Ha a Mester

*Ha a Mester
hajlékomban
megjelenne*

*kilenc kufárt
ostorával
elkergetne*

*Vánkosomra
fehértollú
kócsag szállna*

*medve-álmom
fuvolázva
elkószálna*

Reményem íves magassága

*Titkoknak titka
csönd-kupolában zengő
fény milliárd
fürkésző reményem íves magassága
parázsló
édeni égbolt
ébrezz
ölelj magadhoz
tágölű térbe
türelmed tornyával kérdezz
üzenetek tejútrendszerek
arcomon
patyolat fátyol
térdelek palotád alatt*

BALASSA PÉTER

EGY LÉLEK TOPOGRÁFIÁJA

Kerényi Grácia művei

*Amikor az emberi dolgok
nem férnek szavakba,
meghasad a beszéd.*

Gombrowicz

Kerényi Grácia egyik utazási naplójában idézi a mottóul választott mondatot. „Véges és vég nélküli történetek”-et (az *Utazások Könyve* egyik fejezetcíme ez) mesél, szüntelenül, mégis szaggatottan, kétségbeesett derűvel. E történetek *elmondása* maga a feladat, bizonyos értelmében nyelvi-emberi kereszt, nem pusztán e históriák anyaga. Épp azért kereszt, mely elől Kerényi Gráciának nem adatott meg kitérnie, mivel históriái alapjában elmondhatatlanok, leírhatatlanok. Nem a történetmondó vétkéből, de századunk botrányai miatt. Kerényi Grácia történetei valójában *nem* történetek, „esetek”, „sztorik”, hanem képzeletünket meghaladó, egész lényünket sújtó terhek. Nem lett volna szabad, hogy legyenek. Ezért az író *fölveszi a groteszk mesélő álarcát*, hol egészen remek intuícióval, hol pedig éppen a feladat elvi megoldhatatlansága miatt nem tökéletesen. Ez az álarc: az elviselés maszkja.

Archaikus népek mítoszaiban, szertartásaiban, meséiben az elmondandó, földidézendő, eljátszandó esemény elemei gyakran elfedik a történés eredeti tartalmát, jelentését. S éppen azért a rituális játék, illetve valamely esemény mesés földidézése, mert a tényleges mélytartalommal csak így, mintegy elfedve-elfeledve lehet – és szabad – szembenézni. Archaikus szertartások résztvevői sokszor nem tudták *már*, valójában mit is játszanak. Ha a mitikus vagy mesei anyag igazi, csupasz tartalmával (például az emberáldozattal) találkozna a rítus résztvevője, a közösség, akkor talán belepusztulna, és ily módon éppen a szertartásnak az adott kollektívát fenntartó funkciója szűnne meg. Így hát fedezni és fedni, mesélni és ritualizálni kell, sőt: feledtetni. *A megformálás így váltik fölvertézéssé* is. Tabunak és feltörésének paradox együttállása, parancsa ez.

Mintha Kerényi Grácia írásainak – ezúttal az aláhulló kegyelem adományaképpen – erre az archaikus gesztusra való önkéntelen emlékezés adná az erejét, izgalmát és olykor fogyatékoságát. Hogy az ímént éppen ezzel a példával éltünk, nem véletlen, mivel költeményei, prózaversei, miniatűrjei, paródiái, vallomásai és úti beszámolóí, tehát egész szellemi habitusa önként kínálják ezt a példát. Elsősorban a klasszika-filológiai környezet, indíttatás, így az apa, *Kerényi Károly* nagyszerű, közel-távoli alakja, továbbá saját hellénista és polonista gyakorlata. Görögös-latinos műveltsége arra döbent rá a késői kor emberét, mindazokat, akik mit sem tudhatnak a régi értelemben vett szolid, klasszikus műveltségről, hogy ez az alapozás a műveltség fogalmával egyértelmű, legalábbis Európában. A görögös-latinos műveltség nem pusztán tudásanyagot jelent, így tömeges eltűnése sem csak műveltségünk „szerkezetváltása”, hanem világlátás, magatartás, oly dolgok reflexszerű tudása, melyek igenis akadályai lehetnek bizonyos tetteknek, illetve biztosítékaik bizonyos tettek el nem követésének. Kerényi Grácia számtalan mitológiai, klasszika-filológiai utalása tehát nem szervesen műveltségfigtetés, hanem valami elvehetetlen, elrabolhatatlant jelez: az örökké alkalmazható, „felhozható” gyakorlati példaanyag, a görögös és a latinitás *etikai* erejét. Könyvei kiművelt, megművelt, és sehol sem szervesen hagyott kultúra-fenntartó szövegek is. Ebből a szempontból meglepően egységes teljesítményül állunk szemben. miközben a tematika, a műfajok alkalmazása, a hangvétel, és a formai megoldások tekintetében éppen a sokféleség, a már-már túlcorduló gazdagság jellemzi oeuvre-jét.

Első kötete, az *Azonosulások*, verseket tartalmaz, két nagyobb egységbe – Új versek, Régi versek – rendezve. A hangvétel, a költészeti attitűd a hagyományos lírafelfogást tükrözi: az én, a személyiség versekben tárgyiasuló önteremtési, önreflektáló folyamatának vagyunk tanúi. A szó régi és legjobb értelmében személyes líra ez, az álarc, a játékos stilizáció számos leleményével

gazdagítva. Kerényi Grácia tudatosan alkalmazza, hasznosítja azt az igényesen vállalt költészeti hagyománysort, amelyet kötetében is említ: „a magyar mestereken kívül azoktól tanultam a legtöbbet, akiket fordítottam: a görög dráma és idillköltészet, vagy az óind költészet plasztikus fogalomrendszere éppúgy hatott rám, mint a kortárs lengyelek erősen intellektualizált költészete. Nemzedékemmel együtt avodom a költészet aktuális problémáival: vajon lehet-e, kell-e, érdeemes-e még verset írni?” Adorno híres, véleményünk szerint megalapozott, ám eltűzött kérdésére rimel tehát: „Lehet-e még verset írni Auschwitz után?” Kerényi Grácia kötete – különben az egész e századvégi líra termése is ezt mutatja – arról győz meg, hogy az újfajta személyesség, a *lira nova* éppen a személyiség végső, vesztőhely-közeli állapotából született-születhetett újra. Költészete: *menekítés, de nem menekülés*. Így válik minden önéletrajzi ihletésű, közvetlen élményre tapadó sora egy teljes fájdalommal tovább égő *világseb* kifejezésévé. A „legtitkosabb”, legközvetlenebb szerelmes helyzetdala vagy sóvárgó éneke is a megfosztottság és a kifosztottság irracionális-egzisztenciális világállapotára utal. Hogy mindez sikerülhet, abban a már említett maszkos, játékos stilizációs *erőnek*, energikus hangzásnak jelentős szerep jutott. Azt talán nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy esetében a versforma-használatnak, a változatos képletek egész arzenáljának könnyed és biztos kezű alkalmazása: egyenletes. Úgy érezzük azonban, hogy ez a verskötet inkább csak előjátéka és bevezetője a valódi írói működésnek, az önportré, a topográfia első körvonalait rajzolja meg. Az *Azonosulások* nélkül a későbbi művek nem, vagy nem így léteznének, nem ennyire verstől átitatott volna Kerényi prózája.

Topográfia című kötete finoman elrendezett műfaji sokféleségével folytatja a verskötet egyik lehetőségét. Élén három költemény áll, ezeket *Versnovellák*, *Kisprózák* elnevezésű, önéletrajzi jellegű, illetve közéleti és művészetkritikai kisesszék követik. A könyvet három interjú zárja, kető Jerzy Andrzejewskivel, egy pedig édesapjával; végül az epilógus, egy görögországi útinaplóféle. Föltűnő, hogy ez a kötet a magyar irodalomban ritkább nyelvhasználat szép lehetőségeit villantja fel, az élőbeszédszerű prózáét, mely egyúttal szolidan ritmizált is a legtöbb helyen. Ehhez az eljáráshoz, amelyet a kritikus igencsak eredetinek és Kerényi kortársai között ritkának tart, szinte önkéntelenül járul a szokatlan és az életmű egységét építő jelző-, szókép-, hasonlat-, és szóösszetétel-használat. Sajátos, lírai indítású belső élő beszéd ez, amelyet az író magának megalkotott. A *Versnovellák* legmarkánsabb darabjai arról győznek meg, hogy túl lehet tekinteni e nyelvhasználat esetenként mesterkelt vagy túlírt jellegén. Az én, a személyiség kifosztott-megrabolt helyzetéből adódik talán, hogy dialógus-keresése, a másikkal való beszéd állandó vágya néhol éppen a személyiséget, az egyes szám elsőt hangolja erősebbre. Mindezzel együtt és ellenére ez a könyv valóban topográfia, egy lélek teljes helyrajza, gazdag *vallomás*, újfajta próziformában.

A Topográfia szerves folytatása a *Csupa boldogság* című kötet, mely a *Regényminiatűrök*, *kisprózák*, *stilusparódiák* alcímet viseli. Az egyes darabok között jó néhány valódi, megírandó regény anyaga bujkál, és csak sajnálhatjuk, hogy Kerényi Grácia eddig nem vállalkozott nagyobb lélegzetű epikára. Éppen az a megkezdett stílárís újítás, élőbeszédszerű vallomásosság lehetne az alapja regényeinek, amiről már beszéltünk. *Zenélő próza ez is*, olyan remeklésekkel, mint a stilizált felnőtt-mesék (*Kék-papucs és kék-mackó, avagy Mefisztó úr megkísértetése: levélke-regényke*, illetve *Ezeregybédután*), a különböző megszólítottaknak címzett stilizált levelek és élethelyzet-miniatűrök. E kötet általános sajátossága, hogy éretten bomlik ki benne Kerényi Grácia tragikus küzdelme az élet-gonosszal, ama Leviathán-kígyóval, amely (aki) minduntalan „begyűrűzik” tiszta és leányosan csodálkozásra termett életébe. Ez a motívum-rendszer már a *Topográfia*-ban is erőteljes volt, de itt válik igazán jelenidejűvé, itt szűnik meg a „kígyó” múlt idejű alakváltozata: a 1944–45-ös megaláztatássorozat. A *Csupa boldogság* már címében is keserű, csaknem démoni utalás egy emberélet kiapadhatatlan szenvedéseire, és így kísértőivel, kísérteteivel „értetlenül”, belenyugásra képtelenül küzd tovább; oly emberi, oly ismert harc ez! *Az elfogadás* kegyelme csak helyenként felfénylő ígéret még. Ez a belső béke mint jövő, nyitottá, várakozástelivé teszi Kerényi Grácia eddigi munkásságát.

A kulcsmű természetesen a méltán nagy sikert aratott *Utazások Könyve*. Az író életének három nagy toposza őlt benne testet: a láger, Lengyelország és Hellász. Számunkra különösen a láger-beszámoló hatott a döbbenet erejével, éppen azért, mert meghagyta a friss, 1945–46-os szöveg fogalmazási sutaságait és ösztönös pontosságát, rémítő őszinteségét, sőt naivitását. A naivi-

tás itt is, mint a művészetben oly sokszor, a legnagyobb erények közé tartozik, feltéve őrzendő „belső hallás” és paradox módon: *tudás*. A húszéves leány a végső dolgokról is tud már, de *nem* vonja le belőlük a végső konzekvenciákat. Auschwitz és Ravensbrück sötét varázslata csakis így törhet meg: a tények regisztrálása, a „vakációs izgalom” *nem* az áldozat világ feletti végítélete. Ez az ítélet ugyanis nem emberi művelet, hanem valaki Másé. Ennek a Másnak a hite és tudása üti ki nyugodt szívvel az „utazó” kezéből az ítélet fegyverét. Még akkor, még most sem lehet *teljesen* az ember feladata az ítélet, mivel mindenki bűnössé és bűnhődővé vált. Ez a tény egyébként az egész antifasiszta irodalom rejtélyes problematikusságának egyik lehetséges kulcsa. Erről győző meg ezúttal az *Utazások Könyve* is. (Hangsúlyozandó, hogy nem az irodalom, nem az érték és nem az emberség dolgáról, hanem egyfajta metafizikai elégtelenségről és megoldhatatlanságról van szó.) Mivel áldozat és bűnös, ellenálló és fejelentő, felszabadító és eltipró *egyaránt* nem vonhatta ki magát (persze ellentetes, és egészen különböző etikai vagy etikum alatti szinteken!) a meg- és feloldhatatlan erkölcsi helyzetek kényszere és nyomása alól. Az antifasiszta irodalom mélyeségs belső problémája megítélésünk szerint az, hogy arról, ami történt *per definitionem* lehetetlen beszélni, tehát irodalmi *formát* létrehozni belőle, ugyanakkor az antifasiszta irodalomnak mégiscsak ez a lehetetlenség a tárgya. Tárgynak és formának a művészet eddigi történelmében szinte ismeretlen mértékű feszültsége ez. Ha bármily nagy antifasiszta művet olvasunk is, legtöbbször a következő alapképletet rajzolhatjuk föl: valaki, pusztán azáltal, hogy megszólal és beszél „arról”, akaratlanul is feljogosítva érzi magát arra, hogy kivonja magát a botrány egyetemessége alól, és mintegy „tisztán” mondjon el egy vagy több történetet. És a legfőbb probléma számunkra éppen a történet. Mert itt történések estek, amelyek azonban semmilyen formába nem illenek bele, nem lekereshetőek, tehát elvileg nem történések: ami „történt”, az tulajdonképpen a történelem megszűnése. A történetben van valami tagolt, kerek vagy íves, tehát megnyugtató, esetleg elaltató (legyen a témája akár a legszörnyűbb), és ha mindebből történet lesz egyszer, akkor később már mítosz, „háborús kaland”, mesélőnivaló. Kalandok, melyeknek szereplői, sőt hősei voltak. Holott akkor és ott minden pusztán megesett – az esetekkel és az elve-szejtőkkel egyaránt. A személyiség tökéletes, egyetemes passzívuma, valóságos elhalása következett be, én-vesztés, én-apály: Auschwitz – *egy bizonyos ördögi értelemben* – sikeres volt. Ezzel az örödögi ténnyel pedig *muszáj* szembenézni, egy műalkotásban viszont legföljebb utalni lehet „erre az egészre”. Valóban megírni, „megformálni” lehetetlen, sőt nem szabad.

Nem hisszük ugyan, hogy Adornónak igaza lett volna, miszerint Auschwitz után nem lehet többé verset írni, abban azonban bizonyosak vagyunk, hogy *azt* megírni, megverselni, elbeszélni stb. lehetetlen. Tabu alatt kellene állnia, ám szótlánul, meg nem nevezve minden igaz műnek róla kell „szólnia” (mint ahogy minden igaz mű esetében ez történik). Kimondatlanul-kimondhatatlanul tartalmaznia kell. Mert „ez” túl van már a mementó megbékítő gesztusának lehetőségén, túl a „visszanyert humanizmuson”. Úgy véljük, hogy az antifasiszta irodalom akkor áll ellen a feledésnek-feledtetésnek, ha *valamilyen* módon *súlyal hallgat*, és éppen akkor „tompít”, ha beszél.

Kerényi Grácia lágernaplójának számunkra éppen az adja a jelentőségét, hogy mindazt megteszi-elmondja-megírja, amit iménti fejtegetésünk szerint „nem volna szabad”. Az 1945–46-os szöveg szerzője egyszerűen nem tudja, „mit művel”. Mert őnála nemhogy kalanddá válik, hanem vakációvá, sőt *szünidővé*. Gondoljuk meg: *egy cserfes kislány, az aranyszínű mackójával, az Ap-pelen!* A szünidő jelentésváltozáson megy át e könyvben: *létszünet*. De erről az átváltozásról az akkori Kerényi Grácia mit sem tud, hanem szinte elpletykálkodik nekünk a lágert. Kibeszéli. Már önmagában véve ez is pokoli: *lágérélmények*. Oly dolgok, amiket „átéltek”. De *átélni* én-vesztett állapotban: lehetetlen. Átélni csak az tud, aki szélsőségesen „voluntarista” tud maradni: minden, ami vele megesik – „annál rosszabb a tényekre nézve”. Ehhez azonban irracionális *vagy* transzcendens erőre van szükség. Ez nem lehet adott, csakis kapott. Ilyen kapott erő az, amit ez a gyereklány – nevéhez méltó *gráciával* – megőriz anélkül, hogy tudná, mi is történik vele. A „lág-ger-utazás” szövege azért nem sorolható be az antifasiszta irodalom említett típusaiba, mert épenséggel túlteljesíti mindazt, amit az imént tabu alá helyeztünk: szókimondásával, teljesen gyanútlan (az igazi antifasiszta műalkotás ugyanis *per definitionem* nem lehet gyanútlan!) látásmódjával és természetes hangvételével lemond az intellektuális ellenállás fegyveréről, és „tudatlanul” jut el az egyedül lehetséges rezisztenciához: *a szív ellenállásához*. Egy gyanútlan szív beszél e mű

lapjain, és ily módon, „balgaként” felülkerekedik mindazon, ami megírhatatlan. Ezt az utazási naplót tehát semmiképpen sem lehet „irodalmi műnek” olvasni a szó klasszicizáló-eufémisztikus értelmében, ám nem lehet dokumentumként sem. Lehet, hogy Kerényi Grácia nem tudja, de ez a szövege *óhatatlanul gyermeki imának olvasandó*. Olyan mély, keresztény „triumphusnak”, amilyen győzelmet csak gyermekek képesek véghezvinni.

Szigligeti balázsolás

*Szent Balázs, segíts meg,
segítsd a falut.
Állítsd meg az úton,
mert vesztebe fut.*

*Nyakló nélkül issza
hegyei borát:
segítsd, hogy ne irtsa
így a gégerák.*

*Segítsd, ne nyiszálja
torkát a dohány,
álljon meg a dombok
enyhe hajlatán.*

*Ne a kocsmá hívja,
hanem a harang,
emelje fejét fel:
embersége – rang.*

*Mikor a jégpáncél
hasad a tavon,
gyertyáid öleljék
áldásod-adón*

*torkát a kicsiknek,
kikben él a hit,
s oszlassák a vének
kétkedéseit.*

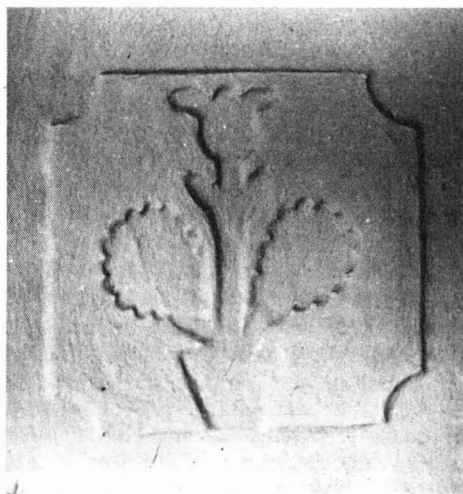
*Televíziók és
motorok között
ne legyen a lélek
fénye üldözött.*

*Szent Balázs, segíts, hisz
hozzád küld Babits,
s bár így dőlt a sirba
Kosztolányi is:*

*segítsd meg falunkat,
ne irtsa a rák,
s áldó fényeid közt
szeresse magát!*

Szigliget, 1982. február 7.

KERÉNYI GRÁCIA

ÉVA

Írta KERÉNYI GRÁCIA

Váratlanul érkezett haza Éva, 1942. július tizedikén. És nem volt ott Zsuzsi, hogy odarohanhasson hozzá, elmondhassa, elsírhassa neki. Csanádék júliusban a Galyatetőn nyaraltak, augusztus elsején töltenek csak néhány napot Pesten, Kenese előtt. Levélben megírhatja, igaz, de legföljebb a tényeket. Ha beszélgetnek, Zsuzsi azt is megérti, amit Éva nem mond ki, nem mond el. A hallgatását. És ha Zsuzsi sírva fakad, ha Zsuzsi fakad sírva, akkor ő már nem. Ha Zsuzsi megsíratja barátnöje megaláztatását, akkor ő, Éva, talán kacagni is képes lesz. Saját magán, tragikomikus helyzetén. Ő, Éva, az erkölcstelen, a szemérmetlen!

Mert ez volt az indok, vagy ürügy: erkölcstelenség, szemérmatlenség. Amiért kidobták, hazaküldték félidőben, a *pirospöttyös kisasszonyok* közül. Vagyis az Egyetemi Hallgatók Önkéntes Munkaszolgálatából. Kalotaszegről. Fegyelmi úton, szégyenszemre.

Olyan lelkesen indult el! Gyönyörű dolog önként szolgálni, segíteni a falu népének, a szegény, sokat szenvedett erdélyi magyaroknak. Zsuzsi nem beszélte le, bár őt nem engedte el az apja: Csanád professzornak megvolt a maga rossz véleménye az ilyen leventelány-féle, turulmadaras szervezetekről. Zsuzsi tudta, hogy Évának szüksége van a közösségbe tartozás illúziójára. Mert hiába missziós titkár meg önképzőköri alelnök, hiába segít sugással, órák előtti magyarázattal mindenkinek, aki megkeresi: mindig egy kicsit kirekesztettnek érzi magát. Az el-elboruló hangulataival, félszeg komolyságával a vidáman hülyülő osztálytársak között.

Erre a munkaszolgálatra vagy tíz-tizenkét hetedik bés jelentkezett, a baráti körből Berci, Marci és Nóra. Nóra az utóbbi időben barátkozott össze Zsuzsival, kiderült, hogy fő-matematikus léte nagy versbolond, rajong Dsidáért és Kosztolányiért, s a gúnyos felszín alatt csaknem olyan értelmes természetű, mint ők. Hátha Évához is közelebb kerül most?

És esakugyan, együtt állnak a vonat peronján, együtt nézik a Királyhágón. Éva leküzdí belső ellenkezését, s hülyéskedni próbál, mint a többiek: kinyújtott ujjal mutatnak a piros-ló égaljára, a pitymalatra. „Pity-pity-pity” – pityegik kórusban.

Éva beöltözik a pirospöttyös, fehér ingvállas, zöldkötényes egyenruhába, tábori ágyon alszik a „pajtáságban”, vagyis tizenharcad magával egy tanteremben, hajnalban kel, sorakozik, munkába megy, énekel, tornászik, nemzetvédelmi előadást hallgat. . . . mindent elvégez, amit önként vállalt, lelkesen hasonulni vágyón.

Talán azért engedte el az anyja, mert ő is arra gondolt: hadd hasonuljon a lánya. Elemista korában beteg volt a szűzével, de azóta, hála Istennek, nincs az egészségére panasz; s a házi munkát, a jószág ellátását már a mátrai nyaralások során megtanulta.

Éva „családja”, ahova eljárt dolgozni, eléggé szűkösen élt; a határban nem szorultak segítség-re, kis földjükön elvégzett mindent a gazda meg a felesége, – a legnagyobb lányuk, Kati pedig otthon takarított és főzött. Így Évára jószerivel csak a két kicsi gondozása maradt; megmosdat-ta, megfésülte őket reggel, azután tanult velük, hol a tízéves Erzsit kérdezgette, hol meg a hétéves Ilust tanítgatta a betűvetés mesteriségére. Ez a foglalatossága eléggé reménytelennek látszott: Iluska, ha le is írta nagy nehezen a *b*, *a* és *b* betűt egymás mellé, képtelen volt egybeolvasni, hogy *bab* kerekedjék belőle. Éva nagy türelemmel üldögélt mellette, s közben pihenésképp olykor-olykor Katit hallgatta, mit mesél a falubeliéről, vagy iparkodott ellesni, hogyan rakja be a szoknyáját, nedvesen, a sima deszkán. A faluban minden család egyformán nevezte el a lányait: mindenütt Kati volt az első, Erzsí a második, azután, ha még több jött, Ilus következett, meg Annus.

Keddenként es esütőtörökönként „zárt”: szombaton „nyílt” táború volt: Éva végignézte a többiekkel együtt az előadott hazafias jeleneteket, énekelte velük az újonnan tanult népdalokat, meg a noták vagy indulók dallamára szövegezett munkaszolgálatos indulókat:

Részlet a szerző *Szép emlékek, jöjjetek* című ifjúsági regényéből.

*... dalol a lelkes kis csapat, kis csapat,
szívünk örömtől úgy dagad, úgy dagad,
civil, ha tudnád, amit én, amit én,
rögtön munkaszolgálatos lennél!*

– és akkor, ott a tábortüznél, nem tudta még, hogy másfajta, sokkal kegyetlenebb munkaszolgálatok is vannak a hazában és a hazán kívül, magyar állampolgárok – alsóbbrendűnek bélyegzett magyar állampolgárok – számára. Alávetette magát a vállalt fegyelemnek, és csak annyit panaszkodott, amennyit a többiek, akár a koszt egyhangúságára, akár az áldatlan tisztálkodási viszonyokra: mert reggelenként negyven lánynak nyolc lavórban kellett húsz perc alatt megmosakodnia. A tizenhét éves Éva még fontosnak tartotta a mosakodást, nem úgy, mint a tizenkilenc éves: két év múlva, egy egészen másmilyen táborban, Auschwitzban, bizony esze ágában sem volt hajnali négy előtt fölkelni, hogy ne kelljen később több száz társnőjével együtt túlekednie az elérhetetlen csap felé.

Évát akkor, Kalotaszegen, nem érdekelte különösképpen, miféle parancsnokságnak veti alá magát; őt az emberek érdekelték, akiket megismert, a falu népe, a nyelv és a táj, a bánffyhungyadi templom és kincses Kolozsvár. . .

Bár épp Kolozsvárott határozottan gyanút fogott. Felejthetetlenül rémséges kirándulás volt az, egy napsugaras júliusi vasárnapon. Hajnali nagy gyaloglással kezdődött, a vonat lekésésével folytatódott; majd több óras várakozás után sikerült, az egyik pirospöttyös lány ezredes édesapja jóvoltából, bonyolult telefonálásokkal elintézni, hogy ne kelljen félíg várniok, felszállhassanak egy szénszállító tehervonatra. A szén tetején ülve robogtak be Kolozsvárra, ki barnára, ki rákvörösrre sülve a forró napon; de a legborzalmasabb csak ezután következett.

Végre láthatták Kolozsvárt: láthatták, de nem nézhették meg. Nem nézhették meg a várost, a templomot, a házakat, az utcákat, a házsongárdi temetőt. . . nem nézhettek meg semmit, mert meneteltek. Csak annyit láttak, amennyi épp a szemük látószögébe esett.

Meneteltek, masíroztak, demonstráltak: pirospöttyös ruhába öltözött lányok, zárt sorokban, menetoszlopokban, élükön tisztí beosztású amazonokkal és zászlókkal, hatkilométeres sebességgel, föl és alá Kolozsvár utcáin. Vonultak, mutogatták magukat, és teli torokból énekelték:

*Isten velünk, ki ellenünk,
ha kell, egy szálíg elveszünk,
a zászlót mégse hagyjuk el.
Turulmadár, ne szállj tovább,
nem szállhatsz el, nem, nem, soha,
e földön élni-halni kell. . .*

Éva később erre is gyakran visszaemlékezett. Amikor a börtönben SS-őreivel vitatkozott, térítette őket. „Nem vagyunk mi istentelenek” – mondta Hansi, és az övcsatjára mutatott. Felírata, akár egy istenkáromlás: *Gott mit uns*.

A kolozsvári kirándulást követő héten csapott le Évára derült égből a mennykő. Maga sem vette észre, mikor köyette el azt a szörnyű bünt, amiért bűnhődnie kellett. De már nem bírta, hogy sose tud reggel megmosdani, azért este próbálkozott, az iskolaudvaron. Eszébe se jutott, hogy a deszkapalánkon be is kukucsálhat valaki, mert minek? Az sem jutott eszébe, hogy a biciklilámpa fényében, amivel világított magának, derékig levetkőzve, egy lavór víz fölé hajolva, egy fa alatt – mások is láthatják, nézhetik.

Hogy látták-e, nézték-e csakugyan, azt soha nem fogja megtudni. A vád így hangzott, amit harmadnap a fejére olvastak: a falusiak a kerítés résein át meglesték, látták félmeztelenül. Micsoda szemérmertlenség!

Külön bizottság szállt ki Pestről, a parancsnokságról. Megjelent a „kegyelemként” emlegetett Kegyelmes Úr, vagyis a Tábornok meg a helyettese, egy gömbölyded hölgy, akit „félkegyelemnek” csúfoltak a lányok. Ez a „félkegyelem” tartotta nekik háromszor egy héten a nemzetvédelmi előadást. És számon tartotta azt is, hogy Éva – állítólag – nevetgélt. *Nemzetvédelmi* előadás alatt!

Később úgy magyarázták a dolgot – a lányok a táborvezetőtől, innen-onnan hallották –, hogy bűnbakot kerestek. Mert nem úgy mentek a dolgok a táborban, ahogy kellett volna. Ilyenkor rendet kell teremteni, vagyis: valakit ki kell rúgni. Ez a valaki ezúttal Éva volt. Talán azért is, mert megtudhatták az illetékesek, hogy van egy kis bibi az egyik nagymamája körül.

Éva bögve hallgatta végig az ítéletet, majd összecsomagolt. Családját Bercire bízta, s azután vonatra ült. Július tizedikén érkezett haza.

Másnap váratlan levelet kapott Herminkétől, Mátrakeresztesről: Laci tanító urat behívták katonának.

„Most már tudom, miért ajánljam fel” – gondolta Éva. És leült, hogy megírja Zsuzsinak. A tényeket, tőmondatokban.

K
Ö
N
Y
V
J
E
L
Z
Ó

PÓK LAJOS: Kafka világa. A prágai német-zsidó hivatalnok élete és műve: ellentmondás és egység. Ellentmondás önmagában az, hogy a munkásbiztosító intézet jogász üres óráiban novellákat és regényeket ír; méghozzá olyanokat, amelyek mikrometszetekben ábrázolják az egyre irracionálisabbá torzuló polgári világot s a benne vergődő ember zűravarát. S az egység: a forma és a tartalom ötvözete, az a puritán írói eszköztrendszer és már-már sejtelmes szerkesztési mód, amellyel az önmagát elveszettnek tudó egyén szorongása kifejezést nyer.

Az *Írók világa* sorozatban megjelent monográfia szerzője szerencsére nem elégszik meg azzal, hogy pusztán Franz Kafkáról írjon. Bemutatja családi környezetét, eszmélkedését, a karkai „lidércnyomás” személyi és társadalmi okait, a korabeli Prága művész- és polgárvilágát, a gettó mindennapjait; sort kerít valamennyi apró részlet bemutatására, amely az írói szándék és megvalósulás megértéséhez szükséges. A Monarchia végnapjairól, Max Brod, Franz Werfel, Egon Erwin Kisch vagy Jaroslav Hašek munkáiról, a német és cseh nyelvű prágai lakosság elkülönüléséről sok mindent tudunk; Pók Lajos árnyaltan foglalja össze ismereteinket s a szemünk láttára bontja ki, miért Bohémia fővárosában s miért épp Kafka művében születik meg a rádöbbenés, hogy talán megszületnünk sem volt érdemes... Naplójegyzeteiben, leveleiben Kafka azt is megkérdőjelezi, egyáltalán szabad-e megírnia, amit megírt; Gustav Janouchnak küldött soraiban pedig egyenesen kijelenti, hogy irkafirkáit meg kell semmisíteni. „Csak belegabalyodtam a magam tuskéjbe – teszi hozzá magyarázatképp. – Zsákkutca vagyok.” Munkái – barátjának, Max Brodnak köszönhetően – fennmaradtak, hirt hozván egy letűnt kor polgárának érzés- és gondolatvilágáról.

Pók Lajos időrendi sorrendben tárgyalja Kafka írásait, de – s ez nagy érdeme –, ahol szükségesnek tartja, mindeütt bőven idéz Naplójából és leveleiből. Saját fordításban – ugyanis könyve írásakor még nem jelent meg magyarul Kafka személyes feljegyzéseinek gyűjteménye. Az író életének mégoly jelentéktelen mozzanatait is ismerteti, s fölfedez bizonyos közvetlen összefüggéseket a mindennapos tények és a novellák, regények egyes momentumai között.

A könyv csúcspontja *A kastély*-ről írott fejezet. Pók nem utasítja az irracionális szférájába a regényt; igaz – más marxista kritikusaival, például Roger Garaudyval vagy Ernst Fischerral ellentétben – azt sem állítja róla,

hogy realista. De igazat ad a cseh kutatóknak, akik szerint Kafka nem látomásos, misztikus író, nem kellett megsejtenie a jövőendő borzalmakat, mert „borzalmak közepette élt, és a legtöbb kortársánál érzékenyebben élte át a polgári hétköznapi gyilkos, pusztító valóságát”. Kafka írói felfogását is úgy értékeli, mint aki újrakérdés, felfedezésbenéz a valóság ördögi jelenségeivel. Ezért fontos számunkra Kafka írásművészetét; s ezért hasznos Pók Lajos monográfiája. (Európa Kiadó, 1981)

B. B. A.

ANTAL BARNABÁS: Az elsüllyedt katedrális. Mérheteretlen a ragyogás, mely a lélek és az univerzum kapcsolatában a világ transzcendens ünnepélyességét övezi; nincs „világos” és nincs „sötét”; csak ritmikus áramlás, kezdet és vég nélküli folyamat látszik: „hömpölygő teljesség”. Ez a szüntelen emelkedettség intonáló világméni *Antal Barnabás* lírájának legerősebb motíválója. Verseit olvasva létstruktúrák születésének vagyunk tanúi, de egyszerűen azoknak a pillanatoknak is, amelyekben az absztrakciókkal egyre messzebb jutó költői megnevezés elér egy pontra, ahol már minden áldozat, ahol már nincsenek többé közvetlen evidenciák, ahonnan csak éles sugarak indulhatnak egy meghatározatlan, mindenütt jelenlévő szellemi felé. Szinte tárgyközben érezzük a valóság metafizikáját! De miközben transzcendens erők vonzását hordozzuk, észre kell vennünk azt az elmosódottságban is szembeötünő jelenetet, amelyben lejátszódik az emberi személynység, a magány, az egyéni lét drámája.

Antal Barnabás nem pesszimista költő, így a magányt sem tekinti abszolút determinánssnak: „fénymagány”-ról beszél, és arról a visszatérő reményről, mely a folyton éledő harmóniákban mutatkozik meg. Verseinek alapvetően zenei ihletettségű népi matériája is ezt kívánja érzékeltetni. Bemutatkozó versgyűjteménye ezáltal igényes vállalkozás: egy érvényes hitei világ- és költészetszemlélet kifejezője – talán éppen a „tisztá esztétikum” megkísértésének szándékával, tudatosság és intuíció egyenértékű komponensekként való szerepeltetésével... Különleges, olykor bizarr képei, képkompozíciói, a szublimált nyelvi szerkezetek, mintha ezt a szándékot segítenék. (Szépirodalmi Kiadó, 1981)

De Coll Lajos

Roger Schutz, Taizé priorja

1949-ben Taizé lakói a reformáció következtében megszűnt, a protestánsoknál addig nem gyakorolt szerzetesi életformára kötelezték el magukat, cölibátussal és vagyoni közösséggel. Hetvennél több, Európa és Amerika különféle országait és keresztény vallásait képviselő emberből alakult meg a közösség. Egy idő után, Marty bíboros közbenjárására, fiatal katolikusok is csatlakozhattak hozzájuk. A prior minden évben leutazik Rómába néhány társával, hűen Taizé szabályaihoz és elsőrendű küldetéséhez: „Szenvedélyesen szeresd Krisztus Testének egységét!”

A testvérek a legkülönbözőbb területeken dolgoznak: ökumenikus és békemozgalmakban. Némelyek fizikai dolgozóként. Vannak, akik kis csoportokban a szegények közt élnek. Mások katolikus szerzetesekkel laknak együtt. Néhány testvér Recifében, Helder Camara érsekségének területén él, brazil bencések társaságában. Munkával keresik a kenyerüket. Az afrikai Rwandában is tevékenykedik egy taizéi csoport, ugyancsak bencésekkel, továbbiak Nigériában a redemptorisokkal, az Egyesült Államokban, Chicagóban a ferencesekkel. Mindenütt háromszor naponta, de gyakran éjjel is közös imára gyűlnek össze.

Dom Helder Camara így nyilatkozott egy alkalommal Roger Schutz munkásságáról: „A fiatalság hatalmas felelősséget hord vállain. Ha az ember a világot járja, a gazdag és a szegény országokban egyaránt, Nyugaton és Keleten, mindenütt követelő ifjúsággal találkozik az ember. Követelően lépnek fel minden tekintéllyel, szülőkkal, tanárokkal, lelkipásztorokkal szemben. De követelően lépnek fel saját magukkal szemben is. Ennek a fiatalágnak, amely ebben a mai világban éhes és szomjas az igazságra, sürgős szüksége van arra, hogy megértsék. Hogy megértésre találjon. igazi megértésre! A családokban, az egyházakban, az iskolákban sok szó esik a dialógusról. De milyen nehéz igazából megérteni a fiatalokat! És Roger mindannyiunknak példát tud mutatni a megértésből és a bizalomból a fiatalok iránt!”

Vegyük most sorra Roger Schutz számunkra lényeges gondolatait.

Roger Schutz elsőrendű fontosságúnak tartja a generációs kérdésekkel való foglalkozást, valamint a nem hívőkkel való találkozást és a szociális problémák megoldását. „Kerüljük el a nemzedékek elszakadását!” – hangsúlyozza. Vannak emberek, akik tulajdonképpen már fiatal koruk óta öregek. A közeli vagy távoli múlt felé fordulnak, és nem tudják elfogadni a körülöttük történő változásokat. Hány keresztény mond ki fellebbezést nem tűrő ítéletet a fiatalabbakról, s azzal siettetni a nemzedékek eltávolodását egymástól. Vagy sokan megöregszenek anélkül, hogy kapcsolatuk lenne a felnövekvő nemzedékkel: így tengődésre ítélik magukat. Pedig ahogy előrehaladunk a korban, gazdagodni gondolkozásunk, finomul ítélőképességünk. Ezért hát minél inkább kapcsolatban van az ember az örökkévalósággal, és minél inkább tudja, mi felé közeledik, annál jobban tud élni. Megöregedni tehát annyi, mint megfiatalodni annak segítségével, ami a mai fejlődésből eljut hozzánk. A nemzedékek közötti elszakadással mindenki veszít: a fiatalok nem élvezik az idősebbek emberi és lelki tapasztalatait; az idősebbek elmagányosodnak és elszigetelődnek a világtól.

A mai nemzedék két világ közt áll: az egyik olyan világ, amelyben a szülő és a történelmi hagyományok uralkodnak, a másik, amely mindebből semmit sem akar. Ennek a nemzedéknek tiltakoznia kell az ellen, hogy áldozatnak tekintsék, de merítenie kell a kötelességből, kezdeményeznie kell és össze kell kötnie a múlt gondolkodásmódját a jövőével. Vajon csak az érett korú emberek által szólhat a Szentlélek, a magunkfajta bölcsek által? Nem szólhat az Isten egyházához az új nemzedékeken keresztül is? S eljutnak-e kérdéseik lelkiismeretünk mélyére? Ez a nemzedék olykor fellebbezést nem tűrő ítéletet mond az egyháziakról. Azt gondolják, hogy a felnőttek visszaélnék biztonságukkal, intézményeik kiváltságát élvezik, s ezért visszautasítanak minden kapcsolatot velük. Megalkuvás nélküli keresztény közösséget akarnak. Irtóznak mindenféle mesterkedéstől. A fiatalság új stílust kíván, s ha nem talál, inkább elhagyja az egyházat, s oda

megy, ahol véleménye szerint egyszerűbb, tisztább emberi kapcsolatokat talál. Valamikor a skizmak fenyegettek minket. Ma a legfiatalabbak közömbössége. Mit szól hozzánk az új nemzedék? „Bizonyítsátok be életetekkel, hogy hisztek az Istenben, hogy bizalmatok őbenne van. Bizonyítsátok be, hogy eredeti frissességében élitek az evangéliumot, a szegénység szellemében, szolidaritásban mindenkiel, nem csupán vallástok »családjával!«” Mi, felnőttek, talán félünk a megújulástól, amely annál nehezebb, mivel hosszú évek megszokása és az élet kevélysége áll velem szemben. Közös élet pedig csak akkor van, ha mindenkinek egyetlen vágya: együtt építeni. Nem erőszakkal jutunk el az egységre. Senkit sem szakítunk ki egyházi vagy emberi családjából. Ez nem lenne közös alkotás. Megsértené a szeretetet, és aki sérti a szeretetet, nem építi az Isten egyházát.

„*Találkozunk azokkal, akik nem tudnak hinni!*” – Körülöttünk a nem hívők közönyös tömegei élnek. Hitünkben nem osztoznak, csupán abban hisznek, amit látnak. Hogyan vehetnének komolyan minket, ha testvéri szeretetünk nem mutatkozik meg látható tanúságtételben? Aki kibékül önmagával és embertársaival, új erőre kap. Hogy valamennyien kapcsolatot találjunk azokkal, akik nem tudnak hinni, szükség van mindennapi életünk csendes áldozatára. Miért van az, hogy a nem hívők közül sokan, a vámosokhoz és adószedőkhöz hasonlóan, „megelőznek bennünket a mennyek országában”, megnyitják előttünk a béke útját. A megbékélés emberei ők, sokkal nagyobb figyelmet szentelnek az emberi kapcsolatoknak, mint sok keresztény. Hihetjük, hogy az ilyen emberek, anélkül, hogy tudnák, hogy kifejezett hitvallásuk lenne, Krisztus hordozói, még ha nem is tudják. Nem lehet ez sok keresztény évszázados imádságának az eredménye? Hallgatnak az Istenre, bár nem ismerik őt; engedelmeskednek neki, mert eleven szeretetben élnek. Sokan vannak, akik a világosság fiai anélkül, hogy tudnák. Könnyű felismerni őket: figyelmesek embertársaik iránt, menekülnek a sötétség cselekedeteitől, mindattól, ami zavaros, ami nem tiszta.

„*Fogadjuk el az egyház intézményeit!*” – Az intézmény az a környezet, amelybe általában születésünkkel kerülünk. Néha komoly nehézséget jelent Krisztussal és az egyházzal való kapcsolatunkat illetően: mintha elviselhetetlen terhet róna ránk, mintha elfojtaná bennünk az evangéliumi frissiséget. Szükségessé válhat küzdenünk az egyházi közösség nehézkessége ellen, hogy megújítsuk, ami benne gyaroló. De ha azok, akik ezt kifejezésre juttatják, a tiltakozás álláspontjára helyezkednek, sőt még csoportokat is alakítanak és kívülről emelik fel szavukat, elszigetelik a hosszú úttól amúgy is fáradt intézményeket és akadályt gördítenek megújulásuk elé. Ha tiszteljük az egyház misztériumát, ha elismerjük tehetetlenségünket bizonyos nehézségekkel szemben, akkor képesek vagyunk arra is, hogy a megfelelő időben kérjünk, buzdítsunk, könyörögjünk. A mai világnak nem csupán eszmékre van szüksége, hanem sokkal inkább példaképekre. Egyetlen eszme sem rendelkezhet hitellel, ha nem hordozza látható valóság, különben csak üres ideológia marad. Bármilyen gyöngye legyen is a jel, értékes lesz, amint az élet valósága áll mögötte. Oly sok ok van pesszimizmusra a világban, napról napra nőnek azok a tömegek, amelyek megvannak fosztva az Isten iránti érzéktől, és Európa keresztény közösségei sok esetben önmagukba burkolóznak. A kilátás: húsz éven belül négy milliárd rosszul táplált ember él egymilliárd jól ellátottal szemben. Hatalmas hullám csap össze fölöttünk: a technikai kultúra, amely körül fogja az embert és elmeríti. Az emberiség mindezek ellenére várja az irgalmasság szellemét, mert a szeretet, amely nem emészt föl, nem szeretet. Menjünk elébe, ne meneküljünk előle! Menjünk az emberek holnapja elébe, a technika és kultúra elébe, amely telve van az emberiség előrehaladásának lehetőségével. Menjünk elébe azoknak, akik nem tudnak hinni a szegények világának: kincs van itt a számunkra. Menjünk, hogy új hitet keltsünk belülről, hogy kérjünk, könyörögjünk, buzdítsunk, hogy megmutassuk az emberek világában testvéri szeretetünk kétséget nem hagyó jelét – mondja Roger Schutz.

A keresztények közösségének problémájáról ekképp vélekedik: „Elégé tudatában vagyunk-e, hogy ha a megosztás véglegesül, egy adott pillanatban már késő lesz megállítani a széthullás folyamatát? Lerázni magunkról a gyanakvást, és így hozzájárulni a szétszakított emberek kienkesztelődéséhez: ez küzdelemmel jár, hogy mindig készek legyünk lankadatlanul újrakezdeni, tiszta szívvel, sohasem számíthatásból, egyezkedésből vagy emberi tervezettségéből. A keresztények közötti közösség láthatóvá tételére csak úgy lehet törekedni, ha egymáson »belül« vagyunk. Éppen úgy, mint ahogy az egyes ember is csak belülről változhat meg, sohasem kívülről jövő felszólításokkal. A keménység és a külső nyomás mindig zsarolásra, az emberi szabadság elleni támadásra vezetett.

Ez az egyház nevű páratlan közösség elveszíti jelentőségét, ha nem egyetemes, ökumenikus, katolikus, ha nem képes hordozni az egész emberközösség kínját és reményét. Nem a kiváltságosoknak, vagy a hit elitjének fenntartott hely ez, hanem nyitott mindannyiunknak, a föld szegényeinek.

Az egyház ma történetének egyik nagy kihívása előtt áll: Eléggé tudatában van-e, hogy az egyetemes közösség és barátság kovásának szerepét játszhatja az emberiség nagy családjában? Hogy ez a kovász áthassa az embereket, annak egyetlen előfeltétele, hogy a keresztyének kien-gesztelődése ne városson magára tovább. Máskülönben hogyan utalhatnának a ki nem engesztelődöttök a szeretet Istenére, és hogyan eszmélthetnék embertársaikat saját életükkel Istenre?"

„A katolikus egyház mindenekelőtt az eucharisztia egyháza – folytatja Schutz. – De van egy másik sajátos adománya is: képes volt kiválasztani embereket, hogy bűnbocsánatot vigyenek, feloldozzák a földön azt, ami nyomban feloldozást kap az Országban is, leemeljék az emberek válláról túl nehéz terhüket, eltöröljék a múltat, akár az előző pillanatokat is. A gyónásban megadatik, hogy a lehető legközvetlenebbül kifejezhessük, ami lelkiismeretünket nyomja.

Egyesek manapság azt hitték, úgy vesszük el az ember büntudatát, hogy bagatellizáljuk, vagy éppen tagadjuk a bűnt. De meg kell állapítanunk: az ilyen magatartás egyáltalán nem ment meg a büntudattól, inkább átjárja vele az egész embert, olyannyira, hogy eltörülhetlenné, sőt kitéphetetlenné válik. A gyónás – bármilyen ügyetlen legyen is – lényeges alkalom az evangélium friss erejének új megtapasztalására, az újjászületésre.

Ami a protestáns egyházakat illeti, az ő sajátos adományuk mindenekelőtt az, hogy az ige egyházai. A katolikus egyház is mindig kereste a Szentírásban az isteni élet forrását. De elismerik-e a katolikusok, hogy a protestantizmus legjobb tulajdonsága az volt, hogy fölfedezték Isten igéjének megragadó befolyását a személyes életre? Mindig arról van szó, hogy Istennek ezt az igéjét – nem elszigetelten véve, hanem az Írás egészébe helyezve – azonnal átvigyük a gyakorlatba.”

PALETA ÉVA

Források: Roger Schutz: *Az egység sodrában* (Max Hueber Verlag, München, 1967) – Roger Schutz: *Az egyháznak nevezett páratlan közösség* (Szolgálat, 47. sz.) – *Fêtes et Saison* (1971. április, 254. sz.) – Roger Schutz: *Étonnement d'un amour* (in Szolgálat 1980. Kisboldogasszony, 47. sz.).

SZÍNHÁZ

Nyíregyházi bemutatók

Nyíregyháza színházi hagyományai a múlt század első harmadáig nyúlnak vissza. Vándortársulatok játszottak napokig, olykor hetekig a városban, alkalmi játszóhelyeken. Később nyári színpörk müködött, végül 1894-ben felépült a színház Alpar Ignác tervei szerint. Épülete így volt a városnak, de önálló szintársulata nem, s az egy-kéthónapos szezon nemigen elégítette ki a színházkedvelő közönséget.

A színi kerületi beosztás alapján Nyíregyháza időszakos „állomás” lett, ám sajátos arculatát nem mutathatta meg, hiszen az itt szereplő társulatok már kész műsorral jöttek, a színeszék nem otthonra, csak átmeneti szállásra leltek a városban. Az elmúlt évtizedekben a debreceni színház tájéladásai elégítették ki – úgy-ahogy – a nyíregyházi színházi igényeket.

A felújított, korszerűen berendezett és felszerelt épületben 1981 őszén indult meg az igazi színházi élet. Nyíregyháza saját társulatot kapott, önálló műsortervet készíthetett, figyelembe véve a helyi lehetőségeket és a közönség érdeklődését, összetételét. Kilenc évtizedes várakozás után végre színháza van Nyíregyházának. Az a néhány hónap, amely a színház megnyitása óta eltelt, bizonyítja, hogy a társulat tagjai otthonuknak érzik és vallják a várost, s személyes ügyüknek a színházat; a város pedig gyermekeivé, polgáraivá fogadta a színeszék, kedvelik, szeretik őket.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY: CSONGOR ÉS TÜNDE. Mintha reneszánszát élné e nemzeti kincsünk. Hazai és külhoni magyar színházak rendre műsorukra tűzik, felújítják, rendezői és scenikai ötletekkel frissítik fel e klasszikus, tehát eszmeiségét tekintve mindmáig aktuális költői remekművet.

A *Csongor és Tünde* előadásával ünnepelte megnyitásának 125. évfordulóját a budapesti Nemzeti

Színház, színházalapításának másfél évszázados ünnepét Miskolc és színházépületének centenáriumi évét Székesfehérvár; de sorolhatnánk még a nagyváradi, a marosvásárhelyi, a kassai bemutatókat is.

A *Csongor és Tünde* színpadra állítása száz éve, a Paulay Ede-féle első bemutató óta nagy feladat elé állítja a rendezőt. A látvány és a tartalom, a földöntúli lebegés és a reális földi élet, a szép és a rút, a jó és a gonosz, a komikum és a tragikum egyensúlya, a megfelelő mérték alkalmazása erős próbára teszi a legrutinusabbakat is. *Bozóky István*, a színház igazgató-rendezője nemcsak társulata erejével és képességeivel volt tisztában, hanem közönségének óhajával és magatartásával is. Ezért a *Csongor és Tünde-t* – noha tündérvjáték, mégis realisan, életszerűen, a mai néző számára is élvezhetően állította színpadra.

A színtér – *Baráth András* tervezésében – egy módos szabolcsi gazda almáskertje, faragott fa díszitménnyel körüldülvölva a teljes színpadnyílást, mintegy a ház bejáratát imitálva. *Bozóky* felbontotta a tündérmesét, és keretjátékba illesztette. Egy sokszoknyás szabolcsi gazdalanly és egy csizmás parasztfiú – *Závory Andrea* és *Beratin Gábor* – a színpad két oldalán magyarázatkepp elmondják a darab azon szakaszait, amelyek egyébként *Csongor* vagy *Tünde* ajkáról hangzanának el, de azok elbeszélő jellege túlságosan hosszúra nyújtaná az – elsősorban a fiatal nézőközönségnek szánt – előadást.

Jómagam az ötvenegynéhányadik előadásom voltam jelen, amikor a szabolcsi tanulóifjúság töltötte meg a nézőteret. Nekik szólt az előadás? Mindnyájunknak, nekik is. A *Csongor és Tünde* 150 éve mint írott és 100 éve mint játszott darab, „magas kora” ellenére is fiatal. Fiatal, mert fiatalokról szól, s bár a boldogságkeresés végigkíséri az embert egész életén, a szerelmi boldogság mégiscsak az ifjúság előjoga.

Ezen a sokadik estén a színházat teljesen megtöltö ifjúság a darab szituációinak megfelelően fogadta az előadást. Érdeklődéssel figyelték *Csongor* küzdelmét, csendben hallgatták a három vándor elmélkedését, s fel-felcsattant a nevetés Balga és Ilma, s még inkább a három ördögfi tréfáin.

Milyenek voltak a szereplők? Balga és Ilma, azaz *Lakatos István* és *Szabó Tünde* annyi humorral, közvetlenséggel, élettellejesen alakították a fiatal párt, mintha valóban egy szabolcsi faluból tévedtek volna a színpadra. Hanghordozásuk, mozgásuk, gesztusaik, arcjátékuk pontosan fedte a szerepről formált elképzeléseket.

A három ördögfi három csintalan, bővéru kamasz; csínytevéseikben az ifjú nézők egy része bizonyára önmagára ismert. Nincsenek ördögnek maszkírozva; tépett ruhákban kócos sihederek, te-

li jókedvvel, életigenléssel. Megformálóik: *Szűcs Sándor*, *Kiss T. István* és *Balogh Judit*. S hogy mennyire egy szabolcsi falu almáskertjében járunk, bizonyítja, hogy *Mirigy* nem volt sem öreg, sem rút. Feketekendős asszony, irigy, kárörvendő, önző, amilyen – sajnos – még ma is jócskán akad. Az általam látott előadáson *Jancsó Sarolta* játszotta a megbetegedett *Petényi Irma* helyett. Ugyanigy, mindössze fél éjszakai szereptanulással, minden próba nélkül vette át *Leder* szerepét *Horineczky Erika* a váratlanul megbetegedett *Muszte Annától*. Nemcsak megmentette az előadást, hanem hibátlan és szép szövegmondásával, átélt játékaival megérdemelt sikert is aratott.

Fábián József a *Kalmár*, *Timár Zoltán* a *Fejedelem* rövid, de jelentős szerepében vonta magára a figyelmet. Ki kell emelni a *Tudóst* ugyancsak beugróként játszó *Kovács Gyula* szereplését. Neki több ideje volt felkészülni, a második monológ elmondásában különösen remekelt. Maszkja takarta fiatalágát, mozgását is lelassította, zengő hangja és tiszta artikulációja egy pályája zenitjén álló színész benyomását keltette. Ő kapta az első nyíltszíni tapsot.

A végére hagytuk a címszereplőket. *Csongor*: *Vitai András*, *Tünde*: *Hartmann Teréz*. Megjelenésük a süldő lányok és a pubertás korú fiúk szívét valószínűleg megdobogtatta, játékuik azonban távol állt a realitást igénylő rendezői koncepciótól és az ifjú közönségtől. *Csongor* száraznak tűnt, nem tudta elhitetni lángoló szerelmét *Tünde* iránt. Mintha több lett volna benne a kétely az áhitott cél elérése tekintetében. Olykor csaknem hamleti tóprengés lett úrrá rajta. *Tünde* lelkesebb. A szöveg szerint ő a szerelmesebb: meglátta *Csongort* és nyomban beleszeretett. Hangja, gesztusa, mozdulatai is a tündérlányra vallottak.

Pompás rendezői ötlet volt a változásokat népi táncokkal kitölteni. Ebben a *Bessenyei György* Tanárképző Főiskola táncokra jeleskedett, miközben a díszleteket és a kellékeket is ki-behordták. *Rossa László* magyaros hangvételű kísérőzenéje, *Vince Béla* ötletes jelmezei és *Vásárhelyi László* koreográfiája tették emlékeztetéssé az előadást.

MÓRICZ ZSIGMOND: ÚRI MURI. Móricz Zsigmond megírta a regényt, megírta a drámát két változatban is. Az 1928-as vígszínházi bemutató megnyugtatóan végződött: Zsélyei Balogh Ábelné született Rhédey Zsuzsika kiüti sógora kezéből a pisztolyt, az öngyilkosságot meghiúsítja. A színlap ezt az előadást vigjátéknak jelzi. 1948-ban a Nemzeti Színházban már színjátékként tüntetik fel, ki marad a darabból Rhédey Zsuzsika, akit az író csak Varsányi Irén, a Vígszínház vitathatatlanul legnagyobb művésznője számára írt a darabba, mert Rhédey Esztert, a női főszerepet felesége, Si-

monyi Mária játszotta. 1948-ban a regényhez hű, eredeti változatot adták elő: a darab végén eldörög a pisztoly, amely pontot tesz Szakhmáry Zoltán életére.

A darabnak van tehát két változata, de a nyíregyházi rendező, *Nagy András László* a harmadikat választotta: maga állította színpadra Móricz regényét. A szíflap szerint: *Jelenetek Móricz Zsigmond regényéből*. Valójában nem is jelenetek, inkább a regény illusztrációja, hangsúllyal a darab címére, a mulatozásra, amely tulajdonképpen megszakítás nélkül folyik mind a három felvonásban: a Sárka Rózsához címezett vendéglőben, Csörgheő Csuli tanyáján, végül Szakhmáry Zoltán tanyának nevezett kiskastélyában. Micsoda különbség van a két „tanya” között: a Csulié fészter, elhanyagolt, piszkos, Zoltáné pedig selyemtapétás hálósobájú, oszlopos tornácra nyugvó terasszal, medencével ékes kastély. *Baráth András* színpadképzése jól kihasználja a lehetőségeket, tág teret ad a mozgásnak, s a két oldalt elhelyezett, inkább csak jelzett szobarészlet (bal oldalt a hálósoba, jobb oldalt Lefkovicz szobája) a kellő időben megvilágítva kapcsolódik a játékba.

A regény illusztrációjáról szövegtünk, mert valódi drámai ütközés, forró, sűrű összecsapás, tragikus ellentét nem mutatkozik itt, talán csak az Eszterrel való szóváltásos jelenet utal rá. Szakhmáry egykori újító törekvéseiből, lendületéből semmit sem érzünk, s az őt megszemélyesítő *Bárany Frigyes* sem éreztet ilyesmit. Amikor Szakhmáry a színrre lép, már feladta a harcot, elfeledte megnyerő szándékait, passzívan viseli sorsát, már csak erkölcsi romjait látjuk. Mi készíteti az öngyilkosságra? Felesége rájött, hogy megcsalta? Szeretője az első szóra elhagyta? Vagy adósságait nem tudta kiegyenlíteni? Talán ez is, az is? Lehet, de ennek kifejlődését nem látjuk, minderről csak utólag értesülünk: Zoltán egykori fényes terveiről a feleségével való szóváltásból, adósságairól a Lefkovicssal folyó tárgyalásaiból. Lefkovicz szerepét *Lengyel István* játszotta a beteg *Holl István* helyett, s ritkán láttunk ennél átgondoltabb, jellemzőbb kabinetalakítást. Rhédey Esztert *Jancsó Sarolta* játszotta. Elhittük neki a büszke nemesasszonyt, az urát szerető és féltő, a csak egyetlen férfit ismerő, szigorúan nevelt, az orgiába fulladó mulatozást megvető anyát és feleséget. Csupán a számonkérés indulatában erőltetett, erős hangja kevésbé illetleg elegáns és előkelő magatartásához. Megjelenése illúziót kelten meggyőző.

Rozikát selyemingben, ágyban ismerjük meg, mintha nem is – Lekenczey biztatására – a tanyáról indulna a fővárosba, hanem onnan már vissza is tért volna. Nem értjük, nem is érzékeljük, miként vált ez az egyszerű parasztlány selyeminges szeretővé. Azt a szerepet, amelyet az átdolgozó-

rendező szánt neki, igen jól formálta meg. De hogy a figurát egy percre sem tudta elfogadtatni, az nem a Rozikát alakító *Horineczky Erika* hibája.

Csörgheő Csulit vendégeként *Gerbár Tibor* jelenítette meg. Az urbánus jellegű Szakhmáryval szemben egy paraszt nábobot alakított, a mesterségbeli tudás minden fortélyával. Olykor – különösen a borbély-jelenetben – feleslegesen a bohózat, illetve a népszínmű irányába terelte az előadást. Ugyanez vonatkozik a pénzüket váró parasztkra, az egyébként igen mulatságos *Varsa Mátyás–Lakatos István–Beratin Gábor* triójára is.

Zsélyei Balogh Ábel – *Györgyfalvy Péter* állította színpadra – ebben a drámában gyakorlatilag nem jutott szerephez. Lekenczey Mukit *Barbinek Péter* vezető szereppé növesztette, s ami kezdeményezés, életerő hiányzott Szakhmáryból, az megtalálható volt Lekenczeyben. Muri ide, muri oda: éppen a mulatók jelenetek vontatottak, de tapasztaltunk néhány lehangoló dramaturgiai melléfogást is: amikor például az első felvonás vendéglő-jelenetében Csuli és Zsélyei Balogh behívják Szakhmáryt, ők elhagyják a vendéglőt, magára hagyva Szakhmáryt. A rendező nem tudta másként a színrre léptetni? Furcsa volt az is, ahogy Rozika a kivilágított színpadon átszaladt az ágyig és a takaró alá bújt. Az író ágyjelenetet sosem vitt volna színpadra, amint a zárókép izléstelenségét is kifogásolta volna, amikor a falusi „édes élet” csúcspontjaként a mulató paraszt nábobok egy meztelen lányt táncolnak körül és emelnek magasba.

Nem hisszük, hogy Móricz Zsigmond örülne regénye ilyenén dramatisálásának.

TAMÁSI ÁRON: BÚBOS VITÉZ. A székely mese-mondó és a szabolesi költő, *Ratkó József* szerencsés találkozásából született ez az izig-vérig népi mesejáték, annak minden ismérvével. A jó jutalmával és a gonosz bünhődésével. Már a színpadkép is mesebeli – *Dóra Gábor* tervezése –: tornyos-bástya várkastély az egyik oldalon, zsúpfedeles parasztkunyhók a másikon, s középen a fejedelmi udvar, a játéktér.

A színészek látható és érezhető jökedvvel működnek, együtt játszanak a gyermeknézőkkel. Itt megengedett, sőt kívánatos a „kijátszás” a színpadról, a gyermekek szavazata alapján a jó jutalmazása és a gonosz megbüntetése. A legrokonszenvesebb a címszereplő, *Horváth István*, aki remek megjelenésével, népi viseletével igazi mesehősként lép elénk. Amíg a király, illetve nagyon találóan, a „kiskirály”, *Györgyfalvy Péter* inkább komikus, mint fenséges megjelenítésében, dőlyfősen sétál és parancsolgat udvarában, a királykisasszony, *Lórika – Vennes Emmy* – a szépszáj székely legény kedvét keresi. Bájos színpadi jelenség, méltó Búbos vitéz szerelmére. Az előadás legmozgóko-

nyabb figurái: Bog, sáfár a kiskirálynál – Stettner Ottó alakítja –, amolyan udvari hoppmester, továbbá a két pandúr, Hamót és Hemót, azaz Kovács Gyula és Varsa Mátyás. Lengyel István az öreg Búbos szerepében a székely falvak régi mesemondóit keltette életre, végtelenül egyszerű, szívhez szóló és tiszta artikulációval előadott meséjével.

Egetverő erdei fejedelem természetesen törpe, kedves ellentétéül nevének. Erdei manó maszkjában a természetes jószág és igazság megtestesítője. Berki Antalnak nem sok lehetősége volt színészi alakításra, de megtette, ami tőle telt. Külön kell megemlítenünk az emberi nyelven beszélő és emberi érzésekkel felruházott – Medve, Róka, Mókusz

és Nyúl – Palotai István, Barsy Géza, Ittes József és Szeli Ildikó – állatfigurákat, akik az erdei fejedelem parancsára hadsereget szerveznek és legyőzik Hujki kiskirály ármánykodó udvari népét. Szívderecskés volt Fekete Györgyi (Harangvirág), s meg kell dicsérnünk a maszkokat és a jelmezeket – Pilinyi Márta jelmeztervező és Kun György maszkmester munkái –, amelyek egyrészt a mesék birodalmát idézik meg, másrészt a székely népviseletet mutatják be. Tomasovszky Pál zenéjét és zenei összeállítását a rendező, Balázs Ádám kitűnően alkalmazta ehhez a felnőtteknek is szórakozást nyújtó, szép és tanulságos mesejátékhoz.

CENNER MIHÁLY

IRODALOM

Lágerek népe

Habent sua fata libelli... – a könyveknek is megvan a maguk sorsa. Örkény István Emlékezők című portrészorozata 1946-ban jelent meg, a Jövendő Könyvtár sorozat első köteteként. A címe: Amíg idejutottunk – Magyarok emlékeznek szovjet hadifogságban. A szerző nem tudhatott a címváltoztatásról – léven még maga is hadifogoly... Egy évré látott napvilágot a Lágerek népe című szociográfia; előbb azonosban folytatásokban jelent meg az Új Magyarország hasábjain, heves vitát váltva ki az olvasók körében. A könyvalakban megjelent mű nem tartalmazta a teljes szöveget – ahogy az Időrendben című sorozat Arcképek, karképek kötete sem.

A jelen kiadás, Örkény özvegye, Radnóti Zsuzsa értő szerkesztésében, az eredeti szöveget állítja vissza, s a Lágerek népe és az Emlékezők mellé néhány fontos dokumentumot és önvallomást is csatol. A dokumentumok a mű korabeli fogadtatásának légkörét érzékeltetik, az önvallomások keletkezési körülményeit, belső indítékrendszerét s problematikájának továbbgyűrűzését világítják meg.

Örkény István hadifogolytáborban írt szociográfija tehát csak 1981-ben jutott el az olvasóhoz csorbítatlan szöveggel. S ez nem véletlen – hiszen Örkény műve is abba a sorba illeszkedik, amely a XX. századi magyar történelem sorsfordító korszakát: a második világháború eseményeit helyezi a korábbinál tárgyilagosabb megvilágításba, s a történeti igazság mélyebb, sokrétűbb feltárását célozza. Nemcsak a történetész és a literátor, hanem a szélesebb olvasóközönség is igényli az események újraértékelését: a memoárok, a korabeli szemtanúk és résztvevők írásai az elmúlt évek sikerkönyvei voltak.

Örkény is szemtanúként, az események közvetlen

részeként és krónikásaként jelentkezett annak idején, hogy hirt adjon sorsáról – több százezer társa nevében. „Nem lesz könnyű dolga annak a kutatónak, aki egyszer tiszta képet akar arról, miképpen éltek, gondolkoztak és változtak a változó idővel a Szovjetunióban élt magyar foglyok” – írta előlőjében, elvetve a szociografikus teljesség igényét. Erre nem volt, nem is lehetett módja a tábori viszonyok között.

A Lágerek népe mégsem marad az esetlegesség és az egyediség határain belül. A szerző hangvétele szubjektív, de mindig az események, tények tárgyilagos feldolgozására, csoportosítására törekszik. Mindvégig a háttérbe húzódik, megelégszik a krónikás személytelen szerepével. Úgy szólal meg, mint a közösség képviselője: egy a sok százezer közül. Művének hitelességét nem az adatok pontosságán, teljességén vagy hiányosságain mérhetjük, hanem az emberi tényező, a hadifogoly-pszichológia, a lélekállapotok rajzának pontosságán és teljességén. A Lágerek népe ezért fontos kordokumentum, ezért járul hozzá – ma is – a múlt jobb megismeréséhez.

Az Örkény által tematikusan leírt fejlődési folyamat, mely az „ősállapottól” vezet a rendezettségig, az amoralitástól a morálig – voltaképp egy új civilizáció születéséről szól, amely fejlődési fokaiban megismétli az egész emberi civilizáció történetét. Az „ősállapot” törvénye egyszerű: életben kell maradni, bármi áron. Az író maga is az emberiség történeti őskorához hasonlítja ezt az állapotot, amelyből, mint „csillagomlásból apráknként egy új rend bontakozik ki, egy mikrokozmosz törvényei, egy új világ. Igaz, hogy ez a világ zsúfolt és szűk, földje és égbolta janyérfnyi, de mégis állandó és mégis fejlődő, azaz hasonló ahhoz, amilyen a régi, az igazi volt. Élni lehet benne.”

Erről az életről beszél a Lágerek népe, derűs, komoly vagy tragikus epizódokat sorolva. Rendhagyó mű – elsősorban keletkezési körülményei és sajátos műfaja okán. Nem kiforrott, nem tökéletes munka,

de különleges szerepe van az egész életműben. A hadifogság élményei egy életre meghatározták az író világszemléletét, írói és emberi habitusát. 1976-ban így beszélt egy – a könyv által is felidézett – interjúban: „Ha nem járom meg a háborút és a hadifogság iskoláját, akkor ma talán Beckett filozófiájának lennék én is egyik támasza. Így csak azt tudom hajtogatni, igaz, néha józan érvek nélkül, hogy az emberiség nem menthetetlen, amíg egy ember a másíknak megmentője lehet.”

Az erkölcsi, etikai felismeréseken és következtetéseken túl nem kétségs, hogy a háború és fogság élményei Örkény írói látásmódját, a groteszk és az abszurd helyzetek iránti fogékonyságát is alakították – jóllehet ezek a tanulságok életművében csak később gyümölcsöztek. „Emlékszem olyan pillanatokra, melyek egy időben és egymás mellett voltak groteszken abszurd jelentésűek, és véresen, tragikusan valóságosak” – olvashatjuk az Emlék a háborúból című szövegben.

Ma inkább csak csodálkozhatunk azon, hogy a korabeli olvasói levél szerint Örkény túl sötétnek festi a hadifoglyok helyzetét; hogy általánosításai meghamisítják a valóságot. Hiszen az író még a tragikus eseményeket is a komolyságon átderengő derüvel – a mindent megértő, mindent próbált ember higgadságával adja elő. Az éhség lelkiállapotát megrázóan érzékeltető vagonbeli jelenet, amelynek tragikuma az elbeszélő fogoly végelgyengülésének leírásában csúcsondik – így oldódik az író tollán emberivé és elviselhetővé: „Most talán megértjük azt is, hogy mitől nőtt meg akkorára a Póra Ferenc szalonnája; s ha könyökig nem is, de egy tenyéryni darabot juttassunk neki”.

Az állapotrajz mellett az író arra a feladatra is vállalkozott, hogy kutassa a magyar nép háborús szerepének, a fasizmusoz való viszonyának gyökereit; s megkísérli bemutatni azt az eszmei, gondolkodásbeli változást is, amelyet a fogság éve hoztak magukkal. Felmérései érdekesek és sokatmondóak, ha a nyilatkozóknak nem is hisszük el mindig a gyökeres változást.

A portrészorozat – noha nem törekszik teljességre, hiszen egyéni vallomásokot rögzít – talán a legtanulságosabb ebből a szempontból. Örkény tíz, egymástól alapvetően különböző életsorot idéz fel rendkívüli elevenséggel és lélektani hitellel. A kuriózum-

számba menő és az átlagos, szürke élettörténetek valamiképp mégis egységes egésszé állnak össze, s ennek – az olvasó legalábbis így érzi – reprezentatív értéke van. Az aktív nációtól a csendőrülözött nap-számoson át a népszerű, zsidó származású dzsessz-dobosig a legkülönbözőbb, az adott korban követhető politikai-emberi magatartásformák változatos sorát tárja elénk az író. S e tarka kaleidoszkópban ott vibrál a kérdés: hogyan volt lehetséges mindaz, ami bekövetkezett; milyen emberi tényezők vannak a tragikus események mélyén? S a másik kérdés: hogyan lehet kitörni, továbbjutni erről a holtvágányról?

Az utóbbi kérdésre adott válasz néhol túlságosan optimistának, bizakodónak tűnik. „A tíz portré telve a jellemek és események valódi drámaiságát felszík-ráztató részletekkel. Másról mai szemmel nézve a lapos didakticizmus és a népmesei naivság kényes megszgyéit éri. Am ma már alig elképzelhető és teljességgel rekonstruálhatatlan az a légkör, amelyben készült” – írja a portrékról Lázár István Örkényről szóló könyvében. A gyors és gyökeres megújulásban való hit, az emberek megváltozásának és megváltoztathatóságának reménye a fogolytáborban még a közvetlen valóságból táplálkozhatott, hiszen az író saját szemével látta, mint alakul ki az öskóosz helyén az új mikrokozmosz. Ezért válhatnak a mű gyengeségei – a didakticizmus és a naivság – is kordokumentummá.

Az Emlékezők vallomásai szélesre tárják a Lágerek népe világának kapuit, az időben visszafelé, a két háború közötti Magyarországra, s előre is, a bizonytalan, de reményteljes jövő felé. Németi János székelykeresztúri kerékgyártó naplójegyzeteinek egyszerű, tragikus hitelességű és szépségű sorai így szólnak erről a jövőről:

„Fel hát, magyar véreim, készüljünk fel az igaz ország fegyvereivel, félre a hamis urakkal, elég volt miattuk szenvednünk, most már élnünk kell nekünk is egy kevésbé. És ha mi nem engedünk a jogunkból, ad majd az úristen egy jobb jövőndőt, miből a szegény magyar nép is részt vehet, és meg fogja köszönni nektek minden nemzedék, aki lesz, hogy milyen áldást hozhatok az Isten által neki.

Ezt írtam.” (Szépirodalmi Kiadó, 1981)

ERDŐDY EDIT

TEOLÓGIA

Népek nagy nevelője . . .

Aki érdeklődéssel fordul az Európa sorsát kialakító történelmi időszakokhoz, előbb-utóbb minden bizonnyal bensőséges kapcsolatba jut a bencés rend történetével is. Ami ugyanis a rend alapítása óta földrészünkön lezajlott, azt a szemlélő „kicsiben” tanulmányozhatja a közel másfél évezredes első nyugati szerzetesrenden belül is. A rend magyarországi tagjai tehát, akik most a *Népek nagy nevelője* . . . című kötettel ajándékoztak meg bennünket, alapítójuk előtt tisztelegve, családi ünneplésnél eleve nagyobb figyelmet követelnek közreadott írásaiknak.

A jelenlegi keresztény tudatnak van néhány nyugtalanító történelmi „kihagyása”. Ezek közé tartozik például az, hogy nehezen tud elszámolni avval a több mint félezer éves időszakkal, amely az első apostoli nemzedék ideje és a véglegesen Róma-centrikusra érett nyugati kereszténység VI–VII. százada között főnnáll. E korszak tüzetes társadalom-, művelődés-, egyház- és eszmetörténete nélkül aligha érthetőek azok az események, amelyek a VIII–IX. század folyamán a középkori Európa arcát meglehetősen gyorsasággal megformálták. A népvándorlás első hulláma nyomán kibontakozó hatalmi harcok, a frankok kiválása és a pápasággal kötött szövetsége, az arianizmus elterjedése Nagy Károly uralkodásakor (768–814) jutott arra a pontra, melyről nemcsak a középkor története indult ki, hanem azzal együtt szükségképpen a későbbi szakaszoké is.

Midőn Nagy Károly először látta meg Rómát, Adorján pápa kíséretében előkelő helyen akadhott meg szeme azokon a szerzeteseken, akik még talán nem is igen nevezték magukat „bencések”-nek. Az önmegnevezés, a névadás – mint e kötetből értesülünk – „már feltételezi a ciszterek és ferencesek erősen központosított rendjét”. Való igaz, hogy a Nursiai Benedek (480–527) *Regulája* alapján hol itt, hol ott összesereglett szerzetesek nem törekedtek ilyesfajta centralizációra. Nem mond ellent ennek, hogy a pápaság korán fölismerete jelentőségüket, s nem is késekedett az új hatalom szolgálatába állítani őket. Mikor Nagy Károly – longobárdok elleni oltalmazójaként – másodszer járt az Örök városban, nem mulasztott el néhány bencés tudóst udvarába hívni. A trón és az oltár frigyét követően a nagy király és császár jól látta, hogy csapatainak harci erejét hamarosan meghaladja majd a szellemi erő, s ezt sürgősen maga mellé kell állítania.

Bármennyire is elütő volt tehát a helyzet a VIII–

IX. század fordulóján a későbbi, XIII. századi állapotoktól – a bencések éppolyan lekötöző szolgálatot tettek a középkori egyháznak, mint ferences vagy dominikánus követőik. Szolgálatuk abban fejeződött ki, hogy az ókori világnak a kora keresztény századokban (elég vegyülékesen) átróstaált intézményeit és eszményeit egyesítsék az Európába özönlött és még özönlő új népek, hagyományyaival, minthogy a benedeki *Regula* sem egyéb, mint az egyiptomi remeteségnek, a római patriotizmusnak és a rurális életrenden belül kialakult szokásformáknak összeötövzése. Születése körülményei folytán ez a rend egyszerre volt földhöz kötött és egyszerre képviselte a kor legmagasabb műveltségi színvonalát, egyszerre volt otthon a természet és a kultúra értékvilágában, s imádság- és liturgiatisztelete egyszerre adott helyet a misztikának és az erkölcsi értelmű dogmatikának. Ezért alakíthatott ki – mindmáig – olyan életstílust, amelyben látványos tudományos és művészi eredmények ugyan nem születtek, ám olyanok sem, melyek miatt szégyenkeznie kellett volna, s ezért szolgálhatta az egyre inkább triumfalizmusra hajló egyházat jobbára anélkül, hogy annak hatalmi szervezetet sikerült volna faragnia belőle. Jellemző példaként hadd említsük erre a Nagy Károly udvarába átplántált tudós Alcuinus esetét. Főslorolni is nehéz volna, mi mindent köszönhetünk az ő „kulturpolitikájának” az írásmód egységesítésétől az oktatás megszervezésén keresztül a Biblia áthagyományozásának biztosításáig; legkiválóbb művei azonban talán levelei, melyeket haraggal és kétségbeeséssel küldözgetett a szászokat és avarokat fegyverek vasával térítő frank seregek vezéreikhez és pápjaihoz: „Igazságot prédikálj inkább, ne dézsmát szedj. Tápláljuk az embereket az apostoli szelídség tejével mindaddig, amíg az új szellem meg nem erősödik eléggé ahhoz, hogy képesek a nehezebb táplálékot is megemészteni. Úgy hallom, a dézsma fizetése lerombolja a szászok hitét. Inkább a dézsmát veszítsük el, mint hitüket. Miért rakjunk olyan igát ezeknek a tudatlanoknak a nyakába, amelyet magunk és testvéreink is nehezen viselnek?” Nemcsak szókincsében, frazeológiájában, hivatkozásaiban közvetíti Alcuinus a Szentírás és az egyházatyák szellemét, hanem egész gondolkodásában. Őt olvasva a kora középkori kereszténység misszióját nem egy ízben történelmi szükségszerűség helyett véteknak könyvelhetjük el: „Adj hát a meghódított népnek új tanítókat, akik mint a csecsemőket, tejjel táplálják majd őket. Lehet, hogy jó dolog a dézsma, de inkább azt veszítsük el, semhogy elveszítsük a hívők lelkét. Emlékezz Szent Ágoston tanítására. Először tanítani kell az embereket, közelíteni a hithez, s azután és csakis azután megkeresztelni. . . Mit nyerünk

azzal, ha hit nélkül keresztelünk? A keresztségre erőszakkal bárkit kényszeríthetünk – hitre soha.” Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy ez a Bibliát mélyen tanulmányozó bencés tudós volt ez időben a nyugati világ lelkiismerete.

Örömmel látjuk, hogy az előttünk fekvő kötet szerzői közül sokan nyúlnak vissza az említett időszakba. Félig-meddig kötelező is ez a visszatekintés, minthogy a három részre osztott könyv első tétele Szent Benedek *Regulá*-ját hozza latin és magyar nyelven (az előbbi Basilius Steidle 1963-as beuroni kiadása nyomán, az utóbbit Söveges Dávidnak az 1948-as fordítását sok éves munkával véglegessé érlelt változatában), a fordító bevezetésével és kommentárjaival, második tétele pedig a *Regula*, illetve a rend egyetemes történetét világítja meg egy-egy fontosnak ítélt részletében. Bizonyára ez az újragondolás hozott létre olyan értékes meditatiókat, mint amilyen Várszegi Asztriké (*„Imádkozzál és dolgozzál”*). A *bencés életstílusról*) és Hírka Antalé (*Az egyház imádsága, a zsolozsma – a bencés közösség életében*), olyan tartalmas tanulmányokat, mint amilyen Sulyok Eleméré (*A monostor mint helyi egyház*) és Sólmos Szilveszteré (*Szent Benedek élete és művei Nagy Szent Gergely pápa Dialógusainak II. könyvében*). Az első két rész számtalan figyelemre méltó megnyilatkozásai közül hadd kerítsünk külön is sort két gyönyörű fordításra, melyek elkészítésében Szabó Flóris, a Pannonhalmi Főkönyvtár vezetője, jeles irodalomtörténész játszott döntő szerepet.

II. (Karthausi) Guigo elmékedése a „szemlélődő életről” valódi remekmű. Ez a XII. század vége felé keletkezett *Scala claustrarium* (*A kolostor lépcsői*) egyben kiváló jele annak a folyvást fel-feltörő megújulási folyamatnak, mely a rendet történetében végigköveti. Kötetbe válogatása irodalmi esemény is, még inkább bizonyítéka, hogy a bencések érdeklődve szemlélik a közülük kiszakadt karthausi, kamalduli, cisztercita, trappista stb. közösségek életét és kultúráját.

A másik fordítás szintén ritkaságszámba megy, s publikálása határozottan előnyére válik a könyvnek. Nagy Szent Gergely pápa *Dialógusai*-nak II. könyvéről van szó, mely Szent Benedek „életét és műveit” mutatja be. A *Vita Benedicti* voltaképpen legendagyűjtemény, s a mondott, félig népies, félig egyházas szellem termékeként a középkori legendák kezdeményeit alakította a VI–VII. század fordulóján. Legfőbb tulajdonsága, hogy az Őszövetség bizonyos helyein található *alkalomszerű* (Illés, Elizeus életéből vett) csodákat *mítteg toposzokká* alakítja s alkalmazza elbeszélésében. Úgy véljük, olyan művel állunk itt szemben, melyen le-

mérhető, hogyan válik a keresztény tanítás egyes részleteiből (melyek a kifejezetten tanító részekhez hasonlóan életet alakító *gondolkodás* kifejlesztésére hivatottak) – csodálni való mitológia. A legendákat fölsorakoztató pápa eljárása közel áll ahhoz, ahogyan majd Bonaventura az Assisi Szent Ferenc életéről elterjedt legendákat összegyűjti. A különbség annyi, hogy a *Vita Benedicti* mögött még ott a bibliai hagyomány, míg a *Fioretti*-ben már nem ilyen mértékben. A fordításhoz készített tanulmányban talán kicsit tárgyyszerűbben s elfogulatlanabban kellett volna érvelni e kérdésről, kivált azért, mert a *Vita* nem egyszer apokrifra is épít csodát (XXII. fejezetében) és iskolapéldája annak az – Origenésztől diadalútjára indult – allegorizáló szentírás-értelmezésnek is, mely annyi bajt szült az idők folyamán.

A *Népek nagy nevelője*... címében is találozunk irányítja figyelmünket a bencések művelődéstörténeti szerepére. Kolostoraik szép számmal telepedtek meg Magyarországon is a középkor folyamán, csöndes szolgálójává válva szűkebb és tágabb országuknak. Történetükben az ősi székhely, Pannonhalmi sorsfordulóiban gazdag múltja megint csak példázatos értelmű. Az államilakítás gondjairól éppúgy tudnának beszélni falai, mint a XIV. század „fénylő” korszakáról, a törökudulásról éppúgy, mint a jozefinizmus betiltó rendelkezéséről, a román világról éppúgy, mint a barokkról. A kötet harmadik részében Somorjai Ádám áttekintése (*A magyar bencések múltja és jelene*), Takács Imre művészettörténeti értekezése (*Művészet a XIV. századi Pannonhalmán. Czudar László síremlékéről*), valamint Korzenszky Richárd és Szennay András máról szóló helyzetjelentése a megmaradt örökségre tekint vissza. E részben három írás a rend kiváló XIX. század eleji magyar gondolkozójának, Guzmics Izidornak állít emléket. Gazdag tartalmú, szépen kiállított, táblázatokkal, térképekkel, fekete-fehér és színes képekkel illusztrált, idegen nyelvű kivonatokkal is ellátott könyvet kaptunk kézhez. Diszére válhatna más, az itteninél rendszeresebben működő és publikáló kutatókötetnek is kiadónak is. Reméljük, sem a bencés tanárok életében nem marad epizodikus az ilyen vállalkozás, sem a Szent István Társulat terveiből nem fognak hiányozni az ehhez hasonló tanulmánykötetek.

Szent Benedeknek, Európa védőszentjének emlékezete. Rendtársai közreműködésével közlésezi Szennay András pannonhalmi főpápat. *Szent István Társulat, 1981*

REISINGER JÁNOS

TUDOMÁNY

A játék

A könyv alcíme – „Természeti törvények irányítják a véletlent” – mutatja, hogy a szerzők – Manfred Eigen és Ruthild Winkler – a játékot a lét egészére vonatkoztatják. A játék a természet megnyilatkozásának módja. A tudatos emberi játék azonban csak ennek távoli, kicsinyített vetülete. A szerzők nemcsak leírást adnak erről az átfogó jelenségről, hanem tudományosan elemzik, ezért mondanivalójuk nem könnyű olvasmány, s megfelelő matematikai, fizikai, biológiai és filozófiai jártasság nélkül nem lehet megérteni. Azt viszont bárki könnyen felfoghatja olvastán, hogy az a tapasztalati valóság, amit világunknak nevezünk, mennyire gazdag és kifürkészhetetlen. A világképnek a játék oldaláról való bemutatása újnak látszik, pedig nem az. A Bibliának egyik őszövetési része több, mint kétezer évvel ezelőtt már megfogalmazta, hogy a teremtő isteni bölcsesség „játszik a földkerekségen, és örömmel időz az emberek között” (Péld 8,31).

Ha visszatekintünk a világrend evolúciójára, az a benyomásunk támad, hogy „a játék természeti jelenség, amely kezdettől fogva irányította a világ folyását: az anyag kialakulását, élő struktúrákká szerveződését, valamint az ember társadalmi magatartását” (21. o.). A könyv azt a célt tűzte ki, hogy a játékot „a maga metamorfózisában és szimbolikus mivoltában” ábrázolja, s a játék különböző szempontjai szerint tükrözze világképünket. A különböző szempontokon azt érti, hogy ez a kétségbenvonhatatlan játék-jelenség nem magyarázható csupán a véletlennel. A játék természeti jelensége, amelynek véletlenszerűségéből eredő kétarcúsága van. Objektív módon csak a játék szabályait ismerhetjük meg, de maga a játék nem azonos sem szabályainak összességével, sem pedig a véletleneknek azzal a láncolatával, amely egy-egy játszma lefolyását egyedivé teszi. A játék a szabály és a véletlen kombinációja.

Mindehhez természetesen ki kell fejteni, mit értünk szabályn, véletlenül és valószínűségen. A véletlen fogalma az atomfizika révén került a természettudományos érdeklődés homlokterébe. A Heisenberg-féle határozatlansági reláció és az elemi részecskék, valamint az atomok és molekulák viselkedése azt mutatja, hogy a véletlen forrása a mikrokozmosz elemi eseményeinek bizonytalanságában keresendő. Nem lehet kiszámítani, hogy egy elemi részecske pontosan hol van és milyen gyorsan mozog, de a makrokozmosz formáit mégis ezek határozzák meg. Sokszorozódásukban, ismétlődésükben tapasztalható valamelyes statisztikai állandóság, s

így kifelé, a makrofizikában határozott formát képeznek, sőt determinizmusra utalnak. A véletlen lehetőségeivel szemben a természet egyensúlyra törekszik, s itt jelentkezik az a szabály, amely a határozott alakzatokat létrehozza. Ezért nem értenek egyet a szerzők például Monod nézetével, aki szerintük túlértékeli a véletlen szerepét, sőt bizonyos animisztikus szerepet juttat neki.

Tapasztalatunk szerint a valóság megjelenési formája erősen struktúrált. De amíg eljutott végső szerkezetéhez, addig belülről a konzervatív és a disszipatív erők működtek, illetve keresték egyensúlyukat. A véletlen a belső lehetőségességen nyugszik. Ha arra gondolunk, hogy egyetlen hókristály egymilliárdszor egymilliárd vízmolekulából áll, és a molekulák kapcsolódásának lehetősége megszámlálhatatlan, akkor ebből a formák változatainak, a félbemaradt formáknak végtelensége következik. De azt is megkérdezhetjük, hogy hol és mikor lépnek fel az egyensúlyt biztosító szabályok és erők? A természetben állandó „kockajáték” folyik: megvan a lehetőség az új kezdeményezésre, és megvan a törekvés a termodinamikai vagy biológiai egyensúlyra. A lehetőség azonban szélesebb körű, ezért a megvalósulás mindig a véletlen benyomását is kelti.

Az élők evolúciójában nagy szerepet játszott a kiválasztás, a szerkezet, az alak megvalósulása, de a lehetőségekből csak azok születtek meg, amelyek az anyag meghatározott kölcsönhatásai és kapcsolódásai alapján „önreprodukáló struktúrákat” hoztak létre. S itt a természet olyan számokkal dolgozik, hogy az élet komplexitásáról igazában nem tudunk képet alkotni. Mégis, a mai tudomány azt állítja, hogy az élőlények tervrajza a génekből van szorítva, az egész szervezet a megtermékenyített petesejt osztódásának eredménye. De milyen információrendszer irányítja azt az osztódást, amelynek végén a legkülönbözőbb szervek és funkciók alakulnak ki? Milyen információrendszer teszi lehetővé, hogy a hidra levágott fejének sejtjei pótolják a testet, a test sejtjei pedig újra kialakítsák a fejet? Nem csoda, ha a sejték és főleg a gének ismeretében ma már önreprodukáló automatákról kezdünk gondolkodni, amelyekbe ezt a belső információrendszert is táplálni lehetne. Az élet a nagyszerű játék képét mutatja azáltal, hogy a beláthatatlan lehetőségek mellett is a megvalósult lények valójában csak „nyerőszámok”.

A játék folytatódik az emberben is. A bennünk levő lehetőségekre némi fényt vetethet az, hogy agyunk tízmilliárd sejtéből álló hálózat, s minden szomszédos sejtet tízezerrel szívesze terjedő kapcsolódás köt össze. Az ember viselkedése is a véletlen és a szabály keveréke. Chomsky figyelmeztetett arra, hogy az emberi nyelvek, nagy változatosságuk ellenére, mélystruktúráikban közös sajátosságokat árulnak el, s magukon hordozzák az agy szerkezetének tör-

vényszerűségeit. Mások úgy látják, hogy az emlékezés hasonlít az élő evolúciójában való visszatekinthetéshez – az élet tehát ilyen szimmetriákat is produkál. De a természet játékszabályait fel lehet ismerni a művészetben és a többi emberi tevékenységben is. Ma különös jelentősége van annak, hogy az egyensúlyra törekvést a szaporodásban és az ipari termelésben is észrevegyük. A jövő biztosítása ettől függ. A könyv szerzői ezen a téren súlyos megállapítást tesznek, amikor arra hivatkoznak, hogy az evolúciótanúsága szerint az ember nem a természet tévedése, ám ugyanakkor a természet rendeltetése sem az, hogy automatikusan gondoskodjék az ember fenntartásáról. Az ember egy nagy játék résztvevője, amelynek kimenetele az ő számára is nyitott. Képességeit ki kell bontakoztatni ahhoz, hogy valóban játékos legyen, ne pedig a véletlen játékszere (18. o.).

A könyv a világképet a játék sokféle színében és változatában tárja elénk, de meg akar maradni a természettudományos módszer keretei között. A világból nem akar világnézetet csinálni. A játékról

azonban nem lehet úgy írni, hogy az olvasóban fel ne öljenek a kérdések: Ki játszik ebben a világegyetemben? Honnan ez a szabály és ez a képesség? A szerzők a természettudomány vértetében vallják, hogy „a természettudományok amilyen kevés bizonyítékot szolgáltatnak Isten léteire, éppoly kevésbé tételezik fel azt, hogy az embernek nincs szüksége istenhiúre” (209. o.). A természettudomány azonban – és az ilyen „játékmelet” is – meggyőz bennünket arról, hogy ebben az univerzumban sok a csodálnivaló. Filozófiailag pedig megalapozható az a gondolat, hogy ha az egész természetet áthatja a véletlen és a szabály csodálatos játéka, megállhatjuk mögötte azt a teremtő szellemet, aki talán abszolút szabadságának vetületét alkotta meg ebben a dinamikus anyagvilágban.

Manfred Eigen–Ruthild Winkler: *A játék*. Fordította Koch Sándor. Gondolat Kiadó, 1981.

Gál Ferenc

KÉPZŐMŰVÉSZET

Három kiállítás

TÉNY-KÉP címmel rendezték meg a budapesti Múcsarnokban a magyar fényképezés történetét 1840-től napjainkig áttekintő kiállítást. Érdekes volt, szép, olykor izgalmas is; visszagondolva a láttakra mégis zavarban vagyunk, s úgy véljük, e zavarért a rendezők a felelősek.

A „Tény-kép” alcímében a „magyar fotográfia” történetét ígéri, óvatosan és alighanem tudatosan is megkerülve a *fotóművészet* fogalmát. Tudatosan, mert a rendezők láthatólag többet akartak nyújtani; áttekintést a fényképezés hazai történetéről, sokszor az esztétikai értéktől függetlenül. A szándék helyes, a megfogalmazás azonban hiányos, mert sem a rendezés, sem pedig a katalógus előszavának írója, *Szilágyi Gábor* nem tett kísérletet az esztétikai értékelésre, egy már régen szükségessé állásfoglalásra. De ez nem is elsősorban a kiállítás hibája. Az viszont már igen, hogy az állásfoglalás óvatos kerülése végeredményben lehetetlenné tette azt is, hogy a szerkesztők, rendezők következetesen végigjárassák a fotográfálás funkcióváltásainak történetét, kezdve attól a pillanattól, amikor a technika csodájaként a világra jött, addig, amikor egyszerre segédeszköze lett a tudomány és a technika szinte minden ágának, dokumentálójá a történelmünknek, mindennapi életünknek, és egyike lett a művészet ágainak is. (És akkor még min-

dig nem beszéltünk magukról a fotósokról, érdeklődésük, szándékaik sokrétűségéről, a mesteremberekről és az amatőrökről, s persze ismét a művészetéről!) Így pedig a kiállítás valójában nem nyújtott többet egy többé-kevésbé következetesen időrendbe állított tetszetős képsornál, amely a válogatást, az értékelést és a rendszerezést is a nézőre bízta.

Mindez talán megbocsátható, ha a Múcsarnok kiállítása az első kísérlet lenne a magyar fotótörténet emlékeinek összegyűjtésére. De nem az volt. Korábbi kísérletekről nem is szólva, hadd emlékeztessünk az 1978-as székesfehérvári kiállításra, amely egyrészt a most látottnál sokkal szélesebb anyagra támaszkodva dolgozta fel a magyar fényképezés kezdeteit, másrészt egy érdekes magángyűjtemény bemutatásával képet adott a századfordulótól mind tömegesebbé váló amatőr fotózás zavarba ejtő dilettantizmusáról is. Ugyancsak 1978-ban rendezték a Miskolci Múzeum *Képzőművészet és fotográfia* című kiállítását, amely határozott szempont szerint tekintette át az emlékanyagot a kezdetektől a múlt század végéig. De ebbe a sorba tartozik a Nemzeti Galéria múlt évben rendezett kítűnő kiállítása is, amely az 1830 és 1870 közti kor művészetének bemutatásakor nem feledkezett meg a fotóról sem. Végül, de nem utolsósorban meg kell említenünk az 1981. november elején megjelent *Magyar művészet 1890–1919* című kötetet is, amelyben *Beke László* tanulmánya tárgyalja és elemzi a kor fotóművészetét, s mutat be jó válogatást a keletkezett képekből. (Sajnálatos, hogy a

Tény-kép szép kiállítású katalógusában nem talál-
tak helyet a korábbi irodalom, a különböző kuta-
tások és az összefoglaló tárlatok megemléstére.)

Voltak másféle hiányai is a kiállításnak. Nem
láttuk például Petőfi dagerrotípiáját és *Gola Ádám*
felvételeit Ferenczy István szoborműveiről; nyil-
ván technikai okokból. Sajnálatos viszont, hogy
nem jelezték sem a kiállításon, sem a katalógus-
ban. Ez körülbelül olyan hiány, mintha a magyar
forradalmak történetéről írva nem szólnánk
1848-ról... A műtárgyfotózás is hiányzott a kiállí-
tásról; Gola munkáin kívül nem láttunk egyetlen
felvételt a műfaj korai mesterétől, az esztergomi
kincstár tárgyainak első fényképészétől, *Beszédes*
Sándortól sem; de ugyanígy megfélekedtek a ren-
dezők a ma is tevékeny és a műfajban utolérhetel-
en *Petrás Istvántól*. Ugyanígy meglepő a foto-
montázs csaknem teljes mellőzése. *Trauner Sán-
dor*, *Bálint Endre*, *Ország Lili* hiánya azért is érthe-
tetlen, mert a rendezők különben szokatlan meg-
értést mutattak az avantgarde egészen új kísérletei
iránt is. (Igaz, a fiatalon nemrég elhunyt *Hajas Ti-
bor* már csak a katalógusban fért el, kompozíciói
szintén hiányoztak a kiállítástól.)

Még mindig a következetlenségéknél maradva:
szerepeltek a kiállításon *Veress Ferenc* korai színes
munkái, s itt-ott mások színes felvételei is fölbuk-
kantak. A színes fotózás problémái, fejlődése
azonban teljesen kimaradt. Ebben bizonyára sze-
repe volt a helyhiánynak, de része volt a rendezés
esetlegességének is.

A kritikus panaszkodik, holott azzal kezdte írá-
sát, hogy érdekes és szép kiállítást látott, sőt oly-
kor meglepetések is érték. A „régiekkel” való köz-
vetlen találkozás mindig megrendítő. *Tiedge János*
Vörösmarty-portréja, *Simonyi Antal* képe az öreg,
szomorú Arany Jánosról, vagy *Plohn József* vén
honvédje azonban nemcsak a múltat idézik, ha-
nem igazán szuggesztív erővel azt az egyedi drámát
is, amely az ábrázolt személyekben zajlott. Ugyan-
így több mulatságos emléknél, vagy technika-tör-
téneti dokumentumnál *Esterházy Mihály* „Kinsky
Nusi”-ja, amely immár évszázada őrzi egy megra-
gadt pillanat torokszorító izalmát. Mint min-
dig, most is lenyűgözték a nézőt *Klós György* ké-
pei, amelyek a kort és látványát a valóság intenzi-
tásával őrzik. Nem kisebb erővel hatnak *Székely*
Aladár, *Rónai Dénes* és *Landau Erzsébet* művész-
portréi, valamint *Pécsi József* korai önarcképei.
Most is, itt is élvezetes *André Kertész* látványainak
fanyar derüje; jó volt találkozni *Moholy Nagy*
László fotogrammaival, amelyek a fényérzékeny
anyag szuverén képzőművészeti alkalmazásának
első példái világszerte; csak dicsérhettük a „szoc-
ciofotó”-kat, mindenekelőtt *Kálmán Kata* képeit.
Érdekes, ha korántsem hiánytalan a concept-fotók
válogatása. *Attalai Gábor* sorozata, a „Kopaszí-

tás” a kiállítás legmegrendítőbb művei közé tarto-
zott, s éppen a fotózás szenvtelen, gépies techniká-
ja tette azzá.

SZENT ERZSÉBETRE, Európa legismertebb
Árpád-házi szentjére emlékeztünk az elmúlt eszten-
dőben, halálának 750. évfordulóján. Az ünnepi ese-
mények egyik színfoltja volt az esztergomi Keresz-
tény Képtár kiállítása.

Erzsébetet 1235-ben avatták szentté. Ebben az
esztendőben készült remekművű ereklyetartója,
melyet a leningrádi Ermitázsban őriznek, s amely-
nek fotóját az esztergomi kiállításon is láthattuk.
Felsorolásszerűen is nehéz lenne számba venni az
azóta eltelt háromnegyed évezredben született mű-
vészi emlékeket, amelyek Erzsébet személyéhez,
alakjához fűződnek. Erre a Keresztény Képtár
munkatársai sem vállalkozhattak, ehelyett apró
jelzésekkel igyekeztek az idevonatkozó emlék-
anyag gazdagságát és Szent Erzsébet szellemének
máig élő népszerűségét érzékeltetni.

Az egyetlen szobában megrendezett kiállítás va-
lójában csak érdeklődést felkeltő tárlat lehetett: a
látogatóban önkéntelenül is felmerült egy repre-
zentatív album kiadásának gondolata, amely ösz-
szegyűjtené a Szent Erzsébet-ikonográfia anyagát.
Egy ilyen kötet nemcsak nálunk lenne kelendő, ha-
nem mindenütt, ahol tisztelettel emlékeznek a
nagy középkori szentre, mindenütt, ahol művé-
szeszerető emberek élnek.

KOVÁCS PÉTER

HALMY MIKLÓS KÉPEI. A múlt év őszén, Kő-
bányán, a Pataky Galériában állította ki életműve
javát – negyven festményét – *Halmy Miklós*. A tár-
lat katalógusszövegének szerzője, *Horváth Magda*
keserű költői kérdésekkel indította gondolatmenet-
ét. Joggal panaszkodott a „szakma” közönyét, a mű-
vész két évtizedes munkásságának mindmáig
hiányzó értékelését. Tény azonban, hogy Halmy
Miklós alkotásait meglehetősen nehéz a jól bevált
terminológiával érdemben megközelíteni. Sajátos
művészetről van szó, mely az olyan munkadarab-
hoz hasonlatos, aminek megmunkálásához először
új szerszámot kell készíteni. Mindenesetre kocká-
zatos vállalkozás – s különösen azoknak, akiknek
a kezébe olyan jól illik a régi eszköz, hogy nem is
kívánnak tudni másokról.

Halmy Miklós művészetének megítélésekor ki-
indulópont lehet alkotásainak ornamentális jellege
– abban az értelemben, ahogyan e fogalmat *Kállai*
Ernő alkalmazta. Egyféle ősi, természetes egységet
tükröző, a világ érzékelését átfogó, egyszerű for-
mai szimbólumokban megnyilvánuló kifejezési
mód ez: az ornamentális vízió típusa. Képei nem a

művész egykori és elvesztett közösség utáni sóvárgását jelentik meg, inkább azt a meggyőződését sugározzák, miszerint „az alapvető emberi problémák évezredek óta sem változtak lényegesen”. Motivumkincse nem véletlenül emlékezteti a nézőt a népi kultúrából ismert formaegyüttesekre. Mind ez nem a folklór manapság uralkodó – s nem minden üzleti szellemet nélkülöző – feltámasztásának ironikus kritikája, hanem a „népművészet” előtti idők nosztalgia nélküli megidézése. Halmy Miklós munkái mindenekelőtt a kellemes érzéki benyomás erejével hatnak. Kiegyensúlyozott és egységes szín- és felületkezelése különös patina-érzetet kelt. Egyéni stilisztikai megoldásai – a vászonra tárgyakkal applikált festékréteg néhány milliméteres domborműszerű felvitele a lényege ennek az eljárásnak – a

művés festőiség hagyományainak sajátos folytatásaként is felfoghatók. Képeinek felépítése, szerkezete gyakorta szimmetrikus, koncentrikus (*Omega mandala I*); a képmezőben ható formai erők konstruktív egyensúlyba szervezettek (*A motívum működése*). A látványt felépítő elemek hol nyilvánvaló tárgyi utalások (*Küzdelem [Szkita]*), hol ennélfelül elvontabb figurális alakzatok (*Csodafüszarvas*), vagy a kalligráfia és a képirás formáját öltik. Gondolatiságuk a szó szoros értelmében vett formai problémák megfogalmazásában és festői megoldásában jut felszínre: minden elbeszélő jelleg nélkül utalnak szavakkal nehezen kifejezhető érzésekre és mondandókra.

A. G.

ZENE

Luciano Berio szerzői estje a Zeneakadémián

Mi is volna egy recenzió valódi feladata? Egyrészt az, hogy visszajelzésül szolgáljon a szerzőnek és az előadóknak: mi az amit jól oldottak meg, és hol fedezhetők fel esetleg hiányosságok – a kritikus egyéni véleménye szerint. Másrészt viszont – és ez egyenrangúan fontos oldala a kérdésnek – fel kell hívnia a közönség, a hallgatóság figyelmét egy műre, egy művészre vagy eseményre. Esetünkben azonban furcsa dolog történhet az olvasóval, vagy a hangversenylátogatóval. (Feltételeztem, hogy az est vagy annak visszhangja valóban felébreszti érdeklődését Luciano Berio iránt.) Mert ha megtetszettek neki a művek, amelyeket 1981. október 26-án hallhatott a Zeneakadémia Nagytermében, akkor nyilván arra törekszik majd, hogy jobban megismerje azokat, és további Berio-műveket hallgasson meg, sőt ha zeneértő, akkor átnézzék a partitúrákat is. . . . Az olvasó bizonyára sejtí, hová lyukadunk ki: Magyarországon nem lehet Berio-hanglemezeket kapni, zenei könyvtárainkból hiányzanak legfontosabb partitúrái, és a Korunk Zenéje hangversenyeit sem rögzítik lemezre úgy, mint lengyel barátaink a Varsói Ősz koncertjeit. Mit tehet hát az érdeklődő hallgató? S mit tehet a recenziós?! Ilyen körülmények között mi a távolabbi célja és értelme egy-egy hasonló szerzői est megrendezésének? Hogy a már amúgy is beavatott pár száz ember egy élménnyel gazdagabb legyen? Legyen a zene mindenkié?! Hogyan? Egy est meddő kérdésözone.

De mégsem ilyen egyszerű. Luciano Berióra ugyanis Magyarországon is (talán jobban, mint má-

sutt) szükség van, éppúgy, mint tavaly Xenakisra és talán jövőre – mondjuk – Stockhausenra. A jeget valahol meg kell törni. Az említett negatívumok ellentétékképp azonban nem csupán a szerzői est tényét vehetjük számba, hanem a Zeneműkiadó által a hangversennyel egyidejűleg megjelentetett könyvecskét is, melynek címe: Beszélgetések Luciano Berióval, a beszélgetőpartner pedig Varga Bálint András. És itt meg kell állnunk egy percre. Mint tudjuk, a zeneművészet társadalmi létezésének sokféle összetevője létezik. Nem mindig elég meghallgatni egy-egy zeneművet ahhoz, hogy megérthessük. Igen hasznos, ha megfelelő, szakavatott tájékoztatást is kap a hallgató. Elgondolásában és megvalósulásában egyaránt kitűnő, már hagyománynak mondható vállalkozása a Zeneműkiadónak, hogy az Őszi Korunk Zenéje talán legjelentősebb szerzői estjére portré-könyvet jelentet meg korunk kiemelkedő nemzetközi komponistáiról. (Csak sajnálhatjuk, hogy a lemez- és kottakiadás nem tud hasonló rugalmassággal cselekedni.) Ezekből a sorozattá gyarapodó könyvekből azután nagyon sok olyan tanulság derül ki, amit pusztán a zene meghallgatásával nem fedezhetnénk fel magunknak.

Bár kisebb Berio-darabokat itt-ott már hallhatott a budapesti publikum, most került nálunk igazán reflektorfénybe a kiváló olasz zeneszerző. Ahhoz a poszt-weberni generációhoz tartozik, mely a második világháború után eszmélt Nyugat-Európában, s ez egy bizonyos viszonyt feltételez a zeneszerzés módszerbeli és elvi-esztétikai kérdéseire. A szerializmus és a mögötte rejlő szellemi légkör vállalását és meghaladni igyekeztét is jelenti. Webern halála óta sok minden történt Európában – értve ezen a szellemi Európát; Berio munkássága is e korszak fontos részévé vált. A nyugat-európai művészet talán töretlenebbül fejlődhetett a háború után, de éppen ezért nem is hordoz magában annyi energiát elnyo-

mó és felszabadító, megoldást kereső és kikényszerítő konfliktust, mint kelet-európai „társa”. Lehet, hogy technikailag, a művészi eszközök felkutatásában és felhasználásában, kifinomultságában és romlottságában „fejlettebb” a mai nyugat-európai művészet, de nem tartom kizártnak, hogy a jövő embere korunk zenéjének legmélyebb tartalmú alkotásait elsősorban a kelet-európai (kulturájában valójában a Nyugathoz kapcsolódó) zeneszerzők műveiben fejezi majd fel.

Berio szerzői estjén mindössze két mű hangzott el: az *Il ritorno degli snovidenia* és a *Coro*. Az előbbi darab voltaképp gondokaverseny egyetlen tételben. A gondokaszólamot Perényi Miklós játszotta, a Magyar Állami Hangversenyzenekart Eöt-vös Péter vezényelte. A darab legfőbb erényének az tűnt, hogy mindenféle külsőségtől, hivalkodástól és hatásvadásztól mentes zenei alkotás. Muzsika a szó nemes értelmében. Olyannyira, hogy forte hangzás, „grandiózus tutti”, vagy „nagy kulminációs pont” szinte nincs is benne. Könyved, áttetsző, plasztikus. Egy megállapítás azonban a mű kapcsán ide kívánczik. Az 1978-as *Korunk Zenéje* fesztiválon is a kiváló Perényi Miklós volt – a szerző vezényelte mellett – Lutoslawski Csellóverseny-ének szolistája. Akkor és ott a hangversenyteremben

– ritka pillanat – „megállt a levegő”. Ezzel a fura szóképpel szoktuk érzékelteni azt a hatást, amely kézzel ugyan megfoghatatlanul, de mégis nyilvánvalóan kifejezi a zene közönségre gyakorolt démonikus erejét. Hogy mindez csak szubjektív érzékelés lenne? Nem hiszem. Mert most, 1981-ben nem állt meg a levegő a Nagyteremben.

Az est másik művét a zenekar negyven hangszere-sének kíséretével az igazán csodálatra méltó Súd-funk-Chor énekegyüttes (karigazgató Ewald Lis-ka), valamint ütőhangszerek, elektronikus orgona és zongora (Szücs Lóránt) szólaltatták meg. A Co-ro felépítésében és apparátusában egyaránt egyedül-álló mű: az énekesek – negyven szóló – szokatlan módon elvegyültek a hangszerek között, és ez rendkívül eredeti hangzásokat tett lehetővé. (Talán különös, de a Coro szerkezete és stílusa legjobban James Joyce irodalmi munkásságához hasonlítha-tó.) A két mű közül az utóbbit érzem jelentéke-nyebbnek. Hasznunkra vált volna, ha a *Korunk Ze-néje* másorfüzete nem csupán azt közli, milyen népi szövegek és Neruda-idézetek dolgoztattak fel a da-rabban, hanem azokat olvasmányként közre is adja.

VÁCZI TAMÁS

ILLYÉS GYULA A MAGYAR IRODALOMBAN

Lapunkban több ízben méltattuk már a Ságvári Endre Nyomdaipari Szakközépiskola tanulóinak példamutató munkáját, melynek során az irodalomtörténész tanár, Téglás János vezetésével a hajdani Vajthó-sorozatot folytatják, s az intézmény egykori tanárának, Babits Mihály-nak tiszteletére és emlékeztére egyre-másra jelentetik meg műveit s a vele foglalkozó írásokat.

A sajnálatosan hiányzó Babits kritikai kiadás legfonto-sabb előmunkálatait képezik e szép kötetek, melyek most Illyés Gyula Babits Mihályt idéző verseinek gyűjteményé-vel (*Babits visszhangjaként* címmel szerkesztette Téglás Já-nos) és a *Három öreg* önálló kiadásával bővültek (az utób-bi előszavaként Babits *Nyugatban* megjelent tanulmánya olvasható). Csak dicsérni lehet a szerkesztő izlését és böl-cességét: egymás mellé állította a mestert és a tanítványt, aki méltán lépett a halott költő örökébe, s vitte tovább an-nak legfontosabb eszméit a Nyugat folytatásának szánt *Magyar Csillagban*. A *Három öreg* lírai fordulópont is, benne találta meg legmagasabb rendű kifejezését és össze-foglalását az az új népies irányzat, melyet Erdélyi József kezdeményezett, de amelyet Illyés állított európai távlat-ba. S ha Babitsra is hatott az új irányzat, az nyilvánvalóan Illyés Gyula ösztönzésének, a vele való tanár-tanítványi kapcsolatnak köszönhető. Így a Babits-kiadások sorát nem véletlenül gyarapították Illyés Gyula két művével az irodalomtörténeti vonatkozásban is fontos és áldozatos munkát végző szakközépiskolások.

A békéscsabai Megyei Könyvtár kiadásában ezúttal nem új verseskötény jelent meg a bibliofil kiadványokat gyűjtők öröme, hanem DOMOKOS MÁTYÁS *A rabszolga-óri-ás* című, három Illyés-tanulmányt tartalmazó kötete. A szerző Illyés Gyula életművének egyik legkitűnőbb ismer-őre; joggal szerzett nagy népszerűséget azzal, hogy mind-fajta elméletjesskedéssel szembefordulva, erősen mű-centrikus elemzései révén, finom, ironikus stílusával az igazi irodalomértés és -szeretet irányába kalauzolja olva-sóit. A három tanulmány közül a kötet címadó írásában Illyés Gyula lírájának új korszakával foglalkozik, arra ke-resi a választ (s nemcsak keresi, meg is találja!), hogyan lett e költészet a modern világlíra egyik nagy teljesít-ménye, hiteles emberi dokumentuma. A *Költői feladvány* a „Különös testamentum” című Illyés-kötet analízisét végzi el, *A magánélet lázai – a kor izgalmai* pedig a „Beatrice ap-ródjai” példamutató feltérképezése.

Az irodalomértő és -kedvelő olvasó némi szomorúság-gal nyugtázhajta, hogy korunk legnagyobb jelentőségű hazai költőjéről mind ez ideig nem készült itthon össze-foglaló mű, könyv, monográfia, még kismonográfia sem. Az első könyvet Illyésről az a Gara László írta, aki Párizs-ban élt, s ott vállalta a magyar költészet nagykövetének nem mindig hálás szerepét. Domokos Mátyás köteté fog-lalt három kitűnő tanulmánya azt a reményt keltheti, hogy irodalomtörténetírásunk hamarosan törleszti majd a fájó s aligha magyarázható adósságát. Bizunk abban, hogy e könyvet is Domokos Mátyás írja majd meg, a tőle megszokott elfogulatlan nyitottsággal, bölcsességgel és derűvel.

RÉSUMÉ

En tête de notre numéro, éditorial consacré à la Conférence des religions mondiales pour la paix, réunie à Moscou du 10 au 14 mai pour traiter d'une question d'actualité brûlante, à savoir l'action commune des chefs religieux pour sauver la vie d'une catastrophe nucléaire. L'éditorial évalue l'intérêt de cette Conférence et souligne l'importance de la réunion des forces religieuses de l'humanité. – Dans son étude liminaire ayant pour titre *Dialogue avec le monde*, Mgr. József CSERHÁTI, évêque de Pécs, rappelle que l'Eglise conciliaire, après s'être identifiée à elle-même, a tenu à mettre à jour ses relations avec le monde moderne – comme en témoigne la constitution «*Gaudium et Spes*». Aussi l'Eglise a-t-elle amorcé un dialogue avec le monde pour le rejoindre, au sens concret de ce terme, au stade de développement où il se trouve. Mgr. CSERHÁTI insiste sur le fait que les interrogations majeures avec lesquelles le monde est aux prises à l'heure présente, appellent un dépassement du dialogue entrepris et le font centrer sur les trois questions suivantes : 1° la question existentielle de la survie de l'humanité, l'alternative de la guerre ou de la paix, de la vie ou de l'anéantissement ; 2° les questions d'ordre éthique de la justice sociale, des rapports de la personne et de la société, du déséquilibre produit entre les requêtes de l'individu et les conditions de la vie collective ; 3° la question de la responsabilité et de l'espérance en l'avenir.

Depuis de longues années, notre rédaction a pour principe de ne pas se limiter à informer sur les événements de la vie religieuse, à tenir au courant des nouveautés en matière de théologie, de belles-lettres et d'arts, mais aussi d'élargir son tour d'horizon en présentant tel ou tel secteur de la société hongroise, considéré et jugé de ce point de vue chrétien qui lui est propre. C'est ce principe qui nous a amenés à inaugurer par notre numéro de Mai une nouvelle série. Nous nous rendrons tour à tour dans tel ou tel département du pays pour brosser le tableau de la vie religieuse, sociale et culturelle de la région envisagée, nous en présenterons les gens dans leur vie quotidienne, nous chercherons à répondre aux questions ouvertes. Pour commencer notre tour de la Hongrie, nous avons choisi le département de Szabolcs-Szatmár, département le plus arriéré qui fût dans le pays pendant de longs siècles. (Ce département est situé au Nord-Est de la Grande Plaine Hongroise.)

En guise d'entrée en matière, Imre GYÚRÓ, vice-président du Conseil départemental, fait connaître la situation économique, sociale et culturelle du département de Szabolcs-Szatmár, soulignant que dans ces deux derniers domaines, il attache une grande importance à la coopération des croyants avec les non-croyants, au concours des pasteurs appartenant aux différentes confessions religieuses. Le curé László KASSA, nous fait part des soucis des prêtres de campagne, signale aussi la baisse lente du nombre des croyants, tout en démontrant l'enchaînement des circonstances auquel elle se ramène. – Dans leurs écrits, les abbés Gyula HOLCZER et Ferenc CSÉPÁNYI envisagent les possibilités qui s'offrent dans ce département pour le mouvement de la paix. – L'abbé HOLCZER rend compte des voyages que les prêtres du département de Szabolcs font régulièrement en France où ils effectuent des stages dans divers centres de mission. Rentrant en Hongrie enrichis d'expériences, ils ne manquent pas de les mettre largement à contribution dans leur service pastoral local.

Dans sa série Entretiens de VIGILIA, András B. BÁLINT a interviewé József RATKÓ, poète lauréat du Prix József Attila, né à Budapest en 1936, auteur de plusieurs recueils de poésies, actuellement établi dans une commune du département de Szabolcs où il travaille comme bibliothécaire. Dans son entrevue, il expose les motifs qui l'ont amené à quitter la capitale pour s'établir dans ce département, il se prononce sur le mode de vie des intellectuels de province, de leurs tâtonnements en matière de foi, des connexions entre foi et morale. Devant l'infiltration du matérialisme dans les esprits, devant son foisonnement envahissant auquel on assiste un peu partout, il tient les propos suivants : «On a évacué Dieu de l'âme humaine sans donner en compensation quelque chose d'équivalent. Certes, le nouvel ordre légal et la nouvelle éthique impliquent aussi des préceptes moraux, mais ceux-ci se trouvent dénués du fondement dans lequel les commandements de la foi religieuse plongent leurs racines, ce fondement dernier étant Dieu. La nouvelle morale n'était pas à même de proposer des exemples susceptibles de l'accréditer, de suppléer à l'ancienne. Le sol a glissé sous les pieds de l'homme et celui-ci, désarmé, ne savait plus où donner de la tête – c'est pour cela qu'on a réussi à lui en faire accroire le culte de la personnalité.»

(Margit NÉMETH)

INHALT

Im Monat Mai wird in Moskau eine Konferenz der Kirchen der Welt abgehalten. Im Mittelpunkt der Besprechungen wird die Frage des Friedens gestellt: was die Gläubigen für die Abwehr der Gefahr eines nuklearen Krieges tun können. Auf diese Problematik bezieht sich teilweise auch der einleitende Essay unserer Nummer, geschrieben vom Bischof József CSERHÁTI unter dem Titel: *Der Dialog der Kirche mit der Welt*. Der Autor betont, dass die Zeit gekommen ist die heutigen Grenzen des Ökumenismus zu überschreiten. Diese Bestrebung hat ihre Realität, es sei denn, dass die Kirche sich der Welt annäherte wie dies auch in der konziliaren Konstitution *Gaudium et spes* konzipiert wurde; die Kirche ist nicht nur mit sich selbst identisch, sondern sie ist auch eine Kirche für die anderen Menschen. Die Kirche führt heute einen Dialog mit der ganzen Welt, wobei sie von den folgenden Erkenntnissen geführt wird: 1. Die existenzielle Frage die das Dilemma des Überlebens vor die Menschheit projiziert, die Frage des Krieges und des Friedens, die Alternative des Lebens. 2. Die Frage der Ethik die die Problematik der Gerechtigkeit aufwirft, das Verhältnis zwischen Mensch und Gesellschaft, die Lösung der Widersprüche zwischen Individuum und Gemeinschaft. 3. Und am Ende die Frage der Verantwortung und der Hoffnung bezüglich der Zukunft.

Die *Vigilia* beginnt in dieser Mai-Nummer ein neues Unternehmen. Bei der Redigierung der Zeitschrift war schon immer ein Grundprinzip nicht nur von Geschehnissen des religiösen Lebens, von den Neuigkeiten in der Theologie, der Literatur und Kunst zu berichten, sondern – zusammen mit den Genannten, und sie sozusagen ergänzend – auch je ein Gebiet der gesellschaftlichen Verhältnisse in Ungarn mit ihrer christlichen Sichtweise und Kritik zu beleuchten. Wir fangen jetzt mit einer Serie an in der wir zeitweise in ein Komitat einen Ausflug machen wo wir das gesellschaftspolitische, religiöse, soziale und kulturelle Leben der gegebenen Region erfassen, auf offenen Fragen eine Antwort suchen und auch das Alltagsleben der dortigen Menschen schildern. Zunächst besuchten wir in Ostungarn das seit Jahrhunderten rückständigste Komitat des Landes, Szabolcs-Szatmár.

Unsere Zusammenstellung wird von Imre GYÚRÓ, Stellvertretender Präsident des Komitatsrates, eingeleitet. Er berichtet über die wirtschaftliche, soziale und kulturelle Situation von Szabolcs, hervorhebend, dass er auf den zwei letzteren Gebieten der Zusammenarbeit der Gläubigen und Nicht-Gläubigen und der Hilfe der Geistlichen der verschiedenen Kirchen eine grosse Bedeutung beimisst. Der Pfarrer László KASSA berichtet über die Sorgen der Dorf-Seelsorger und schildert die Umstände die dazu führen, dass – wenn auch langsam – die Anzahl der religiösen Menschen abnimmt. Die Studien von Gyula HOLCZER und Ferenc CSÉPÁNYI erforschen die örtlichen Möglichkeiten der Friedensbewegung der ungarischen Priester. Holczer schildert die französischen Kontakte der Priester von Szabolcs; die Seelsorger des Komitats reisen nämlich regelmässig nach Frankreich und nehmen dort an der Arbeit von verschiedenen Missionszentren teil. Die dort gesammelten Erfahrungen können sie dann in ihrer Arbeit zu Hause nützlich verwerten.

Der Dichter József RATKÓ lebt in einer Gemeinde des Komitats Szabolcs, wo er als Bibliothekar arbeitet. Fünf Bände sind bisher von ihm erschienen, vor zehn Jahren erhielt er den József Attila Preis. Im Rahmen eines *Vigilia-Gesprächs*, geführt von András B. BÁLINT, spricht er über die Gründe seiner Übersiedlung in die Provinz, über die Lebensweise der am Land lebenden Intelligenz, über das Suchen derselben in Fragen des Glaubens und über die Zusammenhänge zwischen Glauben und Moral.

(Károly DOROMBY)

CONTENTS

The conference of the Churches of the world will take place in Moscow in May. The question of peace is in the centre of the talks; i.e. what the believers can do to avert the danger of a nuclear war. The leading article of our present issue also deals with the cause of peace, appreciating the significance of the conference and the importance of the oecumenic collaboration. In his study titled *A Dialogue with the World* József CSERHÁTI Bishop of Pécs emphasizes that it's time to overstep the present bounds of oecumenism. It has got its actuality for the Church has drawn near to the world and, as it was expressed in the constitution of the *Gaudium et spes* Council, the Church is not only identical with itself but is a Church for other people as well. The Church is holding a dialogue with the whole world and in doing so it is guided by the following perceptions: 1. the question of existence which lays the dilemma of survival, the question of war and peace and the alternative to life before mankind; 2. the question of ethics which raises

the problem of righteousness, the relation between man and society, the settling of the contradictions between the individual and the collectivity; 3. in the end the question of responsibility and hope of the future.

The *Vigilia* embarks on a pioneering enterprise in May. It has been the basic principle of the editorship for many years to inform not only about the events of the religious life and the theological, literary and artistic news, but together with all these to elucidate the different fields of the Hungarian social conditions by the help of its own Christian point of view and critics. Now we start a series in which from time to time we make excursions to different counties, make a survey of the social-political, religious, social and cultural life of the region in question, try to find an answer to the open questions and present the everyday life of the people living there. First we visit the Eastern part of Hungary. Szabolcs-Szatmár, which was the most backward county of Hungary for centuries.

In the introduction Imre GYÚRÓ, the deputy chairman of the County Council tells about the economical, social and cultural conditions of Szabolcs, emphasizing that on these two latter fields he attaches great importance to the co-operation of believers and non-believers and to the help of the priests belonging to different Churches. László KASSA, parson, tells about the problems of parish priests and points out which circumstances are the causes of the fact that the number of the faithful people is slowly diminishing. The studies by Gyula HOLCZER and Ferenc CSÉPÁNYI examine the local chances of the Hungarian clerical peace movement. Holczer analyzes the relations of the priests in Szabolcs with France; the priests of the county have regularly been visiting France for years and have been taking part in the work of the different missionary centres. They make good use of their experiences in their work in Hungary.

(Katalin BERÉNYI)

SOMMARIO

In maggio ha luogo a Mosca la conferenza delle Chiese del mondo, il cui tema centrale è il problema della pace, cioè di cosa potrebbero fare i credenti per sventare il pericolo di una guerra nucleare. Anche l'articolo introduttivo del presente numero si occupa della pace, apprezzando l'importanza del congresso e della cooperazione ecumenica. Nel saggio intitolato «Dialogo col mondo» il vescovo di Pécs József CSERHÁTI accentua che è ormai giunto il momento di sorpassare i limiti odierni dell'ecumenismo. Ciò è senza dubbio reale, dato che la Chiesa si è avvicinata al mondo, come enunciato nella costituzione del Concilio «Gaudium et spes». La Chiesa non è soltanto simile a se stessa, ma anche alle altre Chiese. Oggi essa mantiene un dialogo con tutto il mondo e in ciò la guidano i seguenti criteri: 1. La questione esistenziale che pone all'umanità il dilemma della sopravvivenza, di guerra o pace come alternativa di vita. 2. La questione etica che solleva la problematica della giustizia, del rapporto dell'uomo con la società, delle contraddizioni tra individuo e comunità. 3. Infine la questione della responsabilità e della speranza per l'avvenire.

Col numero di maggio *Vigilia* prende un'iniziativa d'avanguardia: già da molti anni la redazione segue il concetto fondamentale di non dar notizia soltanto dei problemi religiosi e delle novità nel campo teologico, letterario o artistico, ma, assieme e quasi a completamento di queste, di presentare le condizioni sociali delle varie regioni dell'Ungheria, viste e criticate con occhio cristiano. Iniziamo dunque una serie in cui passeremo in rivista una regione alla volta, osservandone la vita sociale, religiosa, politica e culturale, cercando risposta alle questioni aperte e presentando gli abitanti nella loro vita quotidiana. Per prima visiteremo la regione più arretrata per molti secoli: Szabolcs-Szatmár, nell'Ungheria orientale.

Come introduzione il vicepresidente del Consiglio Regionale Imre GYÚRÓ ne espone la situazione economica, sociale e culturale accentuando che, specialmente negli ultimi due campi, egli considera di grande importanza la collaborazione di credenti e non credenti, nonché l'aiuto dei pastori delle varie Chiese. Il parroco László KASSA riferisce i problemi dei sacerdoti nei villaggi e le ragioni per cui, anche se lentamente, diminuisce sempre più il numero dei credenti. Gyula HOLCZER e Ferenc CSÉPÁNYI studiano nei loro saggi le possibilità locali del clero ungherese nel movimento per la pace. Holczer analizza il rapporto dei preti della regione con la Francia, dove essi partecipano da anni ai lavori delle varie missioni francesi, per poi fare ampiamente fruttare le esperienze acquisite nella loro attività pastorale in patria.

Il poeta József RATKÓ, bibliotecario in un villaggio della regione di Szabolcs, ha pubblicato finora cinque libri e ottenuto dieci anni fa il premio letterario «József Attila». Nella rubrica *Dialoghi di Vigilia* egli confessa a András B. BALINT le ragioni per cui si è stabilito in quella regione, parla della vita degli intellettuali di provincia, della loro ricerca della fede e del rapporto tra fede e moralità.

(Brita FRANCHI)

A Vigilia postájából

AZ ÖKUMENÉ KÉRDÉSEI (1982. januári számunk)

Vegyes házasságból származom, s a Zsinat előtt igen sok nehézségem volt mindkét egyház képviselőivel, mert elég kiméltlenül kértek számon tőlem, hogy miért nem követtem apám evangélikus hitét, illetve miért nem gondolkodom úgy, mint egy teljesen katolikus nevelésben részesült ember. Mindig öröm számomra, ha látom az ökumené eredményeit, s magam is igyekszem hozzájárulni.

Magyarországon csak kevés ortodox, de sok protestáns él. Protestáns testvéreinkkel való vallásos kapcsolatainkban igen jelentős tényező, hogy milyen a Bibliával való találkozásunk. A katolikus biblikus mozgalom ugyan nem csupán az ökumenét szolgálja, hanem egyházunk belső megújulását is, de sokkal könnyebben meg fogjuk érteni egymást, ha mi is a Biblia nyelvét beszéljük, amint protestáns testvéreink elég gyakran teszik.

A másik egy régi kívánságom. Ma, amikor a csodákat sokan kézlegyintéssel intézik el, különleges fontossága van annak, hogy egymás csodáit ne tagadjuk és támadjuk. Kölcsönösen el kéne ismernünk egyik oldalról a lourdes-i és fatímai csodákat, másik oldalról az egyes szent életű prédikátorok bibliaóráit követő csodákat.

Én is imádkozom a keresztyének egységéért, gondolom, önökkel együtt.

Pollner Jenő

Evangélikus lelkész vagyok Győr-Sopron megyéből. Olvasom lapjukat. A legszívnvalasabb katolikus egyházi és kulturális lap... Kívánom, hogy a mi közös Urunk adjon Önöknek sok erőt, bölcsességet, külső és belső szükségéset ahhoz, hogy fontos feladatukat nagy elődjükhöz, Rónay Györgyhoz méltóan tölthessék be és lapjukon keresztül egy színvonalas keresztyén gondolkodás lehessen hatással a mi nehézségekkel bőven megkoronázott korunkra.

Böröcz Enikő

SZÁMUNK ÍRÓI

BACSÓKA BÉLA parókus, a Görög Katolikus Hittudományi Akadémia rektora.

BIOT, FRANÇOIS domonkos rendi szerzetes. A II. vatikáni zsinaton a francia püspöki kar teológiai tanácsadójaként vett részt. A párizsi Témoignage Chrétien hetilap szerkesztőségének tagja, az Échange et dialogue c. folyóirat főszerkesztője, több teológiai könyv szerzője.

BODNÁR ISTVÁN Nyíregyházán él

BURGET LAJOS újságíró, a Kelet-Magyarország című napilap munkatársa.

CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR teológus, görög katolikus lelkész Újfehértón. 1978 decemberi számunkban jelent meg „Biblikus katekézis felnőtt hittanulóknak” című írása.

A Vigilia jelenleg társadalmunkban a lelki gondozás funkcióját tölti be, változékony hatékonysággal. Értsem ezen, hogy vannak kiemelkedő, felejtethetetlen számok, és ugyanígy vannak szerényebb hatásúak. Én kiemelkedőnek tartom a körkérdéseket és interjúkat tartalmazó számokat. Ilyenek voltak az 1969. november havi, 1970. december havi, 1971. december havi stb. Igen szerencsés vállalkozás volt a közelmúltban a cigánykérdéssel foglalkozó feldolgozás. (Ezt a számot főiskolás leányom tanulmányok irásához használta fel.)

Összefoglalva: a folyóirat igen színvonalas, legtöbbször forrás értékű írásokat tartalmaz. Én körülbelül két évtizede veszem a lapot példányonként, átböngészem a tartalomjegyzéket és annak megfelelően döntök. Elvenni belőle semmit sem szabad. Igaz, hozzátenni is nagyon nehéz. Ezzel kapcsolatban azonban van egy pár javaslatom:

– Néha kitekintéssel kellene lenni a környező országok magyar lakta területeire, keresztény eseményeire, irodalmukra, örömeikre, bánataikra stb.

– Biztosan érdeklődésre tarthatna számot a különféle szekták belső életének feltárása, megközelítése, történeti áttekintése, és ami a lényeg: mit tudnak nyújtani híveiknek, mivel versenyeznek a történelmi egyházakkal? Mi lehet e jelenséghezmal lélektana?

– Alig fogható fel, hogy a jelenkor zsidósága honnan meríti azt a hatalmas lelkerőt, amivel felül tudott emelkedni az őket ért nagy és érthetetlen katasztrófán. A túlélők mély, rendíthetetlen istenhite bizonyos párhuzamokat tekintve – nagy figyelmet érdemel. Gondolok itt a spontánul terjedő ateizmusra és egyéb jelenségekre. Ezért is, másért is kellene a dialógus.

– Ha egyszer megérhetnénk, hogy jobb papírra kerülhetne a lap, jobb képanyaggal, szép műemlékeinkről, templomainkról stb. Természetesen tudomásul véve a magasabb egységárat. Ez utóbbi javaslat azért is válik lassan időszerűvé, mivel az évfolyamok hosszú évtizedekre félre vannak téve, esetleg bekötésre kerülnek.

Fodor László

CSÉPÁNYI FERENC prépost, kanonok, nyíregyházi plébános. 1973. márciusi számunkban „Papok a tanácsokban”, 1974. novemberi számunkban „A keresztyének a modern társadalomban” című írása olvasható.

HOLCZER GYULA esperes, kanonok, kiskvárdai plébános. Legutóbb az 1980. szeptemberi számunkban írt cikket „Igazságban kétarcúság nélkül” címmel.

KASSA LÁSZLÓ esperes, plébános Pócspestrin.

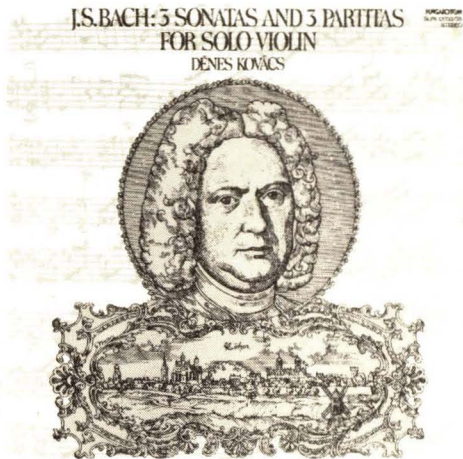
MAGYAR JÓZSEF Nyírbátorban él

ÖLBEY IRÉN költő, meseíró, a Szabolcs megyei Kiskvárdán él. Az elmúlt években több alkalommal közöltük verseit.

TÓTH SÁNDOR Munkácsy-díjas szobrász, Nyíregyházán él; a Képzőművészeti Szövetség területi titkára.

Itt hívjuk fel olvasóink és az érdeklődők figyelmét arra, hogy lapunk régebbi számai a Vigilia Kiadóhivatalában megvásárolhatók.

HUNGAROTON HANGLEMEZAJÁNLAT

J.S. BACH: 5 SONATAS AND 5 PARTITAS
FOR SOLO VIOLIN
DÉNES KOVÁCS

J. S. BACH
3 szonáta, 3 partita
szólóhegedűre
Kovács Dénes – hegedű

SLPX 12033/35

Ára: 210,- Ft

MAGYAR GREGORIÁNUM 6
GREGORIAN CHANTS FROM HUNGARY
SCHOLA HUNGARICA

MAGYAR GREGORIÁNUM 6
Gregorián és többszólamú énekek,
Mária-énekek – Temetés
Schola Hungarica

Vezényel: Dobszay László, Szendrei Janka

SLPX 12170

Ára: 70,- Ft

VIVALDI
INTRADA E GLORIA

KLÁRA TAKÁCS
KATALIN SZŐKEFALVI-NAGY
DÉNES GULYÁS
BUDAPESTI MADRIGAL CHOIR
HUNGARIAN STATE ORCHESTRA
FERENC SZEKERES

VIVALDI

Intrada e Gloria; Cessate, omai cessate
Takács Klára – alt, Szőkefalvi-Nagy Katalin – szoprán,
Gulyás Dénes – tenor
Budapesti Madrigálkórus
Karrigazgató: Szekeres Ferenc
Magyar Állami Hangversenyzenekar
Continuo: Lehotka Gábor – orgona,
Szilvássy László – gordonka,
Dőry Zoltán – hegedű, P. Szabó Anikó – csembaló
Vezényel: Szekeres Ferenc

SLPX 12087

Ára: 70,- Ft

MOZART
A VARÁZSFUVOLA

KARL
BÖHM

MOZART
A varázsfuvola
(opera 2 felvonásban)
Teljes felvétel német nyelven
Franz Crass, Roberta Peters,
Evelyn Lear, Fritz Wunderlich,
Dietrich Fischer-Dieskau, Lisa Otto,
Hans Hotter, Friedrich Lenz
RIAS Kamarakórus, Berlini Filharmonikusok
Vezényel: Karl Böhm

SLPX 12401/03

Ára: 360,- Ft